

LINDUA

18. letnik/évfolyam
Številka/szám:

26/2024

Gabriela Zver

Zakonca Király in njuna
umetniška pot v tesni povezavi z
edinstveno Lendavo

Sanja Bogdan Horvat

20 let delovanja Gledališke
in koncertne dvorane Lendava

Štampah Miha – Soós Péter

Hétköznapi Hősök

LINDUA

**Multikulturna strokovno-
družboslovno-literarnoumetnostna
revija Občine Lendava**

Lendva Község multikulturális,
tudományos, társadalomtudományi,
irodalmi és képzőművészeti folyóirata

Lendava/Lendva, 2024

Multikulturna
strokovno-družboslovno-
literarnoumetnostna revija
Občine Lendava

Lendva Község
multikulturális, tudományos,
társadalomtudományi,
irodalmi és képzőművészeti folyóirata

POKROVITELJI/TÁMOGATÓK:

občina **LENDAVA**
LENDAVA község

Knjižnica – Kulturni center Lendava
Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ

**Avtorji, ki so brezplačno
odstopili svoje prispevke.**

A szerzők térítésmentesen
ajánlották fel szövegeiket.

LINDUA

Odgovorna urednica/Felelős szerkesztő:

Ines Varga

Uredniški odbor/Szerkesztőbizottság:

dr. Bence Lajos
mag. Gabriela Zver
Ines Varga
Klarisa Jovanović
Franc Koren
Elvira Vaupotič Göncz
dr. Zágorec-Csuka Judit

Jezikovni pregled/Lektorálás:

Ines Varga (slovenski jezik/szlovén nyelv)
Böröcz Nándor (magyar jezik/magyar nyelv)

Izdajatelj in založnik/Kiadó:

Knjižnica – Kulturni center Lendava
Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ

Za izdajatelja/A kiadásért felel:

dr. Zágorec-Csuka Judit

Oblikovanje/Grafikai tervezés:

Peter Orban

Tisk/Nyomda:

Tiskarna ARMA, Lendava/Lendva

Letnik/Évfolyam:

18. letnik/évfolyam, številka/szám: 26/2024

Naslov uredništva/Szerkesztőségi cím:

Uredniški odbor revije Lindua/A Lindua folyóirat szerkesztősége
Glavna ulica/Fő utca 12., 9220 Lendava/Lendva*

* sedež Knjižnice – Kulturnega centra Lendava/
a Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ székhelye

Elektronski naslov/E-mail-cím: **lindua@kkl.si**

Spletna stran publikacije/A kiadvány honlapja:

www.kkl.si/lindua
www.kl-kl.si/lindua

ISSN 1854-7931

Kazalo/Tartalomjegyzék

Uvodnik/Előszó

Ines Varga	› Uvodnik	7
Varga Ines	› Előszó	7

Osebnosti/Személyiségek

Bence Lajos	› Gálics művészi inkarnációi és reinkarnációi	8
László Göncz	› Le zvesti pes jo je spoznal	12
Gabriela Zver	› Zakonca Király in njuna umetniška pot v tesni povezavi z edinstveno Lendavo	23
Brigita Farkaš	› Veselje do risanja je prenesla na svoj poklic	34
Szeréna Jambor Bence	› Spodbujati vztrajnost, ustvarjalnost in koncentracijo	40

Eseji, študije, kritike/Esszék, tanulmányok, kritikák

Martina Lebar	› Konstrukcija madžarske manjšinske identitete s pomočjo Pomurskega madžarskega radia	44
Rebeka Šabjan	› Skozi igro do jezika	51
mag. Gabriela Zver	› Slovenščina, kdo bo tebe ljubil? – 2. del	57
Zágorec-Csuka Judit	› Zrínyi Miklós költői nyelvének ereje és sajátosságai	64

Književnost/Szépirodalom

Suzanne Király-Moss	› The "arduous and almost always unhappy adjustment to men".	73
Suzanne Király-Moss	› »Naporno in skoraj vedno nesrečno prilagajanje moškim.«	73
Szomi Béla	› A művész	74
Szomi Béla	› Letekert	74
Béla Szomi	› Priklon življenju	75
Szomi Béla	› Romantik z napako	75
Zágorec-Csuka Judit	› Így kell elmenni	75
Bojan Sedmak	› Útjainkról	76

POEZIJA/VERS

LINDUA 26/2024

Koter Gizella	›	Valaki elment...	76
Franc Koren	›	Mateja	77
Franc Koren	›	Rapsodija Ogrov	77
Jambor Bence Szeréna	›	A nehéz napok margójára	78
Jambor Bence Szeréna	›	címnélküli	78
Gaál Zsuzska	›	Szárnyakat festek	78
Gaál Zsuzska	›	A lét ígérete	78
Slavica Zver	›	Stara domačija	79
Janja Zver	›	Ti in jaz	79
PROZA/PRÓZA	›		
Olga Paušič	›	Brez humorja je sivina	80
Koter Gizella	›	A múlt vonata	81
Bischofné Hesinger Katalin	›	Az illat meséje	82
Manca Noč Oletič	›	Fotograf	83
Zágorec-Csuka Judit	›	Tudom, hogy egy életem van	85
Zágorec-Csuka Judit	›	Egyikünk sem jut ki innen élve	87

Recenzije/Recenziók

Dr. Csider Sándor	›	Át a hegyen	88
Bence Lajos	›	A versírás és a fordítás is folytatódik	90

Zanimivosti/Érdekességek

Kostyál László	›	I. Zala Vármegyei Tárlat 2023	91
Sanja Bogdan Horvat	›	20 let delovanja Gledališke in koncertne dvorane Lendava	97
Štampah Miha – Soós Péter	›	Hétköznapi Hősök	106
Franc Horvat Meštrovič	›	Paraolimpijec Franc Šimonič	110
Zágorec-Csuka Judit	›	„Anyanyelvi piknik” nemzetközi magyar nyelvi- és olvasásfejlesztési projekt Lendván és Göntérházán	112

Judit Zágorec-Csuka	› Knjižnica ribiča Tinča na Hotizi	115
Nemes László	› Az élet és az idő labirintusa, avagy 30 éves időutazás a lendvai művészeti életben	118
Klaudija Sedar	› Ob 90. obletnici zgraditve evangeličanske cerkve v Lendavi	120
Klaudija Sedar	› A lendvai evangélikus egyház építésének 90. évfordulója alkalmából	122
Pisnjak Atilla	› A meg nem épült alsólendvai evangélikus templom	125

UVODNIK

Konec novembra v knjižnicah po vsej Sloveniji praznujemo Teden splošnih knjižnic. Letošnje praznovanje je potekalo pod sloganom »Zberimo se v knjižnici«, katerega namen je opozarjati na pomembno vlogo knjižnic pri razvijanju sposobnosti branja, pismenosti, ustvarjalnosti, uporabi sodobnih tehnologij ter pridobivanju dodatnih znanj o aktualnih temah v družbi. In prav takšno nalogo ima tudi revija Lindua, ki jo izdaja lendavska knjižnica.

Trudimo se, da bi bila revija Lindua aktualna, a kljub temu neke vrste ogledalo časa, v katerem živimo. Revija, v kateri so dokumentirani kultura, spomini, znanje, dosežki, pomembne obletnice, pomembne/znane osebnosti našega kraja. Velik pa je tudi njen družbeni oziroma domoznanski pomen, saj bo revija Lindua zanamcem lahko služila kot dragocen vir za raziskovanje zgodovine našega kraja.

Tudi v tokratni številki je zbrano raznovrstno gradivo: zanimivi intervjuji z znanimi ali manj znanimi Lendavčani, zanimivosti, povezane z našim krajem, pa tudi pesmi in proza domačih avtorjev.

Želim vam prijetno branje!

Ines Varga, odgovorna urednica

ELŐSZÓ

November végén Szlovénia-szerte a Közkönyvtárak Hetét ünnepeljük, amely idén a „Találkozzunk a könyvtárban!” szlogen alatt zajlik, a célja pedig felhívni a figyelmet a könyvtárak fontos szerepére az olvasási, íráskészségi, kreativitási képességek fejlesztésében, a modern technológiák használatában, valamint az aktuális társadalmi témákról szerzett további tudás megszerzésében. A könyvtárak nemcsak a könyvek otthonai, hanem közösségi központok is, ahol az emberek kapcsolatba lépnek egymással és erősítik a közösséget. Ezt a célt szolgálja a Lindua folyóirat is, amelynek a lendvai könyvtár a kiadója.

Igyekszünk úgy szerkeszteni a Lindua folyóiratot, hogy mindig időszerű legyen, ugyanakkor bizonyos értelemben jellemezze a kort, amelyben élünk. A Lindua egy olyan folyóirat, amely dokumentálja kultúránkat, emlékeinket, tudásunkat, eredményeinket, jelentős évfordulóinkat és a helyi közösség fontos és ismert személyiségeit. Társadalmi, illetve helytörténeti jelentősége is kiemelkedő, hiszen a folyóirat az utókornak értékes forrásként is szolgálhat majd közösségünk történelmének kutatásához.

Az idei szám is változatos anyagot tartalmaz: érdekes interjúkat ismert és kevésbé ismert lendvaiakkal, helyi érdekességeket, valamint helyi szerzők verseit és prózáját.

Kellemes olvasást kívánok!

Varga Ines felelős szerkesztő

Bence Lajos

Gálics művészi inkarnációi és reinkarnációi

(Gálics Öcsire emlékezünk 80. születésnapján)

A januári születésnapj évfordulód –s idén már a 80.!!! – csak néhány éve rögzült bennem. Ültem a számítógép előtt, és hirtelen egy káposztalepke színű képződmény ült a képernyő szélére. Az „örjárat” a könyvespolcon folytatódott, majd a háló felé vetted utadat, az *Egy kis pihenés képed felé*, onnan pedig a csukott ablakon keresztül volt szállásod „a cukrászda irányába”, ahogy versemben szerepel.

Szóval a halálozód utáni időszakban inkább a márciusi, a temetésedhez kapcsolódó emlékezesek, az Ottó által „hegyi” cseresznyefa-ültetésekkel egybekötött „poharazgatások” voltak napirenden. A közben megjelent monográfiák sem kimondottan a januárt idézték, de mindig is nagy tisztelettel zajlottak. A nagyobb hazai kiállítás a bécsi és a tavalyi muraszombati nagy válogatás mellett a szakma részvételével és támogató jelenlétével a kultuszod továbbélését előlegezi. Hogy hány galériában, magángyűjteményben és tisztelőid által őrzött grafikád, másolat és számozatlan műved van világszerte, erről nem szól írás.

Mert az életmű „együtt van”, s a maga nemében öngerjesztő jellegénél fogva él, és – Gábor Zoli bátyánk szavai szerint – színeivel akkor is, ha nem mindig figyelünk rá, áldást hint, „megtermékenyíti fényünket”, s a „Gálics sajátosan nagyszerű művész” jellemzés csak baráti ráadás.

A három sorozatjelölő téma- és motívumtömb közül talán a lepke a leginkább körüljárta. A tevékenységhez tapadó, évszázados mellékszövegét leszámítva a „Nagy lepkegyűjtő” cím is lassan igazolást nyer a több ezer darabos, a lendvai válgaléria állandó tárlatának becses részlegében helyet kapott gyűjtemény által, remek szakmai feldolgozás kíséretében. A három, ma is vállalható versemben (Lepke I., II. és a Közjáték) a színorgia mellett az organikus „boncolás” és preparálás háttérét is felvillantó tényekkel, a létezés mögé bepillantással az alkotómunka mögött húzódó vívódásról is fellebbentettem a fátylat, a létezés végső kimenetelére is reflektálva.

🔵 **Gálicsi István: Önarckép 1965-ből** (olaj-vászon, 52 x 42 cm)
A tanulóévek és az útkeresés-korai időszakából.

*Akit ébredéskor csak
megérint a Fény, aki csak
válogat a dolgok között
boldog.*

A hajnal is lepkeszárnyon
érkezik hozzád, színei kielégülésért
kopognak csukott pilládon.
Látszólag preparálva vagy...
Ha szűnik a látás kínja,
ha nyugszik az idegbajos pupilla,
de a gombostűk helye még fősajdul
este, lefekvés előtt, s már rezeg
is a finom erezet,
csillópor száll.

Álmodban egy új óriáshegedű
– „új héttornyod” – belsejében
dörömbölsz reménytelenül.

(Lepke I.)

A motívumok és „művészi okkupációk” által az „Újabb Héttornyodba”, az új hegedű-sorozatba (Óriáshegedűidbe) való menekülés sikertelensége után azok szimbolikus átalakulásával a női testek erotikája adja meg a pillanatnyi feloldódást, elégtételt.

A vers variánsában (Lepke II.) erre is történik utalás, a reinkarnált halál felemlegetésével:

Barátom, ki ismered
a lepkék nemi életét is,
mondd, hány lepkehalállal
mérhető egy élet?!
(1987–1997)

Aleksander Bassini monográfiája – részben Balažic kiegészítéseivel –, Hagymás Istvánnak a spiritualizmust és az asztrológiát is beiktató magyarázatai, az általa megfogalmazott művészi attitűd és a grafikai stílusbeli „kor- és kórrajz” tesz ki a halálozást követő eltelt negyedszázad ítései-felmérő munkáját. Persze lenne még mit kikaparni a parázsból: szorgalmaz és rendkívüli precizitással, a tökéletesre való törekvésed, perfekcionizmusod hangsúlyozása, s a három főmotívum jobbára „felszínes” kezelése, nem utolsósorban a magyar művészeti kritika elzárkózása ellenére – a grafika iránti közömbösséget el-

☙ **Önarckép egy 1993-as fosszilián
(a középkori freskófestők
mintájára)**

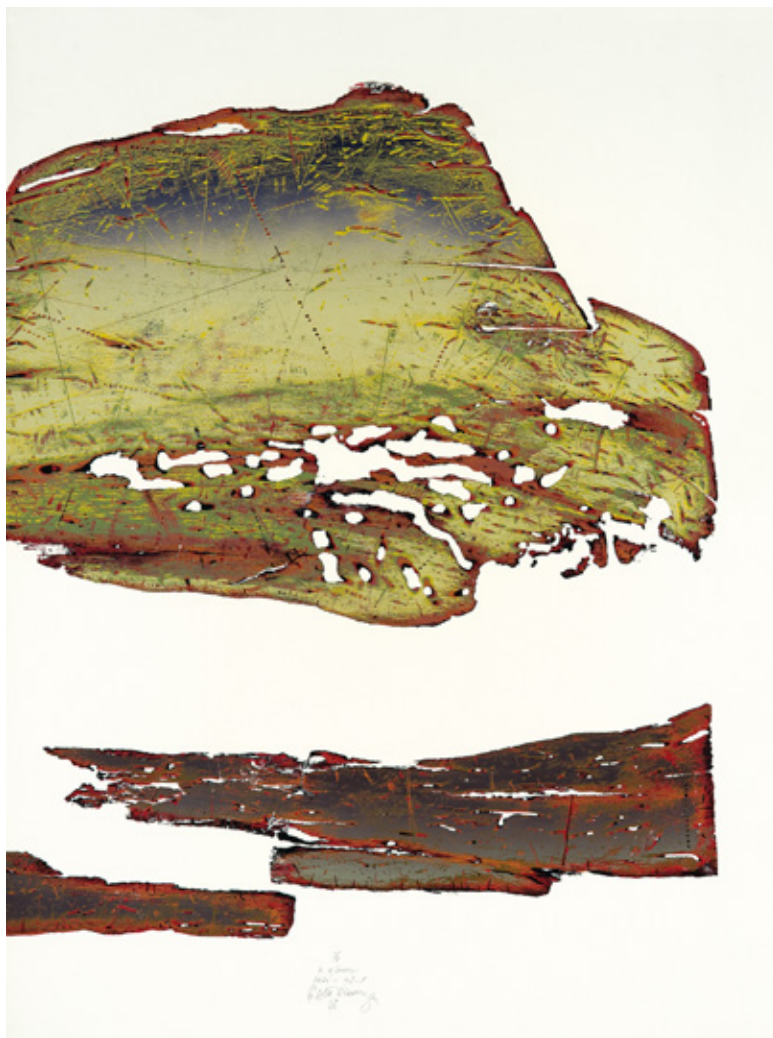
lensúlyozandó – új utak nyílhatnak művészeted felé.

A ritkán megnyilatkozó, az életben is befelé hajló, kontempláló alkat egész életében a természet törvényeit figyelte, a fák és az erdő jelentette számára az életet. Göntér Endre pályatárshoz hasonlóan a tanulóévek alatt készített linómetszeteken kívül sohasem mintázott embert. Kivételnek számít továbbá a kezdeti festői szakaszából néhány, főleg nőalakokat ábrázoló anonim portréja, s egy önarcképe az egyik késői fametszetének ki nem emelt részében. Ebből könnyen arra következtethetnénk, hogy a természetben elkövetett bűnökért maga az ember a felelős. Felelős és bűnhődni kell(ene)!

A róla készült monográfiák, tanulmányok a fa-, a linómetszés nehézségeire figyelmeztettek, a „mívességbe” fektetett munkára, emellett a motívum mögé rejtett

találgatás, a genius loci ráhatása, valamint a származás közötti kapcsolat érdekelte a művészettörténészeket és a kritikát, s kevésbé a külsőségekként ezeken megjelenő gondolat, mely a művész képzőművészeti kutatásainak fő hajtóereje, megélt/megtisztított végtérmeke, tulajdonképpen lényege.

A szlovén művészettörténet a sorozatok megjelenésének kronológiája szerint a motívumok egyedisége mellett a színek és árnyalatok, valamint a fa síkjának a lenyomatán is jelentkező évgűrűk „játékára” is felfigyelt. A monográfusa, Aleksander Bassini írja: „Galič színes fametszetei tematikailag a 'muravidékiségből' táplálkoznak, az itteni emberek érzelmi/hangulati állapotának a termékei, abból az emberi-intimitásból fakadó nyugtalan-indulati állapotból, amely a jelen pillanat felnagyított idegességérzetével vállal rokonságot. A széttört, a tájban elszórt hegedűk, hegedűcsonkok, majd a hegedűlapok visszatérése, a formátlan fa égetően aktuális szimbólumnak számítanak.”

☛ **A fragmentáltság és a részletek kimunkálása gyakran miniatűr grafikáinak önálló tárgyaként jelenik meg (például Fanyasi 1993-ból).** Fosil - MS - X / Fosszília - MS - X, színes fametszet, 100 x 70 cm

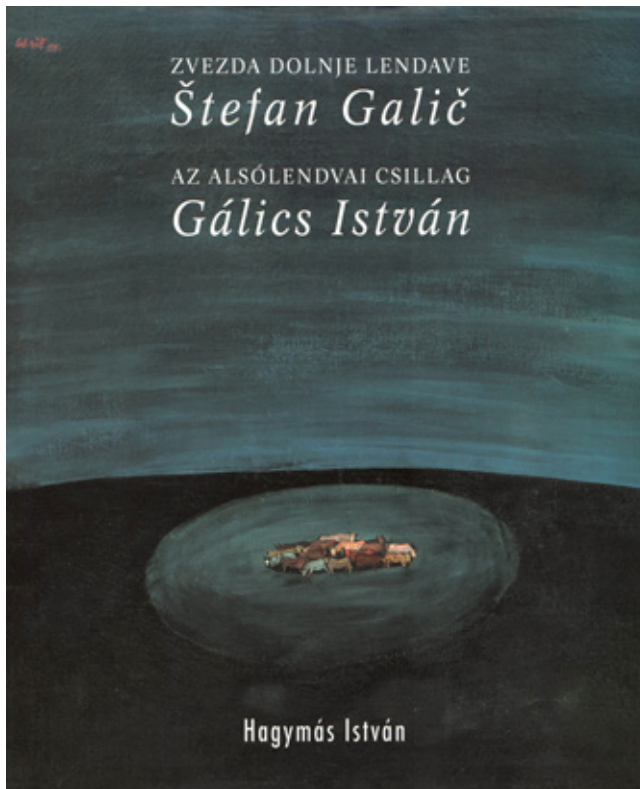
Mások, így például Milojka Kline a színek varázsáról írja 1985-ben: „A korábbi formai jellemzők lassan a homályba vesznek, helyettük az esztétikai kifejezés egyenrangú alakítójaként a színek lépnek fel. A színek egyébként az eddigiek folyamán is a fő kifejezőerőnek számítottak, most azonban egyszerűen a 'virágkorukhoz' érkeztek el a művésznél. Ez a színbeli gazdagság a gondos válogatás, kompozíciós felhasználás, a szín intenzitásának meghatározása egy intim világ színbeli kimunkálásának, a szín-szenzibilitás kiapadhatatlan forrását is jelenti.”

Ha a főntieket lefordítjuk a természet nyelvére, akkor talán azt is mondhatnánk, hogy túl sokáig tartott a

„hernyólét” elemzése, s nagyon soká jutott el a kritika a lepke-állapot feltérképezéséhez, ha egyáltalán eljutott... Mára már bizonyítottan elért az alkotó a színskála multiplikációjáig, a csillópor „lelki” színezékeivel-színtartalmával is kibővített színskálákig, átfedésekig. Erre maga a művész egyik ritkaszámba menő, sok önvallomást és művészi önértelmézést is tartalmazó megszólalásában a rész és egész szempontjából fontos kitételre is utal: „Grafikáimat két szemszögből lehet vizsgálni: de mindenekelőtt az egészből kell kiindulni, majd a részleteket olvasni. Ez utóbbiakban is rengeteg 'apró' dolgot lehet felfedezni, amelyeknek formai összetevő szerepük van, így részenként is, új rétegeként olvashatók... Engem kezdetektől a nagy felület érdekel, s az ezen belüli részletek, fragmentumok. A rész és egész vonatkozásában – mint a nagy sík terület által indukált egyensúlykényszerben – vibrációk keletkeznek, amelyek a kis dolgokban élednek meg, amelyek aztán végső soron a képi mezőt mint egészet is összefogják.”

Ugyanitt beszél a fehérnek, illetve a „grafikai” fehérnek a képsík teljességében játszott szerepéről, mely „sors-funkciót” töltött be élete utolsó éveiben, művészi teljesítményének amolyan „kór-dekorációjaként”: – Ó, mennyi fehér folt van itt! – tör ki a szótlanságáról és szűkszavúságáról ismert művészből. A kompozíció egészét meghatározó, a nyomtatáshoz

előkészített lap, a fontos szervező-, rendezőelemként felemlített fehér, illetve a „fehér foltok” kapcsán így beszél: „Ez a kérdés már a Feljegyzések sorozat óta izgat, a Fossziliákban pedig különösképpen előtérbe kerül. A 'fehér foltok' új formákat, újfajta látásmódot feltételeznek. Így már az első lépésnél, a képi alap felállításánál megelőlegezem a kész alkotást. Itt minden véletlenszerű dolog kizárt! Be kell azonban vallanom, hogy azért vannak nálam is meglepetések. Ritkán, de akadnak: hogy a benső vízió nem esik egybe a külső képi megjelenéssel... S akkor még nem szóltunk a nyomófelület-dúc elkészítésétől, annak kiválasztásától a megmunkálásig és a nyomtatásig terjedő, számomra mágikus alkotói folyamat feszített,

🔵 Hagymás István könyvének címlapja. Idén a második utánnymásban, Gálics Tamás anyagi támogatásával jelent meg. ISBN - 978-961-245-440-1

de kontemplációval és az alkotás örömeivel/fájdalmával is megtűzdelt részleteiről.”

A kezdeti, útkereséssel együtt járó problémák is hosszabb időt vettek igénybe, mint gondolnánk, hiszen a grafikai kísérletezés mellett még hosszabb ideig a festészet tartotta fogva érdeklődését. A 2009-ben szervezett „Galič Štefan másként” című nagyszabású, Ljubljánban és Lendván párhuzamosan rendezett kiállítás kapcsán Breda Škrjanec művészettörténész kifejtette: 1970-ig tart az a lázas, sajátos „hangkeresés”, melyben végül is a nyomtatásos technika győzedelmeskedik, előbb a linó-, majd pedig a színes fametszet. Monográfusa, Hagymás István e döntés mögött a lendvai nyomdász hagyomány folytatását véli felfedezni, melyet Hoffhalter Rudolf vándornyomdász hagyományozott a távoli 1573-ból a lendvai művészetre. A 80. jubileumi tárlat, eddig ki nem állított rajzainak kiállítása a zsinagógában az újranyomtatott Hagymás-könyvvel egészült ki, melynek előszavában olvassuk: „A gálicsi életműben a magánmitológia szoros egységben jelenik meg az emberiség egyetemes mitoló-

giájával, amelybe mesterünk új elemként becsempészi az archetípusi szintre emelt makrokozmoszt, ám mindenekelőtt saját belső mikrokozmoszt tárja fel előttünk meghatóan a különben szemérmes és rejtőzködő alkotó.” Hagymás szerint közvetlen kapcsolat van a késői fossziliáin elszaporodó fehér foltok (lukak) és a semmi, a fehérvérűség, a gyors ütemben lefolyt, végzetszerű leukémia (1997) között. A jubileum kapcsán gyakran merül fel a kérdés, hogy az élete és alkotási ereje csúcspontján lévő művésznek a Fossziliákkal beteljesülő gazdag és sokszínű hagyatékát – a már korábban „érlelt”, a „fehér foltok” kapcsán emlegetett tünetek számbavételével – követhették volna-e újabb remekművek? Az életmű azonban egy percig sem tűnik torzónak, sőt lezártágában is „nyitottnak” és befogadónak, ily módon a halála után eltelt időszakban is inspiráló és megtermékenyítő hatással bír, s „áldást hint” követőkre, befogadókra egyaránt! Reményeink szerint még nagyon sokáig!

(UTÓIRAT HELYETT)

Kedves Öcsi!

Az „életmű” hagyaték részének van egy kellemetlen utórezgése, melyet az elmúlt 30 év után először sikerült a holtpontról elmozdítani: kétségtelen eredmény volt a lepkegyűjteménynek a Lendvai Galériában való elhelyezése Dodi öcséd gondos segédletével, ahogy a mecenatúrát is felvállaló Ottónak a szülőház külső és belső állagának a megőrzésében felvállalt szerepe is fontos volt. A festményeidnek, illetve a rajzoknak és más tárgyaidnak tárhelyeül is szolgáló Fő utcai műteremnek községi tulajdonba való kerülésével a múzeummá való átalakítás ügye is kezdetét veheti. Továbbra sem megnyugtató a még mindig „impozáns” – Ottó bátyád által folyamatos külső és belső tatarozást igénylő – szülőházad sorsa. Alma Matered, az egykori Polgári Iskola a Galéria-Múzeum 50 éves művésztelepe előmunkálatainak terepévé vált, némileg tehermentesítve a művésztelepi öntömunkálatok előkészítéséhez szükséges belső és külső tereket. Halálod évfordulója az egyetlen évtizedek óta ünnepelhető magyar nemzeti ünnepnek, a márciusi forradalomnak az évfordulójával esik egybe. Műtermed múzeummá válásának folyamata reménnyel kecsegtet, itthoni kultuszod és a városhoz fűződő örök hűséged – ahonnan sohasem szakadtál el – élő hagyományunk becses részét képezi.

László Göncz

Le zvesti pes jo je spoznal

Intervju z dolnjelendavčanko Erzsébet (Elizabeto) Fürst, dekliško Deutsch, ki je preživela holokavst¹

V spomin intervjuvanki Elizabeti Fürst (Deutsch) ob deseti obletnici njene smrti ter njeni dobri prijateljici in sotrpinki Eriki Fürst iz Murske Sobote, ki se je kot zadnja preživela holokavsta iz Prekmurju poslovila zgolj nekaj tednov pred objavo tega prispevka.

Uvod

Elizabeta oz. Erzsébet Fürst, dekliško Deutsch, se je rodila 26. junija 1928 v Dolnji Lendavi v judovski družini kot starejša hči gostilničarja, dolnjelendavčana Aladarja Deutsch in Rozalije Brandl, ki je izvirala iz Zalaegerszege. Mlajša sestra Judita (klicali so jo Jutka) je bila devet let mlajša od nje. Sestri sta zelo hitro izgubili mater, ki je umrla dvajset mesecev po rojstvu Judite. Smrt matere je tedaj desetletno Elizabeto zelo pretresla, izgubo je težko prebolela.

Intervju, ki sledi, sem z žal že premifulo gospo Elizabeto Fürst posnel 30. aprila 2004 v njeni hiši v Murski Soboti, kjer je živela v krogu svoje družine. Elizabeta Fürst je umrla 24. marca 2014.

Zvočni posnetek njenega pričevanja v madžarskem jeziku hranim avtor prispevka. Daljši povzetek posnetka je bil v madžarščini objavljen v zbirki pričevanj *Egy peremvidék hírmondói*² leta 2006 z naslovom *A legszörnyűbb a »halálmars«* volt (v prevodu: *Najbolj*

➤ **Erzsébet (Elizabeta) Deutsch, poročena Fürst.** Vir: Mirjana Gašpar – Beata Lazar: *Židje v Lendavi – A lendvai zsidóság*. Lendava, 1997., str. 84.

grozen je bil »marš smrti«). Ta zapis je bil v skrajšani obliki objavljen v tedniku *Népújság* 31. marca 2005.³

Pričevanje gospe Elizabete Fürst avtorju tega članka z dne 30. aprila 2004 sedaj prvič objavljamo tudi v slovenskem jeziku v reviji *Lindua*.

Gospa Elizabeta je pomembne etape svojega življenja ter življenja svoje družine – kot intervjuvanka oz. pričevalka – zaupala tudi avtoricama prve uspešne in vsebinsko bogate dvojezične knjige o zgodovini dolnjelendavske judovske skupnosti z naslovom *Židje v Lendavi – A lendvai zsidóság*.⁴ Informacije o njenem življenju in trpljenju so bile med drugimi predstavljene tudi v nekaterih projektih povzetkih in razstavah Univerze v Mariboru, Inštituta za narodnostna vprašanja in Zavoda Galerija-Muzej Lendava, Marjan Toš pa je o njej pisal med drugimi tudi v Slovenskih novicah.⁵ O njej je bilo v raznih publikacijah, časopisih in drugih medijih objavljenih tudi več drugih člankov ter daljših

1 Intervju z gospo Elizabeto Fürst je bil posnet 30. aprila 2004, a v slovenskem jeziku doslej še ni bil objavljen.

2 Göncz, László: *Egy peremvidék hírmondói*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia. Budapest, 2006., 216–222.

3 Göncz, László: *A legszörnyűbb a »halál-mars«* volt. *Népújság*. Ietnik: 49., št. 13., 31. 3. 2005., 15.

4 Mirjana Gašpar, Beata Lazar: *Židje v Lendavi – A lendvai zsidóság*. Lindplast, Pince d.o.o. Lendava, 1977.

5 Marjan Toš: *Elizabeta preživela taborišče Auschwitz*. *Slovenske novice*. 28. 6. 2013.

in krajših intervjujev. Pomembno je bilo sodelovanje Elizabete Fürst pri pripravi predstavitve »slovenskega holokavsta« v širšem zgodovinskem kontekstu, ki sta jo – ob sodelovanju več strokovnjakov – pripravila Oto Luthar in Martin Pogačar in je bila objavljena v založbi Ministrstva za zunanje zadeve.⁶ V zadnjih letih je bila Elizabeta Fürst in njena tragična zgodba predstavljena tudi v delih in projektih Borisa Hajdinjaka, med drugim v okviru razstave ter trojezičnega članka v 18. in v dvojezičnem članku v 21. številki revije *Lyndvamuseum* z naslovoma »Vrnitev domov: zgodbe stolpersteinov lendavskih judovskih družin« in »Zgodba o dveh transportih«.⁷

Otroška leta ter spomini na družinske in družbene razmere v Dolnji Lendavi

László Göncz (v nadaljevanju: LG): Kako je bila vaša družina vpeta v tedanje družbeno življenje Dolnje Lendave in kako ste v drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja kot mlado dekle doživljali tedanji milje?

Elizabeta Fürst (v nadaljevanju: EF): Prve polovice omenjenega desetletja se ne spominjam, ker sem bila še zelo mlada. Del spomina pa sem najbrž izgubila zaradi predoziranja broma, ki so ga nam dajali v času, preživetem v koncentracijskem taborišču. Iz mojih srečnih dekliških let, torej do takrat, ko mi je umrla mama, imam najbolj v spominu nekatere židovske družine iz mesta, s katerimi smo imeli tesne stike. Poimensko lahko omenim Balujeve, Fejtőjeve in Bartosove, s katerimi smo se sorazmerno pogosto družili, največkrat ob družinskih praznovanjih.

LG: Kakšne so bile premoženjske razmere vaše družine? Imeli ste v lasti gostilno, ki je najbrž prinašala največji vir dohodka?

EF: Ne morem se pritoževati nad tedanjimi razmerami. Nismo bili posebej bogati, vendar nam vsakodnevno preživljanje ni povzročalo težav. Za takratne razmere smo imeli uspešno delujočo gostilno na začetku Kolodvorske ulice, ob kateri je bilo zelo dobro izkoriščeno teniško igrišče in kegljišče. Gostilna z bogato tradicijo je imela v mestu dobro ime in je bila zelo obiskana (stala je na mestu današnje večnamenske poslovno-bivalne zgradbe, kjer je pred desetletji delovala prva lendavska t. i. samopostrežba – op. avtorja). Nekdaj, mislim da še v času Avstro-Ogrske monarhije, se je gostilna imenovala »Aranyszarvas« (v prevodu: »Zlati jelen«), kar se je še dalo prebrati nad vhodnimi vrati, vendar so jo v jugoslovanskem obdobju imenovali zgolj »Deutsch-kocsma«, torej Deutscheva gostilna. Neposredno pred drugo svetovno vojno je bila to edina gostilna v Dolnji Lendavi v judovski lasti. Dobro se spominjam osebja, naše nekdanje kuharice ter nekaj deklet, ki so pomagale pri strežbi in pri čiščenju prostorov, saj je poslopje, kjer je delovala gostilna, služilo tudi kot naša družinska hiša.

• Skupina gostov pred Deutschevo gostilno v Dolnji Lendavi v tridesetih letih 20. stoletja. V ospredju sedi lastnik gostilne, Aladár Deutsch, oče Elizabete Deutsch. Izvirna fotografija, objavljena tudi na 62. strani revije *Lyndvamuseum*, je last Sare Božanič, vnukinje Elizabete Fürst. Tu objavljeno fotografijo je posredoval zavod Galerija-Muzej Lendava. Lendava, 1997., str. 84.

LG: Kateri spomini iz vašega otroštva so vam najbolj ostali v spominu? O najbolj tragičnih dogodkih bomo pozneje posebej govorili, prav gotovo pa se spominjate svojega šolanja oz. preživljanja šolskih let?

⁶ Oto Luthar, Martin Pogačar: Neznane sledi – judovstvo, antisemitizem in holokavst v slovenski zgodovini. Ministrstvo za zunanje zadeve. Ljubljana, 2013.

⁷ Boris Hajdinjak: Vrnitev domov: zgodbe stolpersteinov lendavskih judovskih družin. *Lyndvamuseum* 18. Galerija-Muzej Lendava. Lendava, 2023; Boris Hajdinjak: Zgodba o dveh transportih. Medžimurski in prekmurski Judje med holokavstom. *Lyndvamuseum* 21. Galerija-Muzej Lendava. Lendava, 2024.

EF: Žal so moji omembe vredni spomini, ki so mi ostali globoko zakopani v možganih, vsi povezani s tragičnimi dogodki: to je izguba matere, odvzem obrtniškega dovoljenja očetu in celotna kalvarija naše skupnosti. Osnovno šolo sem začela obiskovati v šolskem letu 1934/1935. Štiri razrede sem končala v petih šolskih letih, ker zaradi smrti matere nekaj časa nisem bila sposobna obiskovati šole. Takrat sem veliko časa preživela pri sorodnikih v Zalaegerszegu. Nato sem se vpisala v meščansko šolo in jo uspešno končala leta 1943. V času mojega šolanja judovska osnovna šola že ni več delovala, v tistem objektu smo judovski otroci obiskovali zgolj verouk. Izobraževala sem se v zgradbi stare lendavske osnovne šole, ki je stala neposredno za rimskokatoliško cerkvijo. Pouk je potekal v slovenskem jeziku, tako kot tudi v prvih dveh letnikih meščanske šole, ki je domovala v sosednji zgradbi. Zadnja letnika meščanske šole je naša generacija končala že po priključitvi Prekmurja k Madžarski, učni jezik je bila takrat madžarščina. Želela sem nadaljevati šolanje na gimnaziji ali trgovski srednji šoli v Zalaegerszegu ali kje drugje, vendar zaradi omejitve oz. onemogočanja izobraževanja judovske mladine z določbami zloglasnega zakona »numerus clausus« to ni bilo možno.

LG: Ali se spominjate koga od nekdanjih sošolcev in sošolk ter učiteljev oz. profesorjev iz osnovne šole?

EF: Zelo blizu sva si bili s sošolko Nušo Logar, dosti sem se družila tudi z Marijo Perša iz Lendavskih goric ter z nekaterimi judovskimi otroki. Spominjam se prijazne profesorice iz prvih razredov meščanske šole, ki ji je bilo ime Elvira, ter ravnatelja omenjene ustanove še iz jugoslovanskega obdobja, ki je bil v prijateljskih odnosih z mojim očetom. On je predlagal, naj po smrti matere še enkrat obiskujem četrti letnik osnovne šole, ker drugače ne bom kos izzivom in zahtevam meščanske šole. Tako sem tudi naredila.

LG: Ali ste imeli težave zaradi slovenskega učnega jezika v osnovni šoli, glede na to, da ste izhajali iz madžarsko govoreče družine?

EF: K sreči tovrstnih težav nisem imela. Res je, da je pouk sredi tridesetih let prejšnjega stoletja potekal v lendavski

osnovni šoli zgolj v slovenskem jeziku, mi, kakor tudi večina ostalih otrok, pa smo v družini govorili samo madžarsko, vendar sem se hitro navadila na tovrstne okoliščine. Naučila sem se dobro slovensko. Glede jezika niti pozneje, ko je v meščanski šoli potekal pouk v madžarščini, nisem imela težav.

LG: Kako ste obeleževali judovske verske praznike?

EF: Ravnali smo v skladu z našimi verskimi zahtevami in navadami, vendar je bilo versko življenje naše družine kljub temu bolj priložnostno, torej nismo bili zagreti verniki. Največje judovske praznike smo seveda praznovali. V takem vzdušju smo bili vzgojeni.

Protijudovski zakoni in ukrepi ter njihove posledice

LG: Po prvi svetovni vojni se je po Evropi, sicer z različno intenziteto, okrepil antisemitizem. Na Madžarskem, kamor sicer Prekmurje po letu 1919 že ni več spadalo, so postali protijudovski ukrepi vedno izrazitejši, vključno z že omenjenimi in obžalovanja vrednimi omejevalnimi zakoni »numerus clausus«. Ali ste kaj tedanjega fizičnega in psihičnega pritiska občutili že v času stare Jugoslavije, torej pred zasedbo Prekmurja s strani Madžarske aprila 1941?

EF: Posebnega protijudovskega pritiska iz obdobja pred aprilom 1941 se ne spominjam, kar sicer ne pomeni, da ga do določene mere ni bilo. Vendar sem bila tedaj mlado dekle, zanimalo me je marsikaj drugega, zato ne bi mogla nič konkretnega poudariti. Po priključitvi Prekmurja k Madžarski se je stanje zelo spremenilo. Našo družino je zelo prizadelo, da so kmalu po spremembi državne pripadnosti mojemu očetu preklicali oz. odvzeli obrtniško dovoljenje, kar je pomenilo, da gostilniške dejavnosti ni več mogel opravljati. Čudno je bilo, da so lahko v okoliških vaseh nekateri judje tedaj še opravljali gostilniško dejavnost, nam v mestu pa tega niso dovolili. Moj oče je celotno poslopje, kjer smo prebivali in kjer je delovala gostilna, takoj dal v najem, mi pa smo se naselili v hišo s tremi sobami v bližini našega dotedanjega doma, ki je bila

v lasti enega od v tujini živečih članov družine Toplak, sicer naših neposrednih sosedov. Toplakovo hišo je moj oče vzel v najem in tam je naša družina živela do leta 1944, do internacije judovskega prebivalstva iz Dolnje Lendave.

LG: Pomudimo se še malo pri sami zasedbi Prekmurja s strani Madžarske 16. aprila 1941. Znano je, da so pripadniki madžarske narodne skupnosti in simpatizerji Madžarske oz. občani, ki so bili zainteresirani za spremembo državne pripadnosti, prihod madžarske vojske doživeli kot osvoboditev, medtem pa je druga, jugoslovansko oz. slovensko usmerjena skupina prebivalstva to dejanje imela za okupacijo. Kako ste v judovski skupnosti in v vaši družini interpretirali omenjeni dogodek in kako ste sprejemali spremembo državne pripadnosti glede na to, da je vaš oče najbrž bil obveščen o antisemitizmu na Madžarskem?

EF: Zelo smo se prestrašili. Ker nismo vedeli, kaj bo ta sprememba dejansko pomenila za našo družino, me je oče neposredno pred prihodom madžarske vojske poslal v Črenšovce k stricu, ki je tam imel gostilno. Pri njih sem preživela nekaj dni. Vendar razen tega, da so očetu odvzeli obrtno dovoljenje, do leta 1944 k sreči naša družina ni bila deležna drugih neposrednih nadlegovanj s strani tedanje oblasti. V samem mestu je bilo opaziti oz. slišati kakšno žaljivko ali posmehovanje na račun judov, vendar celovito gledano, predvsem v prvih »madžarskih« letih v Lendavi, ne moremo govoriti o protijudovskem vzdušju. Tudi v šoli se je zgodilo, da nas je kateri od sošolcev grajal z zaničevalnimi besedami, npr. »büdös zsidó«, kar je pomenilo »smrdljivi žid«, vendar je to bila prej izjema kot pravilo. Do leta 1944 smo se lahko normalno sprehajali po ulici in se družili, nihče nas ni zmerjal na narodnostni oz. verski osnovi. V tistih letih sem zimske in poletne počitnice konstantno preživljala v Zalaegerszegu pri sorodnikih, saj je po smrti matere tam večino časa prebivala tudi moja mlajša sestra, dokler ni začela jeseni 1943 v Lendavi obiskovati osnovne šole. Na poti v županijsko središče in v samem mestu tudi do konca leta 1943 nisem doživela nikakršne nevšečnosti.

LG: Kako ste se v družini preživljali po prenehanju opravljanja gostilniške dejavnosti?

EF: Našo gostilno je vzel v najem neki gospod s priimkom Jakab, ki je sicer pri prevzemu ves inventar dobil zastonj, je pa očetu plačeval določeno najemnino. Za kolikšni znesek je šlo, tega ne vem. Moj oče je bil zelo delaven in ker smo imeli dva konja, je kruh služil tudi kot kočijaž. Z materialnega vidika torej tudi tedaj ni bilo posebej hudo.

LG: Omenili ste, da je bilo v 3. in 4. razredu lendavske meščanske šole nekaj primerov nespoštljivega vedenja do judovskih dijakov. Kakšen je bil siceršnji milje v tej izobraževalni ustanovi? Ali se spominjate tamkajšnjega učiteljskega oz. profesorskega zbora?

EF: Velika večina dijakov ustanove smo bili madžarske narodnosti oz. nam je bil materni jezik madžarščina, zato nam prehod na pouk v madžarskem jeziku, kot sem že tudi prej poudarila, ni delal težav. Rada se spominjam profesorja Jánosa Nagya in njegove žene, Borbale Vőneki, katehet Lajos Kovács-Kopácsi je tudi bil zelo dober človek, kar lahko prav tako izjavim za tedanjega ravnatelja ustanove Jenőja Küronyo. Na celi tedanji učiteljski zbor nimam pripomb, oni nam niso povzročili nič slabega ali neprijetnega. Bila sem precej dobra učenka, iz madžarskega jezika in zgodovine sem dobila praviloma odlično oceno, imela sem pa zmeraj težave z matematiko, ki mi ni ležala. V potrditev korektnega odnosa učiteljev do nas, judovskih dijakov, vam bom povedala zgodbo, ki sem jo doživela v četrtem razredu meščanske šole. Ko je na koncu zadnjega letnika profesor Nagy, ki je bil tudi naš razrednik, javno predstavil mojo odlično oceno iz madžarskega jezika, je eden od mojih sošolcev, ki ga nočem poimenovati, cinično pripomnil, da »tudi židinja lahko ima najvišjo oceno iz madžarskega jezika«. Profesor se je zelo razjezil in z ređovalnico z vso silo udaril po klopi. Nato je besen, z dvignjenim glasom izjavil: »Meni ni mar, če je kdo kristjan, katolik, jud ali hotentot, pri ocenjevanju je moj osnovni kriterij znanje!« S strani učiteljev nikoli nismo slišali nič takega, ki bi kakor koli kazalo na omalovaževanje judovske skupnosti oz. njenih članov.

LG: Ali lahko, brez navajanja konkretnih imen, poveš, ali so se do vas bolj nespoštljivo obnašali tisti dijaki, ki so prišli v Lendavo po letu 1941, ali tisti, ki so

izvirali iz družin, ki so bile v mestu in njegovi okolici domačini?

EF: Treba je povedati, da je bila večina sošolcev dokaj spoštljiva do nas, ki smo izvirali iz judovskih družin, zgolj peščica je bila takšnih, ki so nas zaradi našega porekla omalovaževali. Nekaj pa jih je vseeno bilo, in to iz družin, ki so bile tradicionalne lendavske familije. Res pa je, da se je pozneje, v tistih groznih trenutkih, ko smo že na zbirališču v sinagogi čakali, da nas internirajo iz Dolnje Lendave, našla zgolj ena sošolka, in sicer Marika (Marija) Halász, ki se je z družino v času druge svetovne vojne priselila v Lendavo iz Budimpešte, ki je prosila stražarje, da jo pustijo k nam, da se je poslovila od mene. Nihče drug tega ni naredil, niti nobena od mojih prijateljic. Še to povem, da so do pomladi 1944 moje družinske člane pustili pri miru, nihče nas ni nadlegoval. Zgodilo pa se je, da je moj oče enkrat odšel v gostilno, ki jo je prej imel v lasti in vodil, ter povedal najemniku, da mu rade volje lahko pomaga z nasveti, novi gostilničar pa ga je odslovil, da mu »ne bi škodoval«. Po tistem moj oče nikoli več ni prestopil praga svoje nekdane gostilne. Po tem dogodku je postal bolj zaprt vase, po mojem mnenju ni več imel upanja, da si bo lahko gostilno še kdaj prisvojil in upravljal.

Nemška zasedba Madžarske in deportacija dolnjelendavskih judov

LG: Kaj se je spremenilo pomladi 1944, ko so – tudi zaradi konstantnega tajnega poskusa izstopa regenta Horthyja in madžarske vlade iz pakta s Hitlerjem – Nemci 19. marca zasedli Madžarsko ter kako je to občutila vaša družina?

EF: Ko so Nemci zasedli Madžarsko, me je oče, podobno kot leta 1942 ob madžarski zasedbi Prekmurja, poslal k sorodnikom v Črenšovce, kjer sem ostala nekaj dni. Točno se spomnim, da smo kmalu za tem, ko sem se vrnila nazaj v Lendavo, 1. aprila 1941 dobili rumeno (davidovo) zvezdo s šestimi kraki, ki smo jo morali obvezno nositi. Ta grozni ukrep, za katerega se sicer mi mlajši prvotno nismo posebej menili, je veljal tudi za otroke. Rumeno davidovo zvezdo je morala nositi tudi moja devetletna

sestrica Judita. Danes se morda komu sliši neverjetno, toda dve bližnji prijateljici in vrstnici sestre Judite, Adelka Toplak in Pulika Paller, ki nista bili judinji, sta me, ko sta opazili davidovo zvezdo na sestrini roki, prosili, naj tudi njima zašijem »rumeno zvezdo«. Oče naju po tem, ko je postalo nošenje davidove zvezde obvezno, ni pustil iz hiše, nisva smeli na ulico. Jaz sem sicer to enkrat prekršila, ko sem v dogovoru z očetom odpotovala z vlakom v Zalaegerszeg, kar glede na objavljene predpise seveda ne bi smela. Nisem pa vstopila na vlak v Dolnji Lendavi, da me kdo tam ne bi prepoznal, temveč sem se odpravila na manjšo postajališče v sosednjo Dolgo vas. Rumene zvezde nisem nosila in sem srečno stopila na vlak za Zalaegerszeg. Imela sem veliko srečo, ker me niti tja niti nazaj grede niso legitimirali, niti prepoznali, tako da se je ta moj zadnji obisk sorodnikov srečno končal. Naj še

V Auschwitzu usmrčena Judita Deutsch, mlajša sestrica Elizabete Deutsch. Fotografija je nastala v njenem zgodnjem otroštvu. Hrani jo zavod Galerija-Muzej Lendava, objavljena je tudi na 64. strani revije *Lyndvamuseum* 18.

povem, da me je oz. je nas bratrance (bilo nas je šest) teta iz Zalaegerszega že od leta 1942 vedno spodbujala, naj mi mladi nekam odidemo, ker je očitno že slutila katastrofalen konec judovske skupnosti. To mi je govorila tudi ob mojem zadnjem obisku. Vendar kam bi mi mladi ljudje in otroci, brez izkušenj in finančne stabilnosti, lahko odšli? To ni bila realna opcija, poleg tega moram priznati, da nas je bila večina v judovski skupnosti do zadnjega mnenja oz. je upala, da do grozot, o katerih so nekateri – sicer brez konkretnih informacij – govorili, ne more priti.

LG: Žal se je zgodilo drugače. Kdaj ste v vaši družini zares zaslutili, da bo prišlo do nečesa groznega, čeprav verjetno še tudi ob vaši internaciji niste verjeli, da se bo zgodilo najhujše?

EF: Kljub prejšnji izjavi moram pripomniti, da je v tistih napetih aprilskih tednih naša kuharica iz Banute, ki je približno poldrugo leto pri nas kuhala, večkrat rotila mojega očeta, naj ji mojo sestro Judito pusti odpeljati k njej domov, češ da jo bo nekje skrila, dokler se razmere ne umirijo. Dejala je, »da če bo pa potrebno, jo odpeljem vse do Budimpešte«. Oče na to ni pristal, ker je bil mnenja, naj družina ostane skupaj. Trdil je, da kar bo njegova usoda, naj velja tudi za naju s sestro in obratno. Seveda je bila njegova odločitev v tistih razmerah pričakovana, gledano iz perspektive poznejših tragičnih dogodkov pa žal lahko ugotovim, da bi ob morebitni drugačni odločitvi morda moja sestra lahko preživela holokavst. Točno se ne spomnim, kdaj je postalo jasno, da nas bodo internirali oz. nekam odpeljali, jaz sem vse skupaj dojela šele tedaj, ko so zjutraj oz. dopoldan 26. aprila 1944 k nam prišli žandarji ter nam sporočili, naj se pripravimo na daljšo pot in na zapustitev doma.

LG: Kako se je to zgodilo in ali ste poznali osebe, ki so prišli, da vas odpeljejo oz. odženejo?

EF: Naj povem, da žandarji, ki so prišli po nas, niso bili grobi. Jaz jih nisem poznala, torej ne vem, ali so bili iz lendavske sestave ali so jih poslali k nam od drugod. Sem pa dobro poznala dva spremljevalca, ki sta tudi prišla z njimi, ker sta bila domačina. Zbiranje judovskih družin so namreč izvedli tako, da so vsaki »patrulji« žandarjev

dodelili dve osebi iz vrst lokalnega civilnega prebivalstva. K nam sta prišla Štefan Toplak (Pista bácsi), bil je naš so-sed in dober prijatelj očeta, ki je prosil, da bi lahko prišel k nam, da bi preprečil morebitne grobosti žandarjev, drugi pa je bil Viktor (Győző) Pobjič. Kot sem že rekla, grobosti s strani žandarjev ni bilo in smo, najbrž zaradi prisotnostih omenjenih dveh gospodov, lahko odnesli s sabo kakšen artikel več, kot bi nam omogočili sicer. Pomembno je bilo tudi, da nam ni bilo treba takoj oditi od doma. Toplak in Pobjič, ki sta cel dan ostala pri nas, sta z odhodom uspešno zavlačevala. Šele pozno popoldan so nas žandarji pospremili v mestno sinagogo, kjer je bilo zbirno mesto. To se je zgodilo okrog 17. ure. Takrat smo trije člani naše družine – oče, sestra Judita in jaz – zapustili naš dom oz. poslopje, ki smo ga imeli v najemu. Predvidevam, da so naši someščani oz. večina njih, podobno kot mi, mislili, da nas bodo začasno odpeljali zgolj na prisilno delo ali opravljanje kakšne druge obveznosti. Kar se je dejansko zgodilo, si najbrž takrat še nihče, vključno z nami, ni predstavljal.

LG: Kaj ste lahko odnesli s sabo in kaj vas je pričakalo v sinagogi?

EF: Žandarjem smo morali predati ves denar in vse vrednostne predmete (ure, verižice itd.), ki smo jih imeli pri sebi in so jih našli. Peščica, ki se nas je lahko spletom okoliščin po preživetih grozotah vrnila domov, od predanih oz. odvzetih osebnih predmetov ni dobila nazaj ničesar. O odvzetih artiklih ni bil narejen nikakršen seznam. Tako kot ostale judovske družine smo tudi mi praktično vse naše premičnine pustili doma, ne da bi vedeli, kaj bo z njimi. Doma sta ostala tudi naša konja, ki sta bila v hlevu naše hiše, kjer je bila gostilna, in za sabo smo morali pustiti tudi našega prijaznega psa Moržija (Morzsi). K sreči, kot sem že prej rekla, smo lahko od naj-nujnejših oblačil in sredstev za osebno higieno s pomočjo dveh prisotnih domačinov s sabo odnesli nekoliko več artiklov, kot je bilo dovoljeno. V lendavski sinagogi, kjer smo preživeli eno noč, je bilo zbranih okrog 57 družin oz. približno 150 judov, točnega števila se ne spomnim. Mi, mlajši, smo se zbrali v eno skupino, podobno tudi starejši, verjetno po nekih družinskih povezavah, čeprav se tudi tega ne spomnim do potankosti. Pogovarjali smo se tiho, verjetno največ o negotovosti, v kateri smo se znašli. Vsi

smo se zelo bali, tudi tisti, ki so to nekoliko skrivali. Tudi tam nam niso nič rekli o tem, kaj bodo počeli z nami ter kam nas želijo odpeljati.

LG: Kaj se je zgodilo drugo jutro, 27. aprila 1944?

EF: Detajlov tega dne vam ne znam povedati. Pred kratkim sem se pogovarjala z Eriko Fürst,⁸ sicer to počneva večkrat, kot vemo, so njeno družino odpeljali iz Murske Sobote, in ona se je točno spomnila vseh okoliščin njihovega prevoza v Čakovec. Tudi tega se je spomnila, da so nekatere jude hudo pretepli, nekaj v Čakovcu, druge pa v Nagykanizsi, ker niso oddali svojih vrednostnih predmetov. Jaz sem del spomina, ki se nanaša na omenjeni dan, v precejšnji meri izgubila. Vem le to, da smo bili drug dan z vlakom ali morda celo s kamioni odpeljani v Čakovec, kjer so nas, če se prav spomnim, namestili v nekem šolskem objektu. Tam smo ostali zgolj eno noč, naslednji dan so nas z vlakom odpeljali naprej v Nagykanizso (Velika Kaniza), kjer smo bili tudi nameščeni v šolsko poslopje. Tega dne se v celoti spominjam. Mojega očeta, ki je bil tedaj star 54 let, so čez tri dni v okviru prvega transporta odpeljali iz Nagykanizse. Nikoli več ga nisem videla. Pozneje sem izvedela za njegovo tragično usodo. Najbrž so bili vsi tisti, ki so jih kot prve odpeljali iz Nagykanizse, čez nekaj dni že pokončani v plinskih komorah. V tistih tednih mi o tem nismo nič vedeli, ni bilo niti nobenih informacij o njih. Jaz takrat nisem bila še stara šestnajst let, manjkala sta dva meseca, zato so mene, sestro Judito in teto iz Črenšovcev še dobre tri tedne pustili v Nagykanizsi.

Auschwitz – pekel človeštva

LG: Ko so odpeljali vašega očeta, je bil to za vas nedvomno grozen dogodek, zato so tudi po tolikih letih več kot razumljive vaše solze in izražena grenkoba, ko se spominjate tedanjih grozot. Opravičujem se vam, da vas sprašujem o najbolj tragičnih dogodkih

vašega življenja, vendar so informacije iz vaših ust najbolj verodostojni dokazi preživetega gorja z vidika oblikovanja objektivnega zgodovinskega spomina. Če nadaljujete, kdaj so vas odpeljali iz Nagykanizse v Auschwitz-Birkenau?

EF: Mislim, da je to bilo 21. maja 1944 ali pa smo takrat prispeli tja. Peljali so nas v železniških vagonih za živino. Do Sombotela so nas nadzorovale madžarske oblasti, tam so nas predali Nemcem. Nekajkrat so med potjo odprli vrata, da se v vagone natrpanih več kot 70 ljudi ne bi zadušilo, vendar vlaka nihče ni smel niti za sekundo zapustiti. Potovali smo skozi Dunajsko novo mesto, vendar kako dolgo je trajala pot, ne vem točno povedati. Izgubila sem občutek za dojetje časovnih intervalov, vse naše trpljenje sem občutila kot praznino, ki jo je težko definirati. Ko smo prispeli v Birkenau oz. Auschwitz, se je vse skupaj dogajalo zelo hitro. V ženskem delu koncentracijskega taborišča so nas pričakali v značilno črtasto uniformo oblečeni zaporniki, hudi nemški ovčarji, vojaki in vojakinje zloglasnega SS oddelka, ki so konstantno klicali »los, los (pojdi, pojdi)...« in nekatere internirance tudi pretepli. Ni bilo časa za nič, niti razmišljali nismo o tem, kam smo prišli. Tudi došli nismo tega, vsaj večina od nas ne. Z železniške postaje so nas s kamioni, kot živino, odpeljali oz. nagnali v taborišče. Tam smo se zelo hitro znašli v vrsti, pred katero je stal Josef Mengele, kot smo pozneje zvedeli. Zdelo se mi je, da se je vse skupaj zgodilo zgolj v nekaj trenutkih. Ves čas, od odhoda v lendavsko sinagogo do prispetja v Auschwitz, sem bila skupaj s svojo sestrico, tako sva tudi prispeli pred omenjenega zloglasnega zdravnika, ki ga nismo poznali. Mlajši in močnejši so bili s strani Mengele poslani v skupino, kjer so pozneje kot zaporniki opravljali različne dejavnosti v taborišču. V to skupino sem bila poslana tudi jaz. Otroci, starci in bolj slabotni, med njimi veliko sorazmerno mladih žensk, pa je šlo v drugo skupino in so – kot smo pozneje izvedeli in došli – že čez nekaj minut ali ur pristali v plinskih celicah zloglasnega taborišča Auschwitz-Birkenau. Razlika med dvema skupinama je bila ogromna! K nam, ki smo bili v »srečnejši« skupini, je iz pipe pritekla osvežujoča voda, na nesrečneže druge skupine pa so spustili uničujoči plin. Moja sestra in vsi drugi moji sorodniki, tete, bratranci in ostali, ki jih je bilo v Auschwitzu vsaj deset, so

8 Erika Fürst (1931–2024), po poreklu judinja iz Murske Sobote, ki se je – kljub grozotam in izgubam svojih družinskih članov – tudi vrnila iz koncentracijskega taborišča, je bila zadnja in zelo pomembna prekmurska pričevalka takratnih tragičnih dogodkov. Usoda je tako hotela, da je umrla v dneh, ko je ta prispevek pred nekaj tednih nastajal.

se znašli v drugi skupini, ki je pomenila smrt. Razen enega od njih jih nisem nikoli več videla, niti slišala o njih, vključno z mojo sestrnico Judito. Skorajda vsa naša širša družina je bila uničena v plinskih komorah Auschwitza.

LG: Kdaj ste izvedeli, da se je z vašo sestrnico in ostalimi, ki so bili v tisti drugi skupini, zgodilo najhujše? Kako je bilo mogoče to v tistih okoliščina sploh dojeti in preživeti?

EF: Resnico smo izvedeli dokaj hitro, povedale so nam Poljakinje, nekatere od njih so že od začetka vojne kot sužnje opravljale najhujša dela poleg nemških vojaških enot in pozneje v koncentracijski taboriščih. Ko so videle naše grozne poglede, ki so bili hkrati tudi neizrečena vprašanja glede usode naših svojcev, so nam pragmatično odgovorile »ne čakajte jih, ker so že usmrčeni«. Ko smo se s tem soočili, smo začutili neizmerno bolečino, vendar so dogodki naslednjih dni iz nas naredili nečutne duhove. Dobili smo tolikšno količino broma, da je bistrina našega razmišljanja razvodenela, ob tem pa smo dojeli, ker smo videli tudi najbolj grozne dogodke, da človeško življenje nima nikakršne veljave. Marsikaterega zapornika so stražarji porinili na visokonapetostno električno omrežje, ki je bilo speljano v ograjo koncentracijskega taborišča oz. so jih prisilili, da so se ga sami dotaknili, druge nesrečnejše pa so brez posebnega vzroka hladnokrvno ustrelili pred očmi ostalih prisotnih. Spoznali smo, da človeško življenje v takšnih okoliščinah nima nikakršne veljave, in se sprijaznili z dejstvom, da sem že naslednji trenutek lahko na vrsti jaz, da me uničijo. Le tako, z razvodenelostjo pravega občutka, smo lahko preživeli tisto gorje, ki se nam je zgodilo, vključno z izgubo najdražjih.

LG: Kaj se je zgodilo z vašo skupino po tistem, ko so druge odpeljali v smrt?

EF: Odvzeli so nam vse, kar nam je malega še ostalo od doma, nato so nas odpeljali v prostore, kjer so nas slekli, ostrigli ter nas oblekli v zaporniško obleko. Sledilo je šest tednov karantene tam v koncentracijskem taborišču v Auschwitzu. V tem času nam ni bilo treba nič delati. Vsako jutro, zelo zgodaj – večkrat že ob dveh ali pol treh – so nas izgnali na dvorišče, preverili, če smo vsi prisotni,

nato pa smo več ur stali na mestu. Ne da bi lahko kar koli počeli ali kam odšli. To so vsak dan ponovili še dvakrat, prvič opoldne, nato pa še zvečer. Če kdo ni zdržal, ker smo bili zelo izčrpani, in je zaradi oslabelosti omagal, padel ali umrl, so ga odpeljali. Hrane in vode smo dobili zelo malo. Zato so se nekateri lotili tudi kakšne manjše kraje, npr. krompirja, vendar si jaz tega nikoli nisem upala početi. Vsako noč so iz naših skupin, v vsaki je bilo več sto ali tisoč internirancev, odpeljali več deklet in mladih žensk, ki se niso več vrnile. Baje so jih odpeljali vojakom na fronto. K sreči iz moje ožje skupine ni bila nobena odpeljana. Sleherno noč so odpeljali tudi približno dvesto oseb, ki so bile premeščene na druge lokacije, kjer so delale v kakšni tovarni ali drugje. To se je zgodilo tako, da so nas klicali po številkah, ki smo jih dobili. Pri tem ni bilo pomembno, ali si bila mlada ali stara, niti druge lastnosti. Ker so tudi mene čez šest tednov odpeljali drugam, jaz nimam vtetovirane številke. Iz Dolnje Lendave je bila z mano v skupini v Auschwitzu še Szántójeva in moja poznejša dobra prijateljica Šarika iz Murske Sobote, mama arheologinje Irene Šavel. Vendar so bile one pozneje premeščene drugam in ne tja, kamor so odpeljali skupino, v kateri sem bila jaz. Od začetka pa vse do konca, torej do prispetja v Budimpešto, je bila vedno skupaj z mano hčerka čakovskega advokata, Eva (Évi) Schwartz, vendar ona ni odšla domov, ker iz njene družine v Medmurju nihče ni preživel, zato se je odločila poiskati sorodnike v madžarskem glavnem mestu.

Prisilno delo in »marš smrti« ter vrnitev domov v Dolnjo Lendavo

LG: Kje ste vi pristali po šestih tednih, preživetih v Auschwitzu?

EF: Po šestih tednih so nas, ki smo bili izbrani za prisilno delo, ponovno spravili v železniške vagone in odpeljali v Gelsenkirchen, kjer smo več tednov opravljali težka fizična dela. Največkrat smo pospravljali in čistili ruševine. Nato so nekatere ženske iz naše skupine, tudi mene, premestili v okolico Dresdna, kjer sem jaz v naslednjih mesecih delala v tovarni streliva. Dvanajst ur na dan sem morala delati za strojem, večkrat tudi ponoči. Stanovali

Weimar, Buchenwald Judin

MHL-Nr.: 12.853

Häftlings-Personal-Karte

Fam.-Name: <u>Deutsch</u> Vorname: <u>Elzsebet</u> Geb. am: <u>26.2.28</u> in: <u>Alsóendva</u> Stand: <u>ld</u> Kinder: <u>x</u> Wohnort: <u>Gass.</u> Strasse: _____ Religion: <u>mos.</u> Staatsang.: <u>Ungarn</u> Wohnort d. Angehörigen: <u>Toplak Istvan, v.o.</u> Eingewiesen am: <u>20.5.44</u> durch: _____ in KL.: <u>Auschwitz</u> Grund: <u>Polit. Ungarin-Judin</u> Verstrafen: _____	Überstellt am: <u>17. Okt. 1944</u> an KL. <u>BUCHENWALD</u> am: _____ an KL. _____ am: _____ an KL. _____ am: _____ an KL. _____ am: _____ an KL. _____ am: _____ an KL. _____ am: _____ an KL. _____	Personen - Beschreibung: Grösse: _____ cm Gestalt: _____ Gesicht: _____ Augen: _____ Nase: _____ Mund: _____ Ohren: _____ Zähne: _____ Haare: _____ Sprache: _____ Bes. Kennzeichen: _____ Charakt.-Eigenschaften: _____ Sicherheit b. Einsatz: _____ Körperliche Verfassung: _____
--	--	--

Grund: <u>Vater: Gastw. Mutter: +</u> <u>Aladar D. Rozsi Brandel</u>	Strafen im Lager: Art: _____ Bemerkung: _____ mit Verfügung v.: _____
--	--

I. T. S. FOTO No. 14936 669

EL/8/c. 44-600009

- Osební list Elizabete Deutsch (Fürst) v koncentračijskem taborišču Buchenwald oz. njeni podružnici v Gelsenkirchnu. Vir: Zavod Galerija-Muzej Lendava. Lyndvamuseum 18. str. 65.

smo v barakah v lagerju. Okoliščine so bile neprimerljivo boljše od razmer v koncentračijskem taborišču ter so nas vsaj do določene mere tam že imeli za ljudi, kljub temu pa smo bili mnogokrat lačni in nas je zmeraj izredno zeblo, ker niso kurili. Niti v barakah se ni kurilo, poleg tega naša oblačila niso bila primerna za zimske razmere. Duševna stiska je bila tudi tam še prisotna, še nismo upali, da se bomo kdaj lahko vrnili domov. Res pa je tudi, da je proti koncu vojne prihajalo vedno več spodbudnih novic. Nekega dne so ameriška letala bombardirala prav tiste barake, kjer smo prebivale ženske. Baje so imeli piloti napačno informacijo, češ da je tam nastanjena nemška vojska. Bombardiranje je bilo tako silovito, da je več kot 400 žensk umrlo. Jaz sem se rešila.

LG: To je bil ponoven šok za vas, vendar s tem še ni bilo konec vašega trpljenja, baje je sledilo še nekaj groznih dni. Kaj se je zgodilo?

EF: Na koncu meseca marca, morda prav 31., je bila v tistem okolišu vojna ali vojaška situacija takšna, da se je naš logor, geografsko gledano, znašel nekje na sredini fronte med nemškimi in prodirajočimi sovjetskimi oz. zavezniškimi vojaškimi enotami. Vse nas, ki smo bili prisilno zaprti, so nagnali iz barak in smo se morali postrojiti na dvorišču. Od tam so nas strogo zastražene s SS-ovci gnali v neznano. Tavalj smo štirinajst dni brez hrane po raznih tujih območjih v nemogočih razmerah. Zaradi izčrpanosti, lakote, žeje in bolezni so mnogi med to grozno potjo podlegli. Tisti, ki smo ta »marš smrti« – kot smo med sabo rekli – nekako preživeli, smo imeli velikanško srečo. Komandant našega logorja ter enote, ki nas je nadzorovala, je baje dobil ukaz, da vse nas na nekem zakotnem mestu, v kakšnem gozdu ustrelijo. Vendar se je pokazalo, da so bili tudi med nemškimi enotami dobri ljudje, ker omenjeni komandant, ki se je že tudi prej vedel do nas zelo korektno, ukaza ni izvršil. Čez nekaj dni, ko

smo bili že tik ob fronti, so nas čuvaji zapustili. Jaz sem ostala v skupini, kjer nas je bilo morda 12 ali 13. Nad nami so leteli izstrelki, pokale so granate, zato smo se, da bi se nekoliko oddaljili od bojišča, po nekem travniku ležali ali plazeč se privlekli do nekega manjšega naselja, kar je trajalo več ur. Jaz sem se skrila pri nekem mizarju, kjer so izdelovali pohištvo, ter tam zaspala. Zbudila sem se ob glasnem govorjenju, vendar prvotno nisem vedela, kje sem. V hipu sem pomislila tudi na to, da sem morda že mrtva. Kmalu sem izvedela, da so nas našli ameriški vojaki, torej so nas 13. aprila 1945 oni osvobodili. Takrat so še marsikje potekali boji, vojne še ni bilo konec. Vojaki so videli, da smo zelo izčrpani in lačni, zato so bili pozorni na to, da so nam prinesli nemastno hrano. Spomnim se, da smo jedli prvič skuto in neko zelenjavo.

LG: Moram vas vprašati, ali ste v tistih groznih in tragičnih okoliščinah, ki ste jih preživel v dobrem letu po 26. aprilu 1944, razmišljali o tem, zakaj je bila usoda tako kruta in nepravilna prav do vas kot posameznika, kot družine in kot skupnosti, torej judov v celoti? Ali ste kdaj koli, bodisi takrat, ko se je ta tragedija dogajala, bodisi pozneje, začutili sovraštvo do povzročiteljev omenjenih grozot ali kogarkoli?

EF: Tudi če bi se želela poglobiti v razmišljanje o omenjenih dogodkih, tega v tistih groznih mesecih ne bi zmogla, ker so si dejanja sledila v takem tempu in obliki, da to ni bilo mogoče. Vsaj jaz tega nisem bila sposobna, zmeraj sem morala doživeti oz. preživeti zgolj naslednji trenutek ali naslednji dan. Pozneje pa je ostala v meni samo grozna bolečina in praznina ter neodgovorjena vprašanja, na katera po mojem mnenju celovito ni mogoče odgovoriti. Iskreno vam povem, da sovraštva nikoli, niti v tistih najhujših situacijah, do nikogar nisem čutila. Ne čutim niti danes. Takšne narave sem,

ne znam nikogar sovražiti. Seveda pa se tudi pozabiti ne da!

LG: Tedaj ste bili mlado dekle. Če vas lahko vprašam, odgovoriti vam sicer ni treba, če ne želite, ali so vas oz. koga v vaši ožji skupini žensk, s katerimi ste bile skupaj, kdaj koli v tistih mesecih spolno nadlegovali?

EF: Ne, k sreči nikoli. Niti kogar koli v moji ožji skupini oz. med tistimi, ki sem jih poznala. Kot sem že prej omenila, govorilo se je, da so nekatere ženske iz Auschwitza poslali vojakom na fronto, vendar se meni ali mojim sobivajočim ni zgodilo nič takega.

LG: Koliko časa ste bili pod okriljem Američanov ter kako in kdaj ste prišli domov v Dolno Lendavo?

EF: Formalno smo bili ujetniki Američanov, ki so pazorno ravnali z nami. To je med drugim pomenilo, da so nas namestili po privatnih hišah, kjer smo v solidnih razmerah lahko ostali do konca vojaških operacij oz. še nekoliko dlje. Proti domu smo se odpravili enkrat v juniju

1945. Potovali smo skozi Bratislavo, kjer se je tedaj že na novo ustanovila judovska skupnost. Pri njih smo preživel več kot en teden. V skupini, namenjeni na Madžarsko oz. v Budimpešto, kajti nismo točno vedeli, kakšne so razmere doma, nas je bila tedaj le peščica. Iz Lendave je bila še gospa Szántójeva, s katero – kot sem že omenila – sva bili od začetka do konca skupaj. Iz Budimpešte, kjer so nas seznanili s konkretnimi razmerami glede Prekmurja, sva potovali do Čakovca ter naprej do Murskega Središča. Vlak ni peljal naprej, ker je bil železniški most še porušen. Od tam sva šli naprej peš.

LG: Ko ste prispeli v rodno mesto, ali ste sploh verjeli oz. dojeli, da ste spet doma?

☛ **Deutschev nagrobni spomenik na dolgovaškem judovskem pokopališču, kjer sta ob Elizabetini materi, Rozaliji Brandl, ki počiva v tem grobu, navedena tudi njen oče Aladár in sestra Judita, ki sta bila uničena v Auschwitzu.** Foto: L. G.

EF: To je težko opisati. Predstavljajte si, da ko sem šla iz Murskega Središča peš proti Dolnji Lendavi skupaj s Szantójevo in nekim gospodom, ki se je tam slučajno znašel in nama je pomagal na kolesu pripeljati tisto minimalno prtljago, kar sva je dobile v ameriškem ujetništvu, nisem vedela, kam moram iti, kje je pravzaprav moj dom. Nikakor se tega nisem mogla spomniti in sem bila v stiski. Gospod, ki nama je pomagal, žal si njegovega imena nisem zapomnila, me je pri Vukanovi gostilni na lendavskem kolodvoru vprašal, ali hočem iti domov, ker je najbrž opazil, da z mojim spominom in orientacijo nekaj ni v redu. Odgovorila sem mu pritrdilno, ne da bi mi bila v tistem trenutku lokacija naše hiše jasna. To je bilo v zadnjih dneh junija 1945, točnega dneva se tudi ne spomnim. Mnogo let pozneje so mi psihiatri razložili, da po velikih tragedijah lahko pride do izbrisa krajše ali daljše etape spomina in meni se je takrat to zgodilo. Ko smo se približevali delu mesta, kjer smo bili doma, sem se spomnila nekaterih mozaikov iz življenja naše družine. Takrat sem dojela, da imam v lasti hišo v mestu in tudi to, da smo zadnja leta živeli v najeti hiši Toplakovih. Zgodilo se je tako, da sem po prispetju v Dolnjo Lendavo prespala eno ali dve noči pri Toplakovih, pozneje sem nekaj tednov živela pri svoji nekdani varuški, s katero sva bili zmeraj v zelo dobrih odnosih. Za tem sem eno celo leto preživela pri Szántójevih, ki so stanovali v družinski hiši na Glavni ulici, v bližini nekdane kinodvorane (*nasproti izpostave Centra za socialno delo – LG*).

LG: Kako so vas sprejeli znanci, ko so vas opazili, kakšni so bili tisti občutki in kaj ste našli od vaše nekdane lastnine?

EF: Jaz sem se vrnila v Lendavo v takšnem fizičnem in psihičnem stanju, da bi sama sebe težko prepoznala. Takšna sem bila tudi v očeh drugih. To je eden od razlogov, da me od sosedov in znancev, ki sem jih srečala,

🕒 **Fotografija Elizabete Deutsch, poročene Fürst, posneta po letu 1945 na lesenem mostu enega od potokov pri Lendavi.**
Izvirno fotografijo hrani Sara Božanić.

prav nihče ni prepoznal. Verjetno me tudi nihče ni pričakoval, kajti takrat se je že nekaj vedelo o tem, kaj se je zgodilo z judi. Pozneje smo se morali soočiti s krutim dejstvom, da je od lendavskih judov ostalo živih le peščica. Edino naš zvesti pes Morzsi oz. Morži je bil edino živo bitje, ki me je po vrnitvi domov po štirinajstmesečni kalvariji prepoznalo. Od naše, po moji presoji dokaj dragocene premične lastnine – pohištva, stanovanjskih artiklov in ostalih predmetov – v naši hiši ni ostalo nič. Vse je bilo raznošeno ali uničeno. Edino konja sta ostala, ki sem ju dobila nazaj, vendar sem ju morala pozneje, da bi lahko preživela, prodati.

Elizabeta Deutsch je bila štiri leta (od 1946) zaposlena v zobozdravstveni ambulanti kot administratorica, nato je delala v pisarni na dolnjelendavski občini. Leta 1948 se je poročila z **Jánosem (Janezom) Fürstom**, ki je tudi preživel holokavst. Njen mož je bil priden strugar, ki se je izobraževal in na delovnem mestu hitro napredoval ter postal direktor podjetja Plinarna Lendava. Tudi tedanji enopartijski politični režim ni bil naklonjen ljudem judovskega porekla, zato so določene neprijazne skupine s tendencioznimi anonimnimi pismi načele dobro ime njenega moža. Zaradi tega se je družina Fürst leta 1966 preselila v Mursko Soboto.

🕒 **Elizabeta (Erzsébet) in Janez (János) Fürst.**
Izvirno fotografijo hrani Sara Božanić, objavljena je tudi v reviji *Lyndvamuseum* 18. str. 66.

Gabriela Zver

Zakonca Király in njuna umetniška pot v tesni povezavi z edinstveno Lendavo

Verjamem, da bralci poznajo zakonca slikarko Suzanne Király-Moss in kiparja Ferenca Királyja ter da bi bilo težko narediti intervju o njunem ustvarjanju, tudi če bi izpostavili samo njune največje dosežke. Ta del pokrivajo njune tri bogate monografije, ki jih je izdala Galerija-Muzej Lendava. Ta intervju se osredotoča bolj na njuna spoznanja, opažanja, na Lendavo kot mesto, na ljudi. Sta človeka, od katerih se lahko učimo, imata take vrste izkušenj, kot jih drugi verjetno nimajo, saj imata posebno življenjsko pot ... in sta še zmeraj aktivna umetnika.

• Leta 1969 ste si na gradu uredili svoj atelje. Leta 1973 je tam imela razstavo žena Suzanne, istega leta pa ste se z nekaj podobno-mislečimi odločili za izvedbo prve likovne kolonije, ki živi še danes. Leto pozneje ste naloge vodje galerije in muzeja prevzeli prav vi. To vlogo ste opravljali do leta 1996, ko vas je nasledil Franc Gerič. Lendava je veliko pridobila z ljudmi, ki ste bili takrat res aktivni, saj ste v preteklosti z nekdanjimi soustvarjalci odlično zastavili načrte. Galerija je skupaj z muzejem še zmeraj zelo spoštovana institucija v Sloveniji in po svetu ter še danes gosti največje umetnike. Kaj bi dodali k tem dejstvom? Na kaj ste v zvezi z navedenim ponosni in kaj vam je v preteklosti morda povzročalo skrbi?

FK: Vse, kar ste navedli, drži. Leta 1968 sva se z ženo vrnila iz Amerike. Najin namen je bil ostati tam, a sva se na mojo željo vrnila, da bi si tu ustvarila gnezdo, kjer bi lahko živela, delala in ustvarjala. Ko sem se vrnil, grad ni imel posebne funkcije, v njej je živel le oskrbnik z družino. Prej

• Ferenc Király med ustvarjanjem – foto Herman Čater

je bila v njem osnovna šola. Leta 1986 sem se zaposlil kot učitelj na OŠ Draga Lugariča. Ker je bil grad prazen, sem prosil odgovorne, da bi nama dovolili uporabljati nekaj prostorov kot atelje. Strinjali so se in z ženo sva imela vsak svojo sobo.

V tem času smo v pogovorih z drugimi podobno mislečimi razmišljali o tem, kaj bi lahko naredili z gradom. Pogovarjali smo se o ustanovitvi galerije ter muzeja in jasno nam je bilo, da bo treba vse narediti iz nič. Cel grad je bilo treba prenoviti, eksponatov nismo imeli in tako naprej. Z našimi idejami sem se obrnil na takratno vladajočo stranko in odgovorili so, da bom dobil na gradu službo, če v šestih mesecih ustanovim muzej. Obljubil sem jim, da bom to naredil. Vendar sem se zavedal, da bi morda lahko to naredil v šestih letih, ne pa v šestih mesecih, ker ne bi bilo mogoče ustvariti nečesa tako velikega brez osnovnih stvari. Okoli mene je bilo veliko ljudi, ki so podpirali ta projekt. Upali smo, da bomo sčasoma to čudovito stavbo spremenili v kulturni center in sedež mednarodne likovne kolonije. Leta 1973 smo prvo srečanje slikarjev

v Lendavi organizirali v spomin akademskemu slikarju, domačinu Lajčiju Pandurju, ob njegovi 60-letnici rojstva. Na žalost je gospod Pandur mesece pred otvoritvijo našega prvega dogodka umrl.

Ponosen sem, da tisto, kar se je začelo leta 1973, velja še danes. Lahko smo srečni, da so bili vedno pri roki ljudje, ki so poskrbeli za nadaljevanje kolonije in prispevali še kaj več. Ena glavnih skrbi je bil vedno denar, nekoč in danes. Čas ustanovitve je bil zelo ugoden, to moram poudariti. Tista prva leta so bili takratni politiki ponosni na to, kar smo ustvarili za Lendavo, in so se s tem hvalili. To je bil poseben in pomemben trenutek.

• **Lendavo in njeno okolico so upodabljali mnogi, tudi na likovnih kolonijah. Poleg fotografij so slike odlični pričevalci, kako so lendavski griči spreminjali svojo podobo. Nekoč je vsak umetnik poskušal po svoje umetniško upodobiti s trtami prepletene gorice. Danes pa namesto trt vidimo predvsem vikendice ali stanovanjske objekte. Tudi Lendava se je spremenila, žal pa vsem na očeh umira veliko prečudovitih starih zgradb. Kako doživljata spremembe mesta in okolice kot Lendavčana in kako kot umetnika?**

• Atelje Ferenc Király

SKM: Na splošno jemljem stvari, kot pridejo, in me ne skrbi preveč za spremembe. Dokler grad obstaja in večina pročelij starih stavb na glavni ulici ohranja svojo prvotno obliko, mi to ustreza. Na Glavni ulici je veliko takih zgradb. Lepo bi bilo, če bi obnovili vsa pročelja. Vendar pa imajo svoje mesto tudi nove strukture. Mešanica moderne in starega lahko ustvari zanimive kontraste – kot *Vinarium* med vinskimi hišami v vinogradih.

• SKM pred mavčnim
osnutkom za *Tri srca* (1969)

FK: Žalosten sem zaradi nekaterih sprememb. Po drugi strani pa je to tudi normalen proces. Ko se v prostor vselijo mladi ali ko pridejo priseljenci, ga preuredijo tako, da ustreza njihovem življenjskemu slogu. Še dobro, da smo ustanovili galerijo in muzej, saj smo potem lahko tudi zaščitili določene objekte. Hodili smo od hiše do hiše na Glavni ulici in vsako hišno številko zabeležili za Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Enako smo storili z vinskimi kletmi, predvsem tistimi, ki so povezane z zgodovino, npr. Kranjčeva zidanica, Treiberjeva zidanica v Strehovcih, Copekov mlin. Z zaščito teh objektov smo uspeli pridobiti republiška sredstva. Na ta način smo lahko objekte zaščitili, prekrili, popravili fasade, skratka poskrbeli za zunanjo podobo. Vedno sem se spraševal, ali bo gradbena zaščita še naprej ohranjala objekte in jih učinkovito sanirala v ugodnejših časih, a se to ni zgodilo. Enako velja za center mesta. Ljudje so prihajali s svojimi idejami, kako preurediti neko zgradbo, ki bi jo raje porušili, da bi na njenem mestu zgradili novo, kar je menda normalno, saj vsak želi dodati nekaj svojega. Vendar ni bilo vedno uspešno. Vzemimo za primer ponesrečeno trgovino nasproti baročne cerkve. Ljudje se tega navadijo, mene pa moti, ker sem tu odraščal in vem, kako je izgledala Lendava, preden je bila trgovina zgrajena. Ostajajo tudi lastniški problemi, ki ovirajo prenove ali druge rešitve.

• Klepoti Lendave, ste, gospod Király, prispevali tudi s svojimi skulpturami in kipi, ki krasijo določene dele mesta ali pa stojijo v zgradbah. Meni sta najbolj zanimiva kipa, ki krasita krožišči. Ko se vsakodnevno vozim mimo obeh, se pogosto veselo namuznem. Uporabili ste material, ki bo dolgo ostal lep, saj bo lahko kljuboval vremenu. Kipa sta povezana s simboliko narave (Brst in Praidol) ter istočasno namigujeta k simboliki ženskosti in moškosti. Katera je vaša najljubša umetnina?

FK: Brst, marmor –
foto Gyula Zóka (1993)

FK: Moje umetnine so moji otroci, nimam najljubše. Nastajajo skozi določen proces, skozi neko kontinuiteto. Kipi, ki jih omenjate, so nastali v okviru mednarodnih likovnih kolonij. A vedno je bilo vprašanje, kam jih postaviti. Nisem bil vedno zadovoljen s tem, kje so bili nameščeni, vendar je vsekakor bolje, da so tam, kjer so,

FK: Vortex, marmor,
pred DOŠ I Lendava –
foto Gyula Zóka (2006)

FK: Izvir, marmor,
pred DSŠ Lendava –
foto Gyula Zóka (1995)

kot da ležijo in se uničujejo. Konica Brsta se je po dolgem čakanju na namestitev zlomila in sem jo moral skrajšati za nekaj centimetrov. Postavljena naj bi bila pred gledališčem in zato sem jo prilagodil arhitekturi stavbe. A po dolгих letih čakanja so skulpturo končno postavili v krožišče. Sicer pa je obstajala težnja po postavljanju kipov na določene lokacije, npr. okoli šol (Kot Vortex pri lendavski osnovni šoli in Izvir pri srednji šoli), ker naj bi kipi imeli izobraževalno vrednost.

• Kateri so vaši najljubši kotički Lendave? Zakaj?

SKM: Malo imam težave z izbiro favoritov. Vsak kraj, vsaka stvar, vsaka oseba je posebna na svoj način. Če bi bil res prisiljena odgovoriti na to vprašanje, bi rekla, da je moj najljubši kotichek naš dom.

FK: Najlepši kotichek zame je moj dom. Moj atelje. Lepšega ni. Res je, da je cela Lendava lepa. Živeti v tem mestu je privilegij, sreča, je preprosto lepo. Kdor pride v Lendavo, se vanjo zaljubi. Mesto ima svoj čar in privlačnost. Je zelo heterogeno, tukaj živijo ljudje, ki govorijo različne jezike, imajo različne poglede, navade in zaradi tega se je zgodilo že marsikaj lepega. To mi je všeč.

• S čim bi lahko oživili mestno jedro Lendave? Vemo, da vedno manjkajo finančna sredstva, tu ne morete pomagati, ni to vprašanje. Kakšna preprostejša rešitev bi morda lahko pomagala vsaj kot obliž? Česa ne bi smeli nikoli opustiti, zanemariti, da propade?

FK: Kot sem že povedal, moramo zaščititi tisto, kar še imamo, da se bo kasneje lahko rešilo. Rušenje je najslabša rešitev. Ko so opustili prenovno Kranjčeve zidanice, češ da je komunistična, je bil to slab argument, saj ni šlo za ideologijo, šlo je za stavbo etnološkega pomena. Smo pa uspeli obnoviti Copekov mlin. Za Glavno ulico v Lendavi je bila predlagana ideja, da bi spremenili celotno okolico Katarinine cerkve. Jaz sem predlagal, da bi staro Mercatorjevo trgovino podrli do prvega nadstropja, spodnje prostore pa ohranili za praktično uporabo. Ta plato bi izravnali, da bi ustvarili velik prostor za različne manifestacije in bi ponudili lep pogled proti sinagogi, gledališču ter na drugi strani proti cerkvi in gradu.

• Suzanne Király-Moss in Gabriela Zver (2007) na razstavi v lendavski sinagogi

SKM: Kot sem že omenila, bi bilo treba obnoviti pročelja hiš na Glavni ulici. Občina bi morala prevzeti pobudo in pomagati ljudem pri obnovi stavb s projekti, ki vključujejo sredstva Evropske unije. Poglejte glavne ulice v Avstriji, kako so urejene. To je nekaj, za kar bi si naša občina morala prizadevati. Preproste rešitve problema ni, je pa nekaj, kar se z dovolj volje in predanosti počasi da uresničiti.

• **Kdaj ste bili najbolj ponosni na Lendavo? Lahko gre za obdobje ali dogodek. Predstavite ga.**

FK: Ponosen sem, da se ljudje v Lendavi trudimo ohranjati kulturno življenje na vseh področjih. Tudi na vse, kar je v Lendavi nastalo, torej na vse zgrajeno in vse izvedene projekte, ki so pustili vidne sledi. Ponosen sem, da živim tukaj, kjer živijo tudi številni drugi umetniki različnih vrst: likovni umetniki, pisatelji, glasbeniki, folklorne skupine, gledališki

igralci itd. In tudi zato, ker se je tu rodil moj predhodnik, največji neobaročni kipar, Zala György.

SKM: Rekla bi, da sem v Lendavi najbolj ponosna na tiste ljudi iz preteklosti in sedanjosti, ki so zaslužni za ohranjanje privlačne podobe mesta s številnimi skulpturami, ki krasijo okolico. Umetnost je zelo pomemben pokazatelj mentalitete vsakega kraja in na splošno bi rekla, da ima Lendava zelo veliko umetnosti željno skupnost.

• **Kaj je tisto, kar najpogosteje sproži ustvarjalni proces? Ali pride navdih spontano, ali ga prebudi kakšna knjiga, drugo umetniško delo, dogajanje v družbi? Ste umetniško bolj navezani pri ustvarjanju na življenje kot tako ali pa imate med svojim ustvarjanjem radi podporo glasbe, filma, knjige ali morda znanosti?**

SKM: Ne vem, ali lahko kdo zares natančno določi, kaj sproži ustvarjalni proces. Izhaja iz vsega, kar ste omenili, in še več. Obstaja v neštetih oblikah in ni izključno nekaj, kar imajo samo umetniki. Vsak živi človek je tako ali drugače ustvarjalen. Moj lastni navdih prihaja iz toliko stvari, da bi bilo nemogoče poimenovati vse. Na splošno imam rada mir in tišino, ko delam. Glasbe ne poslušam veliko. Zvok prometa in ptic, to mi je dovolj.

• Suzanne Király-Moss v svojem ateljeju

FK: Izhajam predvsem iz sebe. Sem neke vrste »prazgodovinski« človek. Seveda vplivajo name okolje, način življenja, kraj in vse, kar se dogaja okoli mene, tako svetovno kot lokalno dogajanje. Toda umetnik ima vgrajene občutke, kako se nečesa lotiti. Zato je umetniška svoboda tako pomembna, da uresničimo neko spontanost. Vendar je treba izžarevati energijo, energijo, ki čaka na signal, ki lahko pride od koderkoli. Neka notranja potreba po ustvarjanju, ki je tako močna, da je nihče ne more preprečiti, da bi se sprostila. Takšen občutek je pri ustvarjalcu nenehno prisoten. Pravi umetnik se ne ozira na druge umetnike z namenom, da bi jih posnemal. Zato se nikoli nisem oklepal enega sloga. Seveda občudujem dela drugih umetnikov, a ko delam, izhajam iz sebe. Vsako bitje ima v sebi ustvarjalno moč, ne glede na poklic, ki jo pa mora vsak najti v sebi in iz nje nekaj narediti.

• **Sta kdaj bo naključju ustvarjala na isto temo ali uporabila isti motiv, ne da bi drug drugemu povedala, kaj bosta ali kaj ustvarjata? So se dogajala kakšna druga naključja, ko se je življenje pokazalo v vajinih umetniških izdelkih na poseben način?**

SKM: Odgovor na obe vprašanji bi bil: kolikor se spominim, ne.

FK: Če se je kaj podzvestno prikradlo, ne vem. Mogoče je kdo kje opazil kakšno podobnost v najinih delih, kar ne bi bilo presenetljivo, saj sva že tako dolgo skupaj. Vendar se ne morem spomniti ničesar očitnega.

• **Navedite in pojasnite, kateri opus vam je pri vašem zakoncu najbolj pri srcu in zakaj. Če ne morete izbrati opusa, pa navedite motiv, temo. In če tudi to ne pomaga, pa material ali barve, s katerimi ustvarja.**

SKM: Glede na to, da lahko izbiram med toliko resnično lepimi skulpturami ali drugimi Ferijeveimi umetninami, je težko reči, katera mi je najbolj všeč. Imel je veliko opusov in vsak opus je izražal variacijo njegovega znanja in fantazije. Je pravi mojster številnih kiparskih tehnik, njegova dela so zelo prefinjena in estetska, ima pa tudi lepe in ekspresivne risbe na papirju. Marsikdo ne ve, da je v mladosti veliko slikal tudi v olju na platnu, te slike

pa kažejo na razumevanje tehnike oljnega slikanja in občutek za izražanje določenih razpoloženj v naravi.

FK: Velikokrat si sploh ne znam razložiti, zakaj mi je kaj njenega všeč. Toda včasih smo sliko ali risbo označili tako, da naj ostane z nami. Ustvarila je opus čudovitih akvarelno-kolažnih slik na papirju. Izdelovala je in še izdeluje zanimive voščilnice.

• Osnutki v ateljeju Ferenca Kírálya

• **Je med vama kakšna razlika v načinu ustvarjanja? Ali eden od vaju zgodaj vstaja in ustvarja zjutraj, drugi zvečer ali pa delujeta usklajeno? Se je to z leti v večji meri spremenilo ali pa ni posebne razlike, razen da si dandanes verjetno drugače razporejata čas in tako tudi finančno nista več vezana na ustvarjanje, s katerim bi upravičila status umetnika.**

SKM: Ateljejski čas sva, tako nekoč kot danes, vedno prilagajala časovnemu okviru dela in obveznostim: službi in gospodinjstvu, otrokoma in vrtu, prijateljem in dogod-

kom. Dejstvo, da je Feri upokojen, da so otroci odrasli in skrbijo zase, situacije ne spremenijo, saj veliko obveznosti ostaja, če želiva živeti urejeno življenje. Torej ustvarja, ko imava čas.

FK: Že na začetku sva se strinjala, da potrebujeva vsak svoj atelje. Torej ni bilo vprašanje, kdo bo kje in kdaj delal. Ustvarjala sva, kolikor nama je čas dopuščal. Nikoli se nisva vtikala drug v drugega. Imava svoje prostore, ki sva jih uredila vsak po svoje. Žal mi je le, da sem svoj kiparski atelje zgradil kot del hiše. Eden od mojih profesorjev v Zagrebu me je opozoril, naj tega nikoli ne počnem, a sem vseeno naredil, ker je bilo ceneje, kot da bi bilo v ločeni stavbi.

• **Katero od razstav ali delavnic po svetu ali doma ste si najbolj zapomnili, ker vas je presenetila, morda vrgla iz tira? Torej iščemo razstavo skrajnosti. Kaj jo je povzročilo, da si je zaslužila poseben status?**

FK: Ni bila razstava, ampak eno največjih presenečenj moje kariere kot umetnika je bilo, ko mi je leta 2005 Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium (Ministrstvo za

nacionalno kulturno dediščino) na Madžarskem podelil nagrado Munkácsy za življenjsko delo. Bil sem še drugi tujec, ki ga je doletela ta čast. Drugi takšen primer pa je bil, ko sem praznoval svoj 80. rojstni dan in so me moji najbližji res presenetili. Z družino in skupino prijateljev smo šli na kosilo v restavracijo. Brez moje vednosti sta žena in Dubravko Baumgartner, direktor Galerija-Muzej Lendava, naredila izbor izmed mojih številnih risb ter skic in sta mi v lendavskem muzeju meščanstva pripravila razstavo. Žena je namreč bila mnjenja, da bi te risbe moral razstaviti, pa jih prej nikoli nisem želel. Dubravku gre zahvala za postavitev razstave. Vlogo odprtja razstave je velikodušno prevzel umetnostni zgodovinar Franc Obal iz Murske Sobote. Po kosilu me je gospa Marija Hajoš prosila pod pretvezo, naj grem z njo, češ da potrebuje nasvet glede pohištva, ki ga želi obnoviti. Ko sva odšla, so se drugi zbrali v muzeju meščanstva. Ko sva hitela mimo muzeja, sem zagledal plakat z eno od svojih risb. A Marija me je priganjala, češ da morava pohiteti, da se delavnica ne zapre, preden prideva. Med potjo si je premislila in vrnila sva se v muzej. Vstopila sva, prižgale so se luči in videla sva, da so ljudje napolnili galerijo do zadnjega

• Razstava Ferenc Királyja v Cankarjevem domu (2007)

vogala in so naenkrat začeli peti »Happy Birthday to You!« Tam so bili vsi: starejši sin z družino iz Ljubljane, starši snaha, drugi sorodniki in prijatelji! Ta dogodek se me je res močno dotaknil, skoraj bi mi pritekale solze.

Drugače pa sem imel kar nekaj samostojnih razstav, npr. v Várkert Bazár in Forrás Galéria v Budimpešti, v Berlinu, Peču, Képtár v Sombotelu, v Cankarjevem domu v Ljubljani. Na takih posebnih mestih se zaveš svojega dela in pomembnosti. Spominjam se, kako zadovoljen sem se počutil, ko sem na hodniku Cankarjevega doma zagledal skoraj sto svojih del. Evgen Car je stal poleg mene in rekel: »To je gozd skulptur!« Nad tem je bil presenečen in ganjen, rekel je, da je fantastično. Lepo je bilo slišati takšno pohvalo od drugega umetnika.

• Razstava SKM v Galeriji Commerce Ljubljana (1997)

SKM: Živo se spominjam obiska razstave Maksa Kavčiča, ki mi je nenadoma dal vedeti o številnih možnostih slikanja s tempero na papir in mi je odprl nov način izražanja. Najprijetnejše presenečenje sem doživela na samostojni

razstavi leta 1997 v Galeriji Commerce v Ljubljani. Po odprtju so pripeljali servirni pladenj na kolesčkih. Že od daleč sem videla, da je torta, a sem bila prav presenečena, ko sem se ji približala, saj je bilo videti, kot da so nanjo namestili enega mojih akvarelov! Bila je popolna, večča replika enega od mojih pisanih akvarelov, ki jih je iz tortne glazure naredil znani ljubljanski pek, gospod Fritz!

• **Dela katerega umetnika/umetnikov, tudi v svetovnem merilu, so vam še posebej pri srcu? Lahko so likovni, kiparski ali glasbeni, literarnih ustvarjalci. Kaj je razlog za to priljubljenost?**

SKM: Vsako zgodovinsko obdobje je ponudilo toliko izjemnih umetnikov in del, kje naj torej sploh začnem naštevati ali predstavljati svoje priljubljene umetnike? V svojem dolgem življenju sem videla in vzljubila veliko umetnin. V mladosti sem občudovala francoske impresionistične slikarje, rada pa sem imela tudi stare mojstre in moderno umetnost. Če sploh poslušam glasbo, potem ta vključuje najrazličnejše klasične skladatelje, toda moj najljubši zvok je tišina. Tudi moje literarne izbire zajemajo širok spekter tem in avtorjev. Med njimi so bili v moji mladosti številni avtorji znanstvene fantastike in fantazije ter evropski pisci leposlovja, predvsem eksistencialni pisci, kot sta Jean-Paul Sartre in Albert Camus. Zdaj večinoma berem sodobno in alternativno filozofijo ter ezoterične spise. Da bi se poglobili v razloge za te odločitve, bi potrebovali dolg diskurz.

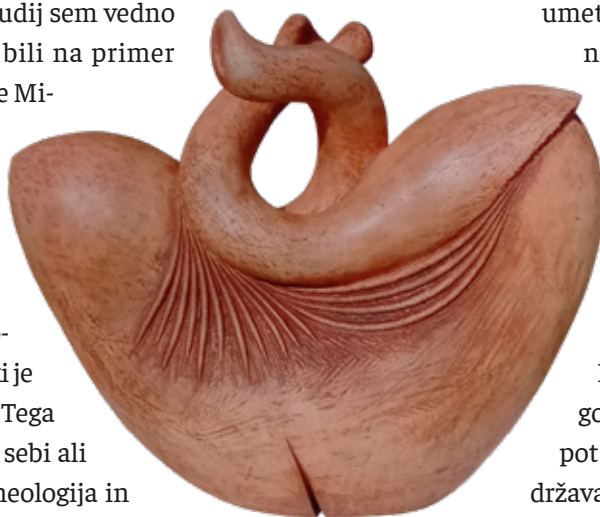

• **SKM: Angeli so prišli, akvarel (1996)**

FK: To je veliko vsega. Skozi študij sem vedno našel nove idole. Všeč so mi bili na primer velikani renesanse, kiparji kot je Michelangelo. Veliko berem tudi o sociologiji umetnosti, strokovnih delih o umetnosti, biografije, o umetnikih, kot so Henry Moore, ki ga zelo občudujem, pa tudi Rodina, Mayola in Arpa. Ta potreba po estetiki je očitno v meni že od mladosti. Tega se ne moreš naučiti. To imaš v sebi ali pa nimaš. Zanima me tudi arheologija in nekoč sem celo razmišljal, da bi postal arheolog. Berem razne knjige na to temo. Egipt in njegova kulturna dediščina me navdušujeta, tudi klasična antika. Pravkar sem ponovno prebral Schliemannovo knjigo. Skratka, rad raziskujem človeštvo in njegovo zgodovino. Zelo me zanimajo tiste preproste prazgodovinske freske v Sahari, ki so jih raziskovali francoski arheologi. Tudi prazgodovinski ljudje so bili abstraktno in estetsko na naši ravni, niso bili le preprosti, primitivni ljudje, kot jih radi prikazujemo. Glede glasbe mi je všeč madžarska in slovenska ljudska glasba. Kot vajenec sem pel v zboru. Ukvarjal sem se z madžarsko ljudsko glasbo in sem plesal v madžarski folklorni skupini. Moje zanimanje za literaturo vključuje knjige o duhovnosti in ezoteriki.

• **Je v Slovenji (in Jugoslaviji) bilo težko biti umetnik, je težje danes? Kaj so bile težave in prednosti določenih obdobj. Kaj pa v primerjavi s tujino?**

FK: Moram priznati, da so v Jugoslaviji bili svetli trenutki, umetniki so lažje prodajali svoja dela kot danes. Režim je podjetja spodbujal k nakupu umetnin za posebne dogodke. Umetniki so pogosto sodelovali pri arhitekturnih projektih. To so bili kiparji in slikarji, ki jim je bil režim najbolj naklonjen. Kamor koli so potovali, so Tito in drugi jugoslovanski politični veljaki nosili umetnine kot darilo. Slovenija je mlada država in nima razvitega trga in tradicije kot nekatere države v tujini. Profesionalni umetniki svoja dela težko prodajajo tudi zaradi velikega števila amaterjev, ki jim konkurirajo. Poleg tega ima

• **FK: Koketiranje, terakota** –
foto Dubravko Baumgartner (2016)

umetnost danes drugačno vlogo kot nekoč in ljudje jo uporabljajo na drugačen način. Svetovni splet veliko prispeva k temu trendu.

SKM: Podpiram Ferijev odgovor na to vprašanje. Najine izkušnje na to temo v Sloveniji in Jugoslaviji so bile enake. Kako je s tujino, ne morem odgovoriti, saj je najina umetniška pot potekala v pravkar omenjenih državah.

• **Se vam je kdaj zgodilo, da ste prodali ali podarili sliko, kip, neko umetniško stvaritev, za katero ste pozneje obžalovali, da je niste obdržali? Koliko ste na svoje umetniške izdelke navezani ali pa sploh niste? Kako se torej odločite, kaj boste obdržali zase?**

• **SKM: Po hribu navzgor, akril/platno (2019)**

SKM: Ne spomnim se, da bi kdaj prodala ali podarila umetnino in potem to obžalovala. Kar je šlo, je šlo. Vendar so bili primeri, ko sem obdržala določene kose, ki bi jih lahko prodala, in kasneje dvomila o svoji odločitvi. Če nečesa res nisem želela prodati, sem stvaritev pospravila, torej umaknila pogledu, ali preprosto rekla, da jo name-ravam obdržati. To so na splošno slike ali risbe, ki so mi še posebej všeč in jih dam na stran kot dediščino svojim otrokom in/ali vnukom.

FK: Ljubosumen si na svoje stvari, ampak če to pride v prave roke, potem si ponosen in veš, da je tvoja stvar tam, kjer jo spoštujejo. Kiparstvo je proces v mojim življenju,

ki me bogati, vzdržuje mojo dušo. Zato imam rad, da so moji kipi okrog mene.

• **Katere ameriške lastnosti svoje žene ste se hitro nehote našli ali jo sprejeli, vzljubili?**

FK: Nekatere navade, ki so zelo značilne za naš kraj in sem z njimi odraščal in živel, ali pa sem bil vanje prisiljen, sem se jim moral delno odpovedati in se prilagoditi njenemu organiziranemu življenju in širokemu pogledu na svet. V teh duhovnih knjigah, ki jih berem, piše, kako se znebiti nezdravih navad. To je lahko npr. sovraštvo ali karkoli drugega, kar bremeni psiho. To sem torej prevzel od nje, ta odnos do življenja.

• **Katera slovenskomadžarska lastnost vašega moža vam je hitro padla v oči oziroma vas je presenetila ali pa bila le posebna, zanimiva? S čim je vaš mož pritegnil pozornost, da ste postali nanj pozorni in pozneje, ko sta postala par, da ste se odločili za velik korak, pot v Evropo, v takratno Jugoslavijo?**

SKM: Odgovorila bom v obratni smeri vprašanj. V Evropi sem živela že pet let, preden sva se s Ferijem spoznala kot študenta na zagrebški likovni akademiji. Jaz sem bila na oddelku za slikanje, on na oddelku za kiparstvo, skupaj sva imela tečaj risanja. Takrat sem kadila in Feri je vedno poskušal priti do mene pred drugimi študenti, da bi mi prižgal cigareto. Feri je bil privlačen ter prijazen in bila sem navdušena nad njegovim talentom ter stopnjo njegovega umetniškega znanja in sposobnosti. Naučila sem se malo hrvaško. Začela sva hoditi. Zaradi bolezni sem se vrnila na Dunaj in končala študij na dunajski Akademiji za likovno umetnost, kjer sem študirala pred selitvijo v Jugoslavijo. S Ferijem

• Suzanne je slikala moža Ferija, olje na platnu (1964)

sva ostala ves čas v stiku. Leta 1967 sva se poročila in ustalila v Jugoslaviji, v Lendavi. Njegovih madžarskih korenin sem se zares zavedela šele, ko sva se preselila v Lendavo. Ko ne znaš jezika, se veliko dejstev izgubi. Po kratkem potovanju v ZDA na obisk k moji družini smo se veseli vrnili domov.

• **Pišete še pesmi, še izdelujete voščilnice vsaj za prijatelje in jih potem odpošljete? Kakšno ustvarjanje vas trenutno veseli?**

SKM: Ne pišem več veliko, si pa vsakih nekaj časa zapišem kakšno idejo in jo poskušam oblikovati v pesem. Še vedno izdelujem čestitke za družino in prijatelje, veliko manj, a bolj zapletene. Trenutno moj ustvarjalni čas zasedajo majhne risbe, večinoma kompozicije s peresom in barvnimi svinčniki.

• **Na kaj sta kot zakonca ponosna? Kaj vama je uspelo, kaj bi počela drugače, če bi okoliščine to dovoljevale?**

SKM: Ponosna sem, da nama je uspelo zgraditi dober dom z ateljeji za najino ustvarjalnost in da sva vzgojila dva čudovita sinova. Da sva drug drugemu dala dovolj časa, svobode in podpore za uresničitev kariere v umetnosti. Da sva kljub kulturnim razlikam skupaj zdržala 57 let in da sva za svoja leta še vedno razmeroma dobrega zdravja. Nič ne bi moglo biti drugače, tudi če bi si želela, in ne Feri ne jaz nisva nagnjena h »kaj če«.

• Suzanne Király-Moss in Ferenc Király v Berlinu (2012)

• Suzanne Király-Moss (2024)

FK: Če bi lahko, bi vse ponovil. Mogoče pa bomo, kdo ve. Pravkar sem prebral zanimivo knjigo Ervina Lászla. Duh nekega človeka odraža duh drugega in ga pelje naprej, zato ta evolucija človeštva obstaja. Ponosen sem, da imam kljub svojim boemskim navadam urejeno življenje in lepo družino.

• **Katero modrost ali spoznanje bi delila z bralci Lindue glede na vajino umetniško bogato in ustvarjalno ter dogodkov polno življenje? Na kaj naj bomo pozorni ali česa naj ne pozabimo oziroma s čim naj se ne ukvarjamo?**

SKM: Rekla bi: prevzemi odgovornost za svoja dejanja in misli; ne obtožuj drugih, če si nesrečen; Nikoli ne obupaj. Življenje je lepo!

FK: Vse bi delovalo drugače, če bi imeli ljudje več sočutja. Pozitivno energijo bi morali deliti drug z drugim. Ko sovražimo, trpimo sami.

Nekaj umetniških stvaritev Ferenca Királyja:

➤ **Brstenje, les** – uničen (1991)

➤ **Idol – Rodovitost, les** – lastnik Rudi Cipot (2004)

➤ **Sedec, bron** – foto: Dubravko Baumgartner (2012)

➤ **Flora, polikromirani les** – foto: Dubravko Baumgartner (2021)

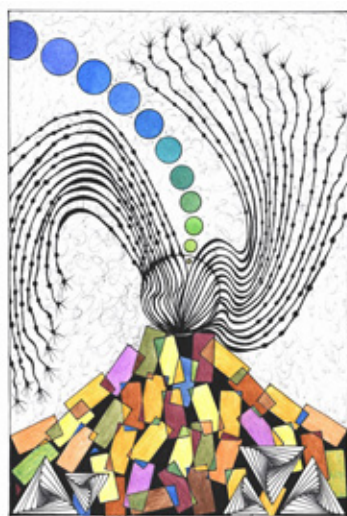

➤ **Mitološko bitje, bron** – foto: Dubravko Baumgartner (2021)

➤ **Ferenc Király je upodobil ženo Suzy (1964)**

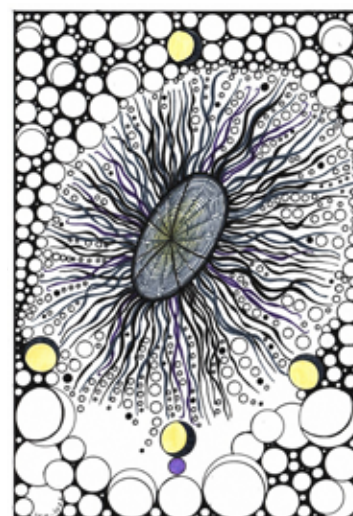
Nekaj umetniških stvaritev Suzanne Király-Moss:

➤ **SKM (2023)**

➤ **SKM (2024)**

➤ **SKM (2023)**

Brigita Farkaš

Veselje do risanja je prenesla na svoj poklic

Arhitektka, oblikovalka in ilustratorka Alenka Bošnjak Miklavžin že več kot tri desetletja živi in dela izven Premurja, ampak – kot sama pravi – je Lendavčanka. Lendava je njeno najljubše mesto, polno koticov, kamor se vedno znova rada vrača. Tukaj so doma njeni najljubši spomini in najljubši ljudje.

Alenka je v Lendavi preživela svoje otroštvo in mladost, končala dvojezično osnovno šolo, po končani gimnaziji v Murski Soboti pa je študij nadaljevala na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani. Diplomirala je leta 1999 na Oddelku za oblikovanje pod mentorstvom prof. Janeza Suhadolca, eno leto kasneje se je zaposlila na Uradu za prostorsko planiranje v Ljubljani. Od leta 2012 je zaposlena na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano kot oblikovalka vizualnih komunikacij, kjer soustvarja zanimive projekte.

Je mama treh otrok, z družino živi v Spodnjem Blatu pri Grosupljem. Tam ima tudi svoj atelje, kjer najde mir in navdih za svojo ustvarjalnost. *Kačura* je odprta tudi za obiskovalce, predvsem pa je namenjena otrokom, za druženje in ustvarjanje.

S svojimi živahnimi, detajlov polnimi pisanimi ilustracijami se je pred nedavnim predstavila tudi lendavskemu občinstvu – razstava z naslovom *Zgodbe brez začetka in brez konca ...* je bila na ogled oktobra v Centru Bánffy. Ob njeni otvoritvi smo jo pocukali za rokav in ji postavili nekaj vprašanj.

Tikanju v intervjuju je botrovalo dolgoletno osebno poznanstvo in prijateljstvo.

Pa začniva s klišejskim vprašanjem: Večina otrok zelo rada riše in ustvarja. Kako je bilo s tovrstnim izražanjem pri tebi?

Bila sem ena tistih deklic, ki je cele ure presedela z barvicami in listi papirja, medtem ko so se drugi otroci zunaj igrali. Pozabila sem na vse okoli sebe in se navduševala

☞ **Alenka Bošnjak Miklavžin:** »Portret z detlom je nastal, ker imam zelo rada živali in se počutim zelo povezana z naravo. V ptičjo krmilnico pri Kačuri rad prileti detel in zato sem si ga narisala na ramo.«

nad liki, barvami in oblikami, ki so nastajale izpod mojih rok. Spomnim se, da je bila v osnovni šoli, medtem ko sem risala, okoli mene vedno gruča otrok, ki je navdušeno občudovala moje risbe. Moj najljubši kraj, kamor sem rada zahajala, je bila knjigarna, kjer so imeli toliko različnih barvic in čopičev ...

Kdo te je pa dejansko navdušil za ustvarjanje? Kateri dogodki ali izkušnje so oblikovali tvojo umetniško pot, te usmerili k ilustraciji?

Že od malih nog sem vedela, kaj bom, ko bom velika, in oče mi je bil pri tem zelo v spodbudo. Takrat je opravljal poklic aranžerja, v njegovi delavnici sem se zmeraj počutila čarobno lepo. Velikokrat me je vzel s seboj tudi v tiskarno, kjer sem se zaljubila v vonj vseh mogočih barv in tiskarskih strojev. Zanimalo me je veliko stvari, vse v povezavi z likovno umetnostjo, zato se mi je zdel študij arhitekture zelo primeren. Ko sem bila že na fakulteti, sem imela najraje barvne študije in prostoročno risanje. Ko pa mi nikakor ni uspelo narisati »resnega« akvarela – vse moje slike so namreč izgledale nekako bolj pravljične –, me je asistent spomnil na ilustracije. Tako sem začela ... Počasi so začele nastajati takšne čisto moje ilustracije za majhne in velike otroke.

• **Sándor Szűnyogh: Muravidéki kincsesláda** (ZKMN-MNMI, Lendava, 1997)

Moje prve ilustracije, ki so v bistvu bile malo nadrealistične, so bile objavljene v prilogi Népújsága (Visszhang, 1997), kjer so objavljali poezijo prekmurskih oziroma domačih avtorjev. Spomnim se, da so bile to pesmi za odrasle in ena od avtoric je bila tako navdušena, da mi je pisala in se mi zahvalila za ilustracijo, ki sem jo narisala k njeni pesmi. Res dober občutek.

Torej si svojo umetniško pot začela v Lendavi, čeprav si takrat že nekaj let živela drugje. Preko ilustracije si ohranjala stik s Prekmurjem: poleg časopisa Népújság in njegovih prilog (Visszhang, Kelepelő) si ilustrirala kar nekaj madžarskih knjig in dvojezičnih osnovnošolskih učbenikov. Kako je prišlo do tega sodelovanja?

Kakšni so spomini na tvojo prvo objavljeno ilustracijo? Kje je bila objavljena?

Konec devetdesetih let, ko so se pri Zavodu za kulturo madžarske narodnosti začeli ukvarjati z izdajanjem

• **Tjaša pospravlja** (Zgodbe v nadaljevanjih »Tjaša in bonton«, Revija Zmajček 2006, mešana tehnika)

• **Drsanje** (Zgodbe v nadaljevanjih »Tjaša in bonton«, Revija Zmajček 2007, mešana tehnika)

🔵 **Družinica Pikepoke** (naslovnica za revijo Zmajček 2006, mešana tehnika)

knjig, so me prosili, če bi lahko ilustrirala nekaj njihovih izdaj, predvsem pesniških zbirk Józsefa Varge in Sándorja Szunyogha ter kratke zgodbe Gabriele Bence Utroša – kar sem seveda z veseljem storila.

Kar se pa učbenikov tiče: poklicali so me iz Zavoda za šolstvo in hitro sem se ujela z urednico. Učbeniki za madžarski jezik so potrebovali prenovo in jaz sem jim želela vdihniti malo veselja in humorja. Ker sem bila še čisto nova na tem področju, sem šele nabirala izkušnje. Ni bilo zmeraj lahko, ampak sem vztrajala. Največ sem se naučila iz svojih napak. Včasih sem morala kakšno ilustracijo narisati tudi večkrat, da smo bili na koncu vsi zadovoljni z njo.

Ilustrirala si tudi nekaj slikanic (Čarovnica Cilka peče torto, Radovedna Metka ...), veliko let si z ilustracijami bogatila otroško revijo Zmajček. Se ti zdi, da imajo ilustracije pomembno vlogo pri spodbujanju bralne kulture in izobraževanju mladih bralcev?

Mislim, da ja. Vizualni jezik je univerzalen jezik, vsi ga lahko razumejo. Še preden začnejo otroci brati črke, znajo

prebrati sliko. Pri ilustraciji se mi zdi pomembno tudi to, da ne gre le za prenos teksta, ampak ji avtor doda še lastno interpretacijo. Ilustracija je v bistvu neka dodana vrednost k zgodbi, saj preko nje otroci, ki še ne znajo brati, razumejo zapisano. Ilustracija torej spodbudi otrokovo domišljijo in kreativnost. Otrokom se rada približam na »otroški način«. Domišljija, ustvarjalnost, radovednost, naše sanje ... to je tisti otroški del nas, ki se je vedno pripravljen čuditi in se učiti, se igrati in živeti samo za ta trenutek. Tega se odrasli lahko učimo od otrok.

Je zate pomembno, kdaj in kje ustvarjaš? Imaš mo- goče kakšno ustvarjalno muzo?

Beležko za čečkanje in ideje imam vedno s seboj. Ustvarjam pa najraje v svojem ateljeju. To je ena taka majhna lesena kočica sredi narave, kjer je zelo mirno in prijetno, moje pribežališče, »menedék hely«. Včasih se mi pridruži tudi moja najmlajša hči, Zala. Zdaj je ona moja muza, ki mi ne da miru in me navdihuje s svojo energijo.

🔵 **Pomladna deklica** (naslovnica za revijo Zmajček 2007, mešana tehnika)

Govoriš o svoji »Kačuri«? Nam lahko malo več zaupaš o tem ateljeju (kako je nastal, izbira imena ...)?

- **Kačura je prijeten prostor, kjer se radi družijo in ustvarjajo tudi otroci.**

To je bil en star majav kozolec z zelo lepim razgledom na našo vas. Počasi smo ga obnovili in v njem uredili prostor za ustvarjanje, s takim posebnim, malo pravljичnim pridihom. Kačura je dobila ime od lokalcev iz Spodnjega Blata, kjer stoji. Tam imajo eno posebnost pri izgovorjavi in je vse nekako na »a«. Tako je iz koč, ki je lesena in malo vegasta nastalo ime *kočura*, to pa se je potem spremenilo v *kačura*. Zelo mi je bilo všeč in se je kar prijelo. Moram pa

dati, da je ta moj atelje res nekaj posebnega. Malo po njeni lanskoletni otvoritvi je Kačura doživela svoj »ognjeni krst«. Med poletno nevihto je vanjo udarila strela. Bila je poškodovana, ampak na srečo ni bila poškodovana niti ena ilustracija. Samo čarovnici Cilki se je malo osmodil okvir, ampak sedaj je še lepši kot prej. Kačuro pa smo tudi že popravili in prepleskali.

Na katero svoje delo si najbolj ponosna?

Ne bi mogla izbrati samo enega dela. Če že moram izbrati, bi izbrala ilustracije zgodbic v reviji Zmajček. To je bilo zame res nekaj posebnega. In eno posebno obdobje. Takrat sem bila tudi mlada mamica in sem vse svoje ilustracije preverila pri svojih otrocih. Otroci namreč zelo dobro vedo, kaj jim je všeč in kaj ne. Revija je namenjena mlajšim otrokom in ti so moja najljubša publika. Tam sem ustvarila kar nekaj prepoznavnih likov: Čarovnico Cilko, Tjaša in bonton, Radovedna Metka ...

Kako pa nastajajo ti tvoji pravljичni liki?

Že od nekdaj rada opazujem ljudi. Všeč so mi podrobnosti in posebnosti, ki nas naredijo različne. Zato so

- **Medicinska sestra iz serije »poklici«**
(Revija Zmajček 2009, mešana tehnika)

- **Na kmetiji iz serije »poklici«**
(Revija Zmajček 2009, mešana tehnika)

• **Ko miška spi** (Založba Rokus Klett 2014, mešana tehnika)

tudi obrazi junakov, ki nastopajo v mojih ilustracijah, individualizirani, na njih z nekaj potezami poustvarim obraze ljudi iz svojega življenja, prijateljev in znancev. In res je simpatično, ko se kdo prepozna.

Po izobrazbi si arhitektka in oblikovalka. Na svoji poklicni poti soustvarjaš zanimive projekte. Nam lahko poveš kaj več o tem?

Kot arhitektka sem zelo praktična in to, kar ustvarjam, mora biti uporabno. Tega se držim tudi kot oblikovalka in ilustratorka. Rada imam načrtovanje, idejo, ki jo potem izpiliš in se včasih spremeni v nekaj čisto drugega. Rada imam projekte z

vizijo, takšne, ki premikajo svet na bolje. Eden takih bolj znanih je Tradicionalni slovenski zajtrk. Pri projektu sem že od vsega začetka. Sem avtorica logotipa, ki je narejen po predlogih mladih ustvarjalcev. Skrbim tudi za njegovo vizualno sporočilo, s katerim poskušamo mladim približati tradicionalne vrednote, zdrave prehranjevalne navade, pomen in prednosti lokalno pridelanih živil slovenskega porekla, pomen zdravega načina življenja ... Zanimivo je bilo tudi Sodelovanje z Ekosocialno kmetijo Korenika. Prvič sem se preizkusila v slikanju botaničnih ilustracij, ki jih lahko vidite na etiketah njihovih izdelkov.

Nedvomno je za poklicno pot, ki si si jo izbrala, potrebnega veliko talenta, ampak za uspeh in prepoznavnost le to verjetno ni dovolj. Kaj meniš: se talent rodi ali to postane?

Mogoče bi lahko rekla, da če imaš talent, je to super in lepo, hitro dosežeš nek »nivo«, ampak še nič ne pomeni. Vložiti moraš veliko svoje energije in verjeti v to, kar počneš. Šele z delom se razviješ in delo te izoblikuje, zato je vloženo delo vsekakor bistvenega pomena. Pri delu pa ne smemo pozabiti na igrivost. Zase lahko rečem, da delam z veseljem in to me zmeraj napolni z energijo.

Kako se pri tebi združita, povezujeta življenje in umetnost?

Vsakdanje življenje je preprosto, čeprav nam včasih ni prav nič enostavno. Če se znam kdaj nasmejati na svoj račun, pa če dodam zraven še ščepec domišljije, potem lahko dobim eno prav lušno ilustracijo. In že je svet malo lepši ali pa vsaj malo lažji.

Lahko bralkam in bralcem Lindue zaupaš svoje ustvarjalne načrte?

Lahko ti prišepnem, da zdaj rišem Zsófi, ampak še ne vem, kam me bo odpeljala na svoji čarobni metli ...

• **Protagonistka Zofka – Zsófi iz zgodbe z naslovom »Zofkina čarobna kuhinja – Zsófi varázskonyhája«** (2024, mešana tehnika: tempera, lesene barvice in ščepec svinčnika)

Mogoče še kakšna misel, moto, ki te vodi pri tvojem delu ...

Mlajši kot smo, večji je svet okoli nas. V svojih ilustracijah zato poskušam upodobiti otrokom prijazen prostor, v katerega se radi vračajo, ga spoznavajo in v njem vsakič najdejo kaj novega.

- Ena od mnogih botaničnih ilustracij, ki so nastala v letih 2020–2023 za ekosocialno kmetijo **Korenika** (mešana tehnika)

- Otvaritev razstave Alenkinih ilustracij z naslovom »Zgodbe brez začetka in brez konca ...« v centru Bánffy, 4. oktobra 2024. Na sliki (od leve proti desni) umetnostni zgodovinar Attila Písnjak, Alenka Bošnjak Miklavžin in Alenkina hči Gaja. Alenka se je tokrat lendavskemu občinstvu s samostojno razstavo predstavila že drugič (leta 2007 so njene ilustracije bile razstavljene v lendavski knjižnici).

Szeréna Jambor Bence

Spodbujati vztrajnost, ustvarjalnost in koncentracijo

Glasbena šola Lendava

Živimo v svetu, kjer ljudje radi posegajo po t.i. »instant rešitvah«. Morda postanemo nekoliko nemirni vsakič, ko takoj ne vidimo rezultatov svojega dela. A v življenju skoraj vse, v kar človek vложи potrpjenjje, čas in trud, obrodi sadove, kar se lepo odraža tudi na primeru učenja glasbila ali baleta.

Pozitivnih plati igranja na glasbeni instrument je veliko: dobrohotno vpliva na zdravje, saj izboljša zmogljivosti spomina, povezuje ljudi in spodbuja sodelovanje (še posebej, če gre za take instrumente, kjer je tudi možnost igranja v sklopu orkestrov), prav tako tudi odlično vpliva na motoriko in senzoriko. V mišični spomin se tehnika igranja zasidra korak za korakom in tako postane učenje instrumenta fizično popotovanje odkrivanja samega sebe, glasbila in s tem tudi novih svetov.

Odločila sem se, da k pogovoru povabim dve navdušeni sogovornici, ki svoje delo opravljata s predanostjo: ravnateljico Glasbene šole Lendava, gospo Eva Bažika

• **Eva Bažika Orban**
ravnateljica
GŠ Lendava

• **Vanessa Kreslin**
učiteljica baleta

Orban, ter učiteljico baleta, gospo Vanesso Kreslin. V današnjem kaotičnem svetu motenj pozornosti je Glasbena šola Lendava ena tistih trdnih točk, ki spodbuja vztrajnost in ustvarjalnost otrok.

• Kakšno je zanimanje otrok za igranje na instrumente in za balet?

EVA: Čeprav še nisem dolgo časa ravnateljica, opažam, da je interes za vpis v glasbeno šolo na sprejemne izpite zelo velik. Lani smo na sprejemnem izpitu imeli več kot 80 učencev, sprejeli pa smo jih lahko, žal, le 47 in to zaradi pogojev ministrstva. Veliko prijavljenih smo imeli tudi na glasbeno pripravnico. Do sedaj se še nikoli ni prijavilo

• Božični koncert učencev GŠ Lendava v letu 2022

• Harmonikarski orkester na Božičnem koncertu leta 2023

Foto: Tomaž Galič

➤ **Premiera baletne predstave Mala morska deklica v Gledališki in koncertni dvorani 23. aprila 2024.** Foto: Tomaž Galič

toliko otrok, zato moram izpostaviti, da je to za nas velika čast. Lepo bi bilo, da, v kolikor se odločijo za to vrsto izvenšolske dejavnosti, to izpeljejo do konca in zaključijo nižjo glasbeno šolo, saj si nekateri učenci želijo tovrstne izobrazbe, pa jim tega žal zaradi prevelikega zanimanja ne moremo zagotoviti. Skupno je na instrument vpisanih 245 učencev, 227 jih pokriva Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, ostale pa občina Lendava.

Tudi za balet je ogromno zanimanja, lani se je vpisalo 97 otrok, zato smo morali dodatno zaposliti še eno učiteljico baleta, saj ena sama učiteljica ne bi zmogla izpeljati toliko ur treninga s toliko otroki.

VANESSA: Kot je omenila gospa ravnateljica, smo pri baletu omejeni s številom prostih mest. Omejeno število je vsako leto 15 učencev in tudi v dvorano jih ne moremo sprejeti več ali delati z večjim številom otrok. Sedaj je največ otrok med pomurskimi glasbenimi šolami vpisanih prav tukaj pri nas, v Lendavi.

• Če primerjamo Glasbeno šolo sedaj in pred petimi leti, v čem se razlikuje?

EVA: Glasbena šola se razlikuje po tem, da učenci vadijo tudi po 4 ali 8 ur na dan in tudi na mednarodnih tekmovanjih dosegajo višje uvrstitve. Dandanes ni dovolj biti le nadarjen in priden; to, kar počneš, moraš delati s srcem

Foto: Tomaž Galič

➤ **Mednarodna tolkalna prireditev Colors of Rhythm 2024 v Lendavi**

in dušo in z velikim veseljem – le tako lahko izstopaš iz povprečja.

VANESSA: Tekmovanja so individualna, pouk pa je skupinski, zato je treba individualno še vedno veliko dodatno vaditi z otroki. Imamo učenko Brino Gerebic, ki dosega res vrhunske rezultate. Že z eno učenko imamo res veliko priprav in veliko dela, saj osnovni program baleta predvideva vaje dvakrat tedensko, medtem ko pa denimo v Mariboru izvajajo razširjen program baleta, kjer imajo vaje petkrat na teden. Tukaj so recimo ta odstopanja v primerjavi s konservatoriji, zato sta pri nas Brina Gerebic in Iza Lebar tisti učenki, ki večkrat tekmujeta, tudi kot duet, in tako izstopata iz povprečja. Punci sta bili že na več tekmovanjih in dosegli najvišje rezultate. Brina je dosegla prvo mesto in zlato priznanje na državnem nivoju in bila pohvaljena s strani svetovno priznane plesalke Anastasie Matvienko. Baletni strokovnjaki so dejali, da niso videli učenke, ki bi tako oboževala ples in bi imela toliko volje, bila pripravljena toliko delati in imela take predispozicije. Brina je izjemna tekmovalka, ki dosega odlične rezultate, zato smo res počaščeni, da imamo tako talentirano učenko. Brina obiskuje dve skupini in ima še dodatne ure vaj. Tako da bi rekla, da so se v primerjavi s preteklostjo standardi zelo zvišali, tako pri baletu kot

🔵 Iza Lebar in Brina Gerebic

Foto: Tomaž Galič

🔵 Učenka baleta Brina Gerebic, 1. a kategorija poza

tudi pri glasbi – instrumentu. Nivo se je zvišal, kot da bi delali v srednji šoli.

• Kakšne so pozitivne plati glasbene šole in baleta?

VANESSA: Pozitivne plati baleta so: vztrajnost, ustvarjalnost, fizična aktivnost, saj je balet izredno težak, čeprav ne izgleda tako. Pri baletu ima vsak del telesa svoje mesto: delajo glava, roke in vse mišice telesa. Ogromno delamo na polprstih, postava, mišice se izoblikujejo, drži se po pravi. Nekateri otroci, ki hodijo navznoter, se »odprejo«, saj z baletom delamo na odprtosti telesa.

Redno se udeležujem raznih seminarjev, velik pudarek dajem tudi dodatnemu izobraževanju, poskušam vsaj trikrat letno prisostvovati seminarjem. Pri baletu delamo po Vaganovi tehniki, vendar je bil nekoč v veljavi princip, ki je zapovedoval, da se mora izvesti nekaj za vsako ceno, dandanes to ni več tako, ni več tako strogo. Danes se zavedamo, da je vsak posameznik poseben in pri vsakemu otroku prepoznamo kakšno posebnost ter do rezultatov pridemo na drugačen, otrokovemu telesu prijazen način.

Navzven morda balet izgleda zelo enostavno, vendar pa zahteva veliko fizične pripravljenosti in kondicije. Če želimo, da je ples vrhunski, je treba veliko delati. Pri

baletu ni pomembna le koreografija, temveč tudi tehnika in seveda veselje do plesa. Res je pomembno, da otroci na ure baleta prihajajo z veseljem. Sprva delamo preko igrice, kot je npr. »metuljček«, kjer otroci oponašajo različne živali, podobno kot pri otroški jogi ali pilatesu. Včasih oponašamo »puklčka«, da otroci uzavestijo, kaj je nepravilna drža. Zgodi se pa tudi, da oponašamo izgled »čarovnice«, ki gleda grdo, ali pa smo nasmejani, saj s tem vadimo tudi izraznost na odru.

Pri starejših otrocih je baletni trening tisti, ki je prevladujoč. Tudi pri mlajših se že včasih sprašujem, koliko let dejansko imajo, ker me tako šokirajo s svojo naprednostjo!

Otroke moramo predvsem »natrenirati«, če želimo potem iti na špice. Na špice gremo torej šele v 7. razredu, kajti otroci še nimajo docela razvitih mišic, saj njihova telesa še niso razvita do konca. Plesalci baleta celotno težo telesa nosijo na dveh prstih, pri čemer večino dela opravi palec. Vendar pa je varnost vedno na prvem mestu.

Če balet izvajaš pravilno, je res zelo težak in zahteven, a kljub temu je preprosto čudovit.

EVA: Obiskovanje glasbene šole je zagotovo dodana vrednost, ker razširja obzorja, pripomore k delovnim navadam. Človek se ne more kar uvesti in igrati na glasbilo, za to je treba vaditi. Lahko se izoblikuje čudovit odnos med učenci, starši in učitelji, kar ima dolgoročen učinek, saj predstavlja dobro podlago za delovne navade, vztrajnost, ustvarjalnost, ter sodelovanje. Otroci so dandanes zasvojeni z različnimi napravami in je to dobra priložnost za to, da roke odtrgamo od ekranov in se posvetimo nečemu, kar pozitivno vpliva na možgane.

Vzgajamo ljubitelje glasbe in kulture, ljubiteljske glasbenike, ki bodo tudi v prihodnosti vzeli v roke instrument in zapeli ali zaplesali.

Tudi koncerti, nastopi so pomemben del glasbenega izobraževanja: denimo božični, zaključni koncerti, razne revije, mednarodni dogodki, promenadni koncerti, manjše baletne produkcije za starše, šolski nastopi in krajši, 45-minutni nastopi.

Seveda pa ne smemo pozabiti, da se tudi mi, učitelji, z vsakim učencem učimo in rastemo.

🔵 Pihalni orkester GŠ Lendava na 19. Promenadnem koncertu orkestrov v Lendavi, 31. maj 2024.

Foto: Tomaž Galič

Martina Lebar

Konstrukcija madžarske manjšinske identitete s pomočjo Pomurskega madžarskega radia

Lokalni mediji imajo pomembno vlogo pri obveščanju lokalnih skupnosti, oblikovanju stališč in razvoju medijskega pluralizma (Krstić, 2022). Znotraj lokalnih skupnosti delujejo tudi manjšinski mediji. Echchaibi (2014) je v svojem delu opozoril na zanemarjanje manjšinskih medijev, saj so bili v preteklosti na področju medijskih študij velikokrat spregledani. Prav to spregledanost je mogoče zaznati tudi pri pregledu literature. Prav ta spregledanost je bila motivacija, da v tem besedilu obravnavamo manjšinski medij, natančneje Pomurski madžarski radio/Muravidéki Magyar Rádió (MMR), ki deluje na območju Lendave. V besedilu se osredotočamo na dve ključni vprašanji: ali MMR oblikuje identiteto pripadnikov madžarske narodne skupnosti in ali jo tudi ohranja. Pri obeh vprašanjih bomo skušali ugotoviti, kateri dejavniki vplivajo na oblikovanje in ohranjanje identitete. Do ugotovitev bomo prišli s pomočjo pridobljenih podatkov, ki jih bomo zbirali s poglobljenimi polstrukturiranimi intervjuji.

Zaradi kompleksnosti pojmov, s katerimi smo se srečali med raziskovanjem, bomo v nadaljevanju navedli zgolj nekaj definicij, ki bodo omogočile vpogled v področje, s katerim se bomo ukvarjali. Avtorji, kot so Shao, Lange, Thwaites in Lui (2017), Vignoles (2017), Južnič (1993), Musek (1994) pridejo do skupnega spoznanja, da gre pri identiteti za večdimenzionalen koncept. Shao idr. (2017) trdijo, da ima identiteta več dimenzij. Gre za pojave, s pomočjo katerih se ljudje identificirajo z določeno regijo, z ljudmi, ki živijo tam, kulturo, tradicijami in pokrajino. Opredelijo nacionalno, regionalno, urbano in lokalno identiteto (Shao idr., 2017). Kot je zapisal Vignoles (2017), se identiteta lahko deli še na osebno in družbeno identiteto. Južnič (1993) pa pozna tudi skupinsko identiteto, ki jo izpelje iz osebne in trdi, da je glede razvitosti družbe

lahko obstoječih več identitet, saj obstaja več vrst pripadnosti skupinam (Južnič, 1993). Viladrich in Loue (2009) sta v svojem delu zapisala, da se pripadnost določeni skupini pridobi z rojstvom. Posameznik se ne opredeljuje sam kot pripadnik skupine, ampak je ta pripadnost določena s simboličnimi in čustvenimi vezmi. Etnično identiteto opredelita kot večdimenzionalen in zapleten konstrukt, ki zajema dejavnike, kot so jezik, etnična identifikacija, stopnja etnične zavesti in samospoštovanje. Prav tako jo lahko opredelimo kot posameznikov občutek, da pripada določeni skupini in zajema mišljenje, dojemanje in čustvovanje, ki je posledica te pripadnosti. Lahko pa jo opredelimo tudi kot skupek občutkov o vrednotah, simbolih in zgodovini (Viladrich in Loue, 2009). Južnič (1993) pravi, da je etnična identiteta zelo zapletena. Z njo so namreč povezane številne druge skupinske identitete. Med njimi je tudi narodna. Zaradi njene soodvisnosti od narodne identitete, je etnično identiteto težko definirati (Južnič, 1993). Po Mikoličevi (2004) etnično identiteto lahko razumemo kot zapleten pojav, ki zaobsega različne dimenzije odnosa med etničnim in posameznikom. Določena je bodisi na podlagi dedovanja bodisi je odvisna od družbenega konteksta in izbire. Avtorica razume etnično identiteto kot nadpomenko različnih pogledov na odnos med posameznikom in svojo etnijo (Mikolič, 2004).

Merino in Tileagă (2011) trdita, da je za oblikovanje identitete potrebna skupinska pripadnost. Oblikovanje identitete razumeta kot determiniran rezultat kognitivnih, kategorizacijskih in ocenjevalnih procesov. Identitete so oblikovane s pomočjo kulturnih kategorij, pojavljajo se znotraj časovnih in relacijskih pripadnosti. Zaradi tega identitete ne moremo dojemati kot enkratne in koherentne, ampak kot raznoliko (Merino in Tileagă,

2011). Kot trdi Južnič (1993), obstaja znotraj skupinske identitete pritisk, ki pripravi posameznika do tega, da se podredi tipičnim značilnostim, ki so značilne za specifične skupinskosti. Južnič (1993) je v svojem delu opredelil tudi oblikovanje etnične identitete, za katero pravi, da je dodeljena z rojstvom v določeno etnično skupino. Etničnost kot identiteto določajo teritorialna, jezikovna, biološko-genetična in politična kontinuiteta. (Južnič, 1993). Merino in Tileagă (2011) pa opozarjata, da manjšinska identiteta ni oblikovana znotraj nekega vakuuma. Različni pristopi pri oblikovanju manjšinske identitete upoštevajo medkulturne in medetnične odnose, ki pripomorejo k razlikovanju med skupinami, možnosti samoidentifikacije in družbeni identifikaciji. Tudi pripadniki manjšine sami konstruirajo svoje identitete (Merino in Tileagă, 2011). Teorija družbene identitete temelji na predpostavki, da se posamezniki identificirajo na podlagi družbene skupine (Islam, 2014). Taka oblika identifikacije služi krepitvi in zaščiti samopodobe. Oblikovanje skupinske identitete temelji na kategorizaciji posameznikov »v skupini« (Islam, 2014: 1781) v kontrastu do posameznikov »izven skupine« (Islam, 2014: 1781), pri čemer gledajo posamezniki na svojo skupino z bolj pozitivnega zornega kota, kot na skupine, ki jim ne pripadajo. Posledično pride do identifikacije z depersonalizirano, kolektivno identiteto, ki temelji na pripadnosti določeni skupini in je prežeta s pozitivnim dojemanjem (Islam, 2014). Pri oblikovanju identitete pa so pomembni tudi mediji. Kot je zapisal že Praprotnik (2013), imajo mediji moč, da s svojim diskurzom vzpostavljajo realnost, oblikujejo identitete in reprezentirajo osebe in dogodke (Praprotnik, 2013). Avraham in First (2010) sta zapisala, da govorimo o reprezentaciji takrat, kadar s pomočjo jezika izrazimo nekaj pomembnega o svetu ali ga smiselno predstavimo ljudem. Tako se ustvarijo pomeni, ki se izmenjujejo med ljudmi. Avtorja sta izrecno poudarila, da gre pri reprezentaciji za oblikovanje tako stereotipov kot tudi identitete (Avraham in First, 2010). Slavnić (2011) v nadaljevanju trdi, da manjšinski mediji, ki so nastali zaradi potreb določenih skupin, ustvarijo lastno interpretacijo in reprezentacijo sveta ter realnosti.

Ker se v besedilu ukvarjamo z madžarsko manjšino, moramo poznati tudi nekaj opredelitev manjšine. V Minimalnih standardih za manjšine v Evropski uniji

(EU) (»Resolucija Evropskega parlamenta o minimalnih standardih za manjšine v EU (P8_TA(2018)0447)«, 2018) je zapisano, da je narodna manjšina skupina »ljudi v državi, ki prebivajo na ozemlju te države ali so njeni državljani, imajo dolgoletne, močne in trajne vezi s to državo, imajo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti, so dovolj reprezentativni, vendar jih je manj kot večinskega prebivalstva te države ali regije, želijo ohraniti svojo samobitnost in identiteto, kulturo, tradicijo, vero ali jezik« (»P8_TA(2018)0447«, 2018, člen AC, 7. točka). Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (1992) Združenih narodov v 1. členu določa manjšine, ki temeljijo na nacionalni, etnični, kulturni, verski in jezikovni identiteti. Južnič (1993) opozarja, da je narod in etnijo zelo težko razlikovati. Enako kot narod lahko tudi v etniji zasledimo občutek zvesti o skupinski pripadnosti, etnija ima včasih nekatere elemente bolj izrazite kot narod. Temeljna razlika med narodom in etnijo je po Južniku (1993) v tem, da je pri narodu večji poudarek na politični in ideološki dimenziji. V okviru naroda lahko zaznamo veliko več oziranja v zgodovino, dokazovanja zgodovinske nepretrganosti in svojega izvora. Je pa avtor potegnil vzporednico med narodom in etnijo ter narodom in nacijo, tako so narodi potencialne nacije, enako kot so etnije potencialni narodi (Južnič, 1993). Capotorti (1979) pravi, da je narodna manjšina skupina ljudi, ki je številčno šibkejša od preostalega prebivalstva države in je v nedominantnem položaju. Člani te skupine imajo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, ki se razlikujejo od preostalega prebivalstva in kažejo občutek solidarnosti, ki je usmerjen v ohranjanje njihove kulture, tradicije, vere ali jezika Capotorti (1979).

V povezavi z manjšino in oblikovanjem identitete s pomočjo medijev moramo opredeliti tudi manjšinski medij. Različni avtorji (Bozdag, Hepp in Suna, 2012; Budarick, 2017; Howley, 2002; Carpentier, Lie in Servaes, 2003; Deuze, 2006; Matsaganis, Katz in Ball-Rokeach, 2010) različno pojmujejo manjšinski medij. Poleg medija diaspore (Bozdag, Hepp in Suna, 2012) smo v literaturi zasledili tudi pojem mediji skupnosti. Mediji skupnosti se nanašajo na »množične pobude, ki temeljijo na globokem občutku nezadovoljstva z glavno medijsko obliko in vsebino ter so posvečene načelom svobode govora in participativne demokracije« (Howley, 2002: 5). Howley

(2002) je izraz mediji skupnosti uporabil v smislu lokalno usmerjenih, participativnih institucij, ki predstavljajo alternativo do mainstream medijev. Bozdag, Hepp in Suna (2012) so v svojem besedilu govorili o mediju diaspore/manjšine, ki je ključnega pomena za pripadnike manjšin za njihov samorefleksivni diskurz, saj nudi prostor, kjer ta diskurz poteka. Kot so zapisali, lahko manjšinske medije razumemo kot »medije, ki jih proizvajajo in so namenjeni migrantom ter obravnavajo vprašanja, ki so v posebnem interesu pripadnikov manjšinskih skupnosti« (Bozdag idr., 2012: 97). Deuze (2006) je v svojem besedilu enačil etnični in manjšinski medij. Pri definiranju celo združi manjšinski medij in medij skupnosti. Trdi, da so mediji manjšinskih skupnosti pogosto lokalne, včasih regionalne ali nacionalne pobude. Svojemu občinstvu zagotavljajo bistvene informacije v njihovem maternem jeziku, jim pomagajo pri sodelovanju kot enakopravnim državljanom države njihovega prebivališča, zagotavljajo platformo za razpravo in izmenjavo informacij znotraj manjšinskih skupnosti ter med pripadniki manjšine in večine (Deuze, 2006). Matsaganis, Katz in Ball-Rokeach (2010) opredeljujejo etnični medij kot medij, ki je namenjen pripadnikom določene etnične skupnosti. Vsebine etničnega medija proizvajajo pripadniki skupine, ki živijo na enem geografskem območju, lahko pa jih proizvajajo tudi velike medijske organizacije. Pri manjšinskih medijih je lahko govora o radiu, televizijskem programu, časopisu ali spletnem mediju (Matsaganis, Katz in Ball-Rokeach, 2010). Medtem ko Echchaibi (2014) govori o manjšinskem radiu, ga Jankowski (2003) imenuje radio skupnosti (community radio).

Po opredelitvi manjšinskega medija je pomembno omeniti še, da v Sloveniji manjšinska radiotelevizija za madžarsko manjšino deluje v okviru javnega radiotelevizijskega sistema (Gosselin, 2003). S pomočjo Ustave Republike Slovenije so zagotovljene pravice narodnih skupnosti, tako na narodno mešanih območjih velja približno 30 izvršilnih predpisov in zakonov, ki zagotavljajo pravice in svoboščine manjšin. V Sloveniji imamo več zakonskih aktov, ki določajo pravice manjšin in njihov položaj v slovenski družbi, vendar posebej ne omenjajo manjšinskih skupnosti. Omenjeni zakoni in predpisi pa so lahko sprejeti zgolj s soglasjem predstavnikov manjšin (Pozsonec, 1999).

V empiričnem delu smo opravili poglobljene polstrukturirane intervjuje. Za kvalitativno metodo raziskovanja smo se odločili zaradi njenih značilnosti. Clark, Foster, Sloan in Bryman (2021) so zapisali, da raziskovalci v kvalitativnem raziskovanju za pridobivanje podatkov najpogosteje uporabljajo intervjuje, predvsem zaradi njihove prilagodljivosti, in uvajajo pojem »kvalitativni intervju« (Clark idr. 2021: 1377), ki je dinamičen in prilagodljiv. Raziskovalci lahko spremenijo in prilagodijo vprašanja glede na odgovore intervjuvanca, prav tako ima intervjuvanec več prostora za odgovarjanje in tako usmerja pogovor. Posledično je večji poudarek na stališču sogovornika, njegovih mislih in občutkih (Clark idr. 2021). Med raziskovalcem in intervjuvancem se razvije pogovor in s tem odnos, ki raziskovalcu omogoča, da oblikuje bolj poglobljen pogled na stališče intervjuvanca, hkrati mu omogoča večjo prilagodljivost pogovora (Banjac, 2020). Pri raziskavi smo omejeni s številom opravljenih intervjujev. Ker gre za kvalitativno metodo raziskovanja, je bilo število intervjuvancev manjše, kar pa lahko vpliva na reprezentativnost dobljenih rezultatov. Pri izvajanju intervjujev smo odvisni od interesa zaposlenih, ki delajo na manjšinskem radiu v Lendavi in od njihovih poslušalcev.

Vprašanja, ki jih smo jih postavili skupno petnajstim intervjuvancem, so bila le delno strukturirana. Pripadnike manjšine smo izbrali glede na območje oddajanja manjšinskega radia. Intervjuvanci so razdeljeni v dve skupini, v prvi skupini bo 5 intervjuvancev, v drugi pa 10. Prvo skupino predstavljajo ustvarjalci, ki so zaposleni na Pomurskem madžarskem radiu najmanj 3 leta. Z njihovo pomočjo smo skušali ugotoviti, kako ustvarjalci konstruirajo narodno identiteto, katere vsebine obravnavajo, katere sogovornike vabijo v oddaje, kako jih izberejo ter kakšen jezik uporabljajo in kakšno vlogo ima jezik, poleg samih vsebin, pri konstrukciji narodne identitete. V drugi skupini so bili pripadniki madžarske narodne skupnosti, ki poslušajo obravnavan medij najmanj 4-krat tedensko.

Vprašanja, ki smo jih postavili novinarjem, zaposlenim na MMR-u, smo zaradi lažje analize razdelili v tri tematske sklope. Ti zajemajo njihovo delo, vključevanje poslušalcev v oddaje in njihov pogled na madžarsko manjšino v Sloveniji. Podobno smo naredili z vprašanji za poslušalce. Razdelili smo jih v štiri tematske sklope: vsebine, ki jih poslušajo, način spremljanja MMR-a, pogovor o vsebinah in pogled na manjšino ter lastno identiteto. V sklopu poglobljenih intervjujev nas je zanimalo, na podlagi česa se smatrajo kot pripadniki manjšine, katere vsebine poslušajo, kako pogosto poslušajo radio in zakaj poslušajo specifične vsebine, kaj jim te vsebine pomenijo kot pripadnikom madžarske narodne manjšine in kakšen pomen ima manjšinski medij v njihovem vsakdanjem življenju. Ker so bili intervjuji opravljeni anonimno, bo v analizi vsak izmed novinarjev dobil svojo oznako, in sicer novinarji N1, N2, N3, N4 in N5, poslušalci pa P1, P2, P3, ..., P10.

S pomočjo rezultatov bomo skušali odgovoriti na raziskovalna vprašanja, ki smo si jih zastavili:

- Ali Pomurski madžarski radio pripomore h konstrukciji madžarske manjšinske identitete?
- Kateri dejavniki vplivajo na konstrukcijo madžarske manjšinske identitete?
- Ali Pomurski madžarski radio ohranja madžarsko manjšinsko identiteto svojih poslušalcev?
- Kateri dejavniki vplivajo na ohranjanje madžarske manjšinske identitete?

Podobno kot pri vprašanjih, smo tudi rezultate razdelili v tematske sklope in tako zagotovili boljšo preglednost in razumljivost naših dognanj. V prvem tematskem sklopu smo osvetlili delo novinarjev z željami poslušalcev. V drugem tematskem sklopu smo se posvetili temu, na kakšen način novinarji v svoje prispevke vključijo poslušalce in kako pogosto. Seveda nas je zanimala tudi druga stran, torej želja poslušalcev, da so vključeni v oddaje. Pogledali smo tudi, kdaj in na kakšen način poslušajo MMR ter ali se pogovarjajo o slišanih vsebinah. V zadnjem sklopu smo soočili stališča novinarjev in poslušalcev glede madžarske manjšine v Sloveniji in njihove lastne identitete. Namerno smo obema skupinama intervjuvancev postavili enaka oziroma identična vprašanja, saj nam to

omogoča razumeti pogled obeh strani na manjšino, svojo pripadnost in lastno identiteto.

Pri analizi opravljenih intervjujev ugotavljamo, da se raznolikost pokrivanja tem novinarjev odraža tudi pri raznolikosti vsebin, ki jih poslušalci poslušajo. Za poslušalce so pomembne predvsem lokalne in aktualne vsebine ter vsebine, v katerih so sami sodelovali, ali poznajo osebe, ki so sodelovale. To je tudi eden izmed kriterijev, zakaj poslušajo prav določene vsebine. Med pomembnejše kriterije sodijo še zanimanje za določeno temo, želja po aktualnosti, zabava, jezik in narodnost. Ena poslušalka je izpostavila, da je manjšinski radio začela poslušati šele, ko se je preselila na enojezično območje. »Sem pa MMR začela poslušati, ko sem se preselila in nisem več bla pri starših. MMR je pomemben, ker moraš aktivno met kontakt z madžarskim jezikom, da ne pozabiš. Ko sem bla doma MMR nisem poslušala« (P4). Izpostavila je, da je radio tisti dejavnik, s pomočjo katerega ohranja madžarski jezik in ga hkrati približa svoji hčerki ter ohranja stik z domačimi in dogajanjem v domačem kraju. Podobno raznoliki kot teme, ki jih pokrivajo novinarji, so tudi njihovi viri. Poslužujejo se uradnih (zdravstveni domovi, šole in kulturne institucije, ministrstva) in neuradnih virov (kmetje). Izhodiščne teme za nadaljnje delo dobijo iz aktualnega dogajanja in spremljajo dogajanje v lokalnem okolju, delno od lokalnega prebivalstva. Spremljajo tudi dogajanje na nacionalnem nivoju in v sosednji Madžarski. Pomemben je predvsem lokalni vidik, kar pomeni, da novinarji prenesejo nacionalno ali madžarsko temo v lokalno okolje. Raznolikost vsebin in sogovornikov se odraža pri zadovoljstvu poslušalcev. Večina poslušalcev je v glavnem zadovoljnih z predvajanimi vsebinami. Kljub temu so se pojavile tudi želje oziroma kritike. Nekateri si želijo, da bi se več časa posvetilo temam, ki jih zanimajo. Med kritike sodi slabši signal radijske postaje in želja po bolj kritičnih vsebinah. Med starejšimi poslušalci prevladuje želja po vrnitvi nekaterih radijskih oddaj, ki jih danes več ni. Sem sodita predvsem ena pogovorna in ena zgodovinska oddaja. Ena izmed starejših poslušalk je med drugim še kritizirala, da je bil MMR v preteklosti boljši, saj so se novinarji bolj posvetili lokalnim vsebinam kot danes: »No ... prej so govorili bolje, kaj je na vasi in v teh, zdaj pa to, kaj se dogaja vsvetu« (P9).

Novinarji pretehtajo, kaj je tisto, kar je za pripadnike manjšine pomembno in kaj ima dodano vrednost. To je

pomembno tudi pri izboru sogovornikov. Pomembni so sogovorniki, ki prinesejo prispevku dodano vrednost, ki vedo »kaj pametnega povedati« (N1) in so lokalni ljudje. »Osnovno je verjetno tisto, da če dobimo koga, ki govori madžarsko in je domačin in če ne govori madžarsko, naj bo še vedno domačin in jaz na veliko prevajam« (N2). Novinarji so izpostavili prav te kriterije, jezik je zanje drugorazreden. Kljub temu, je nekaj poslušalcev dejalo, da je jezik tisti dejavnik, ki jih spodbudi k poslušanju MMR-a. Jezik je tudi za polovico poslušalcev dejavnik, na podlagi katerega se dojemajo kot pripadniki madžarske manjšine.

Novinarji v svoje oddaje ne vključujejo zgolj ljudi, ki vedo o določeni tematiki »kaj pametnega povedati« (N1), ampak si pri svojem delu prizadevajo za to, da aktivno vključijo tudi poslušalce. V kolikšni meri to storijo, je odvisno od tega, kakšno temo obravnavajo. A novinarji opazajo, da je tistih, ki si želijo sodelovati, vedno manj. Posebej med mladimi je opazen trend nesodelovanja. Tudi nekaj intervjuvanih poslušalcev je dejalo, da nikoli niso sodelovali v oddajah ali da so v preteklosti sodelovali in tega zdaj več ne počnejo. Kot vključenost poslušalcev lahko razumemo tudi mnjenja in komentarje, ki jih prejmejo novinarji. Največkrat dobijo povratne informacije preko telefonskih klicev, elektronske pošte, na terenu in preko spletne strani radia. Največkrat pa prejmejo njihova mnjenja, odzivi so najbolj pogosti pri razvedrilnih vsebinah in pri prispevkih, v katerih so sami sodelovali oziroma poznajo osebo, ki je sodelovala.

Oddaje spremljajo poslušalci takrat, ko imajo opravila. Tako večina intervjuvanih poslušalcev posluša MMR doma ali v vozilu. Dve dodatno poslušata še, ko sta na obisku. Prav ta način poslušanja smo zaznali pri skoraj vseh poslušalci, spremljajo namreč tiste vsebine, ki so ravno na sporedu. Zgolj en poslušalec se posveti aktivnemu poslušanju. Skoraj vsi poslušalci poslušajo MMR na klasičen način preko radijskega oddajnika, ker gre za navado, ker jim je tako lažje ali ker nimajo dostopa do spleta ali potrebnega znanja njegove uporabe. Dostop do spleta in znanje njegove uporabe so poudarili predvsem poslušalci, ki sodijo v starejšo generacijo. Tako je ta argument navedla poslušalka, ki je tik prek upokojitvijo, in poslušalki, ki sta stari več kot 90 let. Mlajše generacije, torej poslušalci okoli 40 let in manj, spremljajo MMR tudi preko spleta, v živo ali preko družbenega omrežja Facebook. Dostop do vsebin

na spletu jim omogoča dejstvo, da so vse pripravljene vsebine na voljo tudi na spletni strani radia in na njegovem Facebook profilu. Kljub temu, da so vsi intervjuvani novinarji zagotovili, da so vse radijske vsebine na voljo tudi na spletu, je eden izmed poslušalcev kritiziral, da to ni tako. Način poslušanja ni odvisen zgolj od starosti in znanja poslušalcev, ampak tudi od kraja poslušanja (vozilo) ali od dostopa do primerne opreme (radia). Ena izmed poslušalk je namreč dejala, da radio posluša v živo preko spleta, ker nima radijskega sprejemnika.

Skoraj vsi intervjuvani poslušalci se o slišanih temah pogovarjajo s svojimi prijatelji in družinskimi člani. Eden izmed njih pa tudi s sodelavci. Sicer je pogovor odvisen od same teme. Velikokrat je poudarek predvsem na lokalnih temah in malih oglasih, s starejšimi družinskimi člani pa steče pogovor tudi o osmrtnicah. Tudi družinski člani in prijatelji, s katerimi se poslušalci pogovarjajo o slišanih temah, poslušajo MMR ali so člani manjšinske skupnosti, a ne vsi. Slednje nakazuje na to, da je vzrok pogovora res tema in ne radijska postaja, kjer je bila slišana. Ena izmed intervjuvanih poslušalk je dejala, da se o slišanem ne pogovarja več. Kot razlog je navedla, da ne čuti potrebe po tem. Poleg tega nima s kom govoriti, saj živi sama in zaradi visoke starosti ne more zapustiti svojega doma.

Med intervjuvanimi novinarji se jih večina nedvoumno dojemajo kot pripadnika madžarske manjšine. Manjši del pa zase pravi, da so Slovenci, a da zaradi obvladanja madžarskega jezika sodijo hkrati tudi v manjšinsko skupnost. Jezik pa ni edini element, na podlagi katerega se novinarji dojemajo kot člani manjšine, sem sodita še kraj rojstva in naravna danost. Našteti elementi sodijo tudi med asociacije novinarjev, ko pomislijo na madžarsko narodno manjšino. Poleg ozemlja in jezika so navedli še pravice, kulturo, običaje, velikost manjšine in lastno pripadnost. Navedene asociacije in elemente pripadnosti smo zasledili tudi pri poslušalcih. Skoraj vsi intervjuvani poslušalci se namreč dojemajo kot pripadniki manjšine, le ena intervjuvanka se delno dojemajo kot pripadnica. Sicer je dejala, da je na pol pripadnica manjšine, a ker živi v Sloveniji, ne more trditi, da spada zgolj k manjšini, ampak da je tudi Slovenka. Ena intervjuvanka se sicer dojemajo kot pripadnica manjšine, a ker se zaradi starosti ne more več udejstvovati, se vedno manj dojemajo tako. Poslušalci so ob prvi asociaciji glede manjšine izrazili

enake ali podobne misli kot novinarji. Tako so omenili velikost manjšine, ozemlje v Sloveniji, običaje in lastno identiteto. Dodali pa so še asociacijo na čas otroštva in odraščanja. Tudi pri pojasnjevanju, zakaj se dojemajo kot pripadniki manjšine, so našli podobne elemente kot novinarji. Tako so omenili jezik, kraj rojstva in naravno danost, a so poudarili tudi otroštvo in odraščanje ter vzgojo, območje v Sloveniji, sklicevali so se tudi na družinske člane oziroma na svoje prednike. Skoraj polovica jih je dejala, da so se rodili kot pripadniki manjšine in zato spadajo v manjšinsko skupnost. Kljub temu, da je približno polovica intervjuvanih poslušalcev omenila jezik, otroštvo in danost ob rojstvu kot element, ne moremo enoznačno trditi, da so le-ti ključnega pomena. Med pogovorom smo namreč opazili, da se vsi našeti elementi med seboj prepletajo in dopolnjujejo.

Ugotovitve nam dajejo vpogled v oblikovanje in ohranjanje madžarske narodne identitete pripadnikov madžarske manjšine v Sloveniji. Z opravljenimi intervjuji nismo prišli zgolj do odgovora na vprašanje, ali Pomurski madžarski radio konstruira in ohranja madžarsko identiteto, ampak tudi do vpogleda, na kakšen način to počne.

Elemente, ki tvorijo identiteto, in jih je omenil Komac (1986), smo zaznali tudi pri naših intervjuvancih, in sicer postopek narodnostnega in socializacija. Med poslušalci je posebej izstopala socializacija, saj je polovica intervjuvanih poslušalcev dejala, da svojo pripadnost manjšini in s tem svojo identiteto razume na podlagi svojega otroštva in vzgoje. Pri dveh intervjuvancih – eni novinarki in enemu poslušalcu – smo zaznali tudi narodnostnost, ki jo je Komac (1986) opredelil kot objektivno danost manjšine. Tako je njuna manjšinska identiteta oblikovana na podlagi naravne danosti, ki je sama po sebi obstojna in povsem naravna. Pri intervjuvancih smo zaznali tudi tri od štirih kontinuitet, ki jih je opredelil Južnič (1993), in sicer teritorialno, jezikovno in biološko-genetično. Kljub temu, da so avtorji, kot so Echchaibi (2014), Avraham in First (2010), Slavnić (2011) trdili, da predstavljajo mediji in reprezentacije ključno mesto pri oblikovanju identitete, se je v naši raziskavi pokazalo drugače. Ugotavljamo namreč, da pri oblikovanju identitete pripadnikov madžarske manjšine v Sloveniji pomembno vlogo igrajo kraj rojstva, otroštvo, vzgoja in odraščanje, jezik, prirojena danost in družina. Mediji igrajo pri oblikovanju obrobno

vlogo. Tako imajo pripadniki svojo manjšinsko identiteto že izoblikovano in jo s pomočjo radia zgolj ohranjajo.

Kljub temu, da ima Pomurski Madžarski radio sekundarno vlogo pri oblikovanju madžarske manjšinske identitete, ima pomembno vlogo pri njenem ohranjanju. Posebej pomemben je tukaj medijski diskurz, ki ga je opredelil Praprotnik (2013), saj raba jezika in jezik nasploh vplivata na ohranjanje in obnavljanje že obstoječih odnosov in identitet Praprotnik (2013). Pri ohranjanju ima pomembno vlogo jezik, saj je za polovico intervjuvanih poslušalcev tisti dejavnik, s pomočjo katerega se opredeljujejo kot pripadniki madžarske manjšine. Vsebine same po sebi nimajo izjemno pomembnega vpliva na ohranjanje njihove identitete, saj jih poslušalci spremljajo glede na svoje interese in čas poslušanja.

Ker se identiteta ne oblikuje izolirano od preostalih medijev, bi bilo dobro, da bi v prihodnjih raziskavah pozornost posvetili tudi drugim medijem, bodisi manjšinskim bodisi večinskim, ter tako ugotovili, kako le-ti sodelujejo pri konstruiranju in ohranjanju manjšinske identitete. Zanimivo bi bilo tudi videti, kako se s pomočjo manjšinskih medijev oblikujeta italijanska in romska identiteta. Obema manjšinama so namreč v Sloveniji priznane enake pravice kot madžarski. Glede pomanjkljivosti lastne raziskave smo zaznali majhno število sodelujočih, ki ne živijo več na dvojezičnem območju in nimajo vsak dan stika z madžarščino in madžarsko kulturo. Na ta način bi dobili še boljši vpogled v to, kako manjšinski radio prispeva k ohranitvi madžarske manjšinske identitete tistih pripadnikov, ki so zapustili dvojezično območje.

VIRI IN LITERATURA

- › Avraham, E. in First, A. (2010). *Can a Regulator Change Representation of Minority Groups and Fair Reflection of Cultural Diversity in National Media Programs? Lessons From Israel*. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(1), 136–148. Pridobljeno na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08838150903550469>
- › Banjac, M. (2020). *Uvod v kvalitativne metode zbiranja podatkov: Opazovanje, intervju in fokusna skupina*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV. Pridobljeno na: [https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/banjac-marinko---uvod-v-kvalitativne-metode-zbiranja-podatkov-\(final\)f7d1c0304f2c67bc8e26ff00008e8d04.pdf](https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/banjac-marinko---uvod-v-kvalitativne-metode-zbiranja-podatkov-(final)f7d1c0304f2c67bc8e26ff00008e8d04.pdf)
- › Bozdag, C., Hepp, A. in Suna, L. (2012). *Diasporic Media as the 'Focus' of Communicative Networking among Migrants*.

- V I. Rigoni in E. Saitta (ur.), *Mediating Cultural Diversity in a Globalized Public Space* (96–115). London: Palgrave Macmillan. Pridobljeno na: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137283405_6
- › Budarick, J. (2017). *Ethnic minority media and the public sphere: The case of African-Australian media producers*. *Journal of Sociology*, 53(2) 303–317. Pridobljeno na: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1440783316657430?casa_tok%20n=d36q5fMJlloAAAAA%3Aflly4SfxXGucQevFKLS-DvcL80iIPJ0SxIs8ATE8DpAulJFcyApbSz0jnyCsdt9jX9x-3_soJQ&journalCode=josb
 - › Capotorti, F. (1979). *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. Geneva: United Nations. Pridobljeno na: <https://digitallibrary.un.org/record/10387>
 - › Carpentier, N., Lie, R. in Servaes, J. (2003) *Community Media: Muting the democratic media discourse?* *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 17(1), 51–68. Pridobljeno na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1030431022000049010>
 - › Clark, T., Foster, L., Sloan L. in Bryman A. (2021). *Bryman's Social Research Methods* (6th Edition). Oxford University Press.
 - › *Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin*. (1992). Resolucija generalne skupščine 47/135. Pridobljeno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>
 - › Deuze, M. (2006). *Ethnic media, community media and participatory culture*. *Journalism*, 7(3), 262–280. Pridobljeno na: https://www.researchgate.net/publication/249689802_Ethnic_media_community_media_and_participatory_culture
 - › Echchaibi, N. (2014). *(BE)Longing Media: Minority Radio Between Cultural Retention and Renewal*. *Javnost - The Public: Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 9(1), 37–50. Pridobljeno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13183222.2002.11008792>
 - › Gosselin, T. (2003). *Minority media in Hungary and Slovenia: A comparative assessment*. Mirovni inštitut: Inštitut za sodobne družbene in politične študije. Pridobljeno na: <https://www.mirovni-institut.si/publikacije/minority-media-in-hungary-and-slovenia-a-comparative-assessment/>
 - › Howley, K. (2002). *Communication, Culture and Community: Towards A Cultural Analysis of Community Media*. The Qualitative Report, 7(3), 1–24. Pridobljeno na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.945.9169&rep=rep1&type=pdf>
 - › Islam, G. (2014). *Social Identity Theory*. V T. Teo (ur.), *Encyclopedia of Critical Psychology (1781–1783)*, New York: Springer. Pridobljeno na: https://www.researchgate.net/publication/258327815_Social_Identity_Theory
 - › Jankowski, N. (2003). *Community Media Research: A Quest for Theoretically-Grounded Models*. *Javnost - The Public: Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 10(1), 5–14. Pridobljeno na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13183222.2003.11008818>
 - › Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 - › Komac, M. (1986). *Narodnostna identiteta*. *Razprave in gradivo*, 19, 55–68. Pridobljeno na: <https://rig-td.si/wp-content/uploads/2018/11/M.-Komac-Narodnostna-identiteta.pdf>
 - › Krstić, A. (2022). *Lokalni mediji kao nosioci promena: Uticaj lokalnog novinarstva na rešavanje socijalnih i ekoloških problema u opštinama u Srbiji*. *Kritika: časopis za filozofiju i teoriju društva*, 3(2), 205–227. Pridobljeno na: https://rifdt.institfdt.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/2707/bitstream_9451.pdf?sequence=1
 - › Matsaganis, M. D., Katz, V. K. in Ball-Rokeach S. J. (2010). *Understanding Ethnic Media: Producers, Consumers, and Societies*. SAGE Publications, Inc.
 - › Merino, M. E. in Tileagă C. (2011). *The construction of ethnic minority identity: A discursive psychological approach to ethnic self-definition in action*. *Discourse & Society*, 22(1), 86–101. Pridobljeno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0957926510382834>
 - › Mikolič, V. (2004). *Jezik v zrcalu kultur: jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med)etnična ozaveščenost v slovenski Istri*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
 - › Musek, J. (1994). *Psihološki portret Slovencev*, 4. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
 - › Pozsonec, M. (1999). *Madžarska narodna manjšina*. V S. Zagorc (ur.), *Pravno varstvo manjšin (zbornik)* (16–18). Ljubljana: ELSA.
 - › Praprotnik, T. (2013). *Medijska konstrukcija realnosti: rituali, diskurzi in inštitucije*. *Monitor ISH*, 15(1), 119–179. Pridobljeno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CAMAJA6/?query=%27keywords%3dmedijski+diskurz%27&pageSize=25>
 - › Resolucija Evropskega parlamenta o minimalnih standardih za manjšine v EU (P8_TA(2018)0447). (2018). Uradni list Evropske unije, (C 363/13). Pridobljeno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52018IP0447>
 - › Shao, Y., Lange, E., Thwaites, K. in Liu, B. (2017). *Defining Local Identity*. *Landscape Architecture Frontiers*, 5(2), 24–41. Pridobljeno na: <https://eprints.whiterose.ac.uk/119661/>
 - › Slavnić, D. N. (2011). *Medijska reprezentacija grupnih identiteta*. CM: Communication Menagement. Pridobljeno na: https://www.academia.edu/40227151/Medijska_reprezentacija_grupnih_identiteta
 - › Vignoles, V. L. (2017). *Identity: Personal and Social*. V K. Deaux in M. Snyder (ur.), *Oxford Handbook of Personality and Social Psychology* (1–20). Oxford University Press. Pridobljeno na: https://www.researchgate.net/publication/316790231_Identity_Personal_AND_Social
 - › Viladrich, A. in Loue, S. (2009). *Minority Identity Development*. V S. Loue (ur.), *Sexualities and Identities of Minority Women* (1–17). Springer Science+Business Media. Pridobljeno na: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-0-387-75657-8_1.pdf

Rebeka Šabjan

Skozi igro do jezika

Sporazumevalna zmožnost je ena izmed temeljnih pogojev za obstanek človeštva. Tako kot brez opek ni mogoče zgraditi nobene stavbe, si brez besed ni mogoče zamisliti jezika. Besedišče je temelj in osrednji del procesa učenja le-tega (Padidar idr., 2015).

UVOD

Razmeroma nov pojav v Prekmurju je vpisovanje učencev z enojezičnega madžarskega področja na dvojezične, slovensko-madžarske osnovne šole ob meji. Pri tem ni zanemarljivo dejstvo, da so omenjeni učenci ob vpisu brez oprijemljivega predznanja slovenskega jezika. Kljub temu jih v II. vzgojno-izobraževalnem obdobju čaka velik »preskok«, saj jezik od takrat usvajajo na ravni maternega jezika. Pojavi se vprašanje, kako učencem z enojezičnega madžarskega področja olajšati nastalo situacijo in jim obenem omogočiti čim hitrejšo ter lažje usvajanje novega, zanje sprva tujega jezika.

Z možnimi odgovori na zastavljeno vprašanje se bomo podrobneje ukvarjali v nadaljevanju, za začetek pa postavimo pod drobnogled situacijo ciljne skupine.

PROBLEMATIKA VPISOVANJA

Kot enega izmed glavnih vzrokov vpisovanja teh učencev na dvojezične osnovne šole v Prekmurju najpogosteje navajajo prav pomanjkljivosti madžarskega šolskega sistema. Na Madžarskem otrok postane šoloobvezen z letom, v katerem dopolni 6 let. Upošteva se šolsko in ne koledarsko leto, posledica česar je »izguba« šolskega leta. Prav tako se na Madžarskem že dolga leta izvaja t. i. celodnevna šola, torej oblika izobraževanja, ki vključuje neobvezne izbirne predmete in dejavnosti, ki so namenjene razvoju posameznika (Popp, 2005 v Mlekuš, 2016). Resda lahko v opisu prepoznamo tudi v slovenskem šolskem sistemu zmeraj v večji meri zastopano obliko, a se občutne razlike kažejo v praksi. V madžarskem sistemu I.

vzgojno-izobraževalno obdobje vključuje obvezno podaljšano bivanje s ciljem navajanja učencev na samostojno učenje, medtem ko je na slovenskih tleh ta oblika varstva otrok v večji meri usmerjena v ustvarjalne in sprostitvene dejavnosti. Starši učencev Madžarov izpostavljajo tudi prevelik poudarek na teoretičnem znanju v madžarskem šolskem sistemu, obseg katerega v učnem načrtu pojmujejo za preširokega.

Starše omenjenih učencev torej hitro prepriča šolski sistem dvojezičnega izobraževanja, saj v njem vidijo zastopanost izkušenskega učenja, ki ga M. Garvas (2010, v Bertalanich M. in Bertalanich Z., 2014) definira kot povezovanje teoretičnega s praktičnim delom pouka s poučkom na osebni izkušnji, iz katere se naučimo največ. V nasprotju z madžarskim vidijo starši torej v slovenskem šolskem sistemu več demokratičnosti, kjer ima učenec možnost za izražanje lastnega mnenja ter aktivnejšo vlogo pri samem pouku (Botás, 2016).

Odločitev za vpis otroka z enojezičnega madžarskega področja v dvojezično slovensko-madžarsko šolo je torej zmeraj pogostejša. Zavedati se moramo, da je, kljub izpostavljenim pomanjkljivostim enega in prednostim drugega šolskega sistema, slovenščina kot jezik še zmeraj ena izmed ključnih pogojev za usvojitev učnih vsebin, posledično pa tudi učne uspešnosti za nadaljnje šolanje tudi na našem dvojezičnem območju (Rot Vrhovec, 2020).

VKLJUČEVANJE

Učenci, ki jih starši dnevno pripeljejo iz sosednje Madžarske, so po 2. členu Zakona o tujcih opredeljeni kot tujci, torej kot »vsakdo, ki nima državljanstva Republike

Slovenije» (Zakon o tujcih, 2021, čl. 2). Največji težavi pri vstopu v novo učno okolje predstavljata za učenca tujca jezik in kultura, zato je še posebej pomembno, da mu šolski sistem ponudi možnost vključevanja preko svoje lastne kulture in jezika, zasledimo v *Smernicah za vključevanje priseljencev v vrte in šole* iz leta 2012.

Kulturno ozadje učencev Madžarov na slovensko-madžarskem dvojezičnem področju s tega vidika ne predstavlja večjih težav, saj dvojezične šole obiskujejo tudi slovenski učenci madžarske narodnosti, kar pomeni, da je madžarska kultura zastopana že v samem pouku. Obeležujejo se kulturni prazniki, v okviru katerih sta enakovredno zastopani obe kulturi. Izvajajo se tudi deklaracijska tekmovanja v madžarskem jeziku, tekmovanja iz znanja madžarske zgodovine, v okviru tehniških dni-vov se ohranjajo ljudski običaji, pojejo madžarske pesmi, plešejo ljudski plesi.

V primeru učencev Madžarov je tudi sam jezik pri vključevanju nekoliko manjša ovira, saj ima njihov materni jezik, torej madžarščina, na dvojezičnih šolah v Prekmurju status učnega jezika. Ob vseh naštetih pozitivnih dejavnikih, ki jih obenem lahko razumemo kot olajšave pri poteku vključevanja, pa moramo opozoriti tudi na dve neizpodbitni dejstvi.

Učenci Madžari v okviru dvojezičnega izobraževanja pri nas usvajajo svoj materni jezik na nekoliko nižji ravni, kot bi jo v svoji domovini. Madžarsko govoreči učitelji so namreč tudi v boljših primerih pripadniki narodne manjšine, katerih jezikovno in slovnično pravilnost govora ter obsega besedišča le stežka primerjamo z izvirnimi govorniki madžarskega jezika.

Po drugi strani A. Rot Vrhovec (2020) navaja nekaj razlik in podobnosti med maternim jezikom ciljne skupine, torej madžarščino in ciljnim učnim jezikom, slovenščino. Razen nekaterih podobnih besed iste oblike in pomena (npr. *kovács-kovač, bika-bik, papír-papir*) je razlik bistveno več. Madžarska abeceda vsebuje 40 črk in ima 10 glasov več kot slovenščina. Samoglasniki imajo ločevalna znamenja, po katerih ločujemo dolge in kratke glasove že v samem zapisu. Nima dvojine, ima 3 osebe, ne pozna slovničnega spola. V madžarščini priimku sledi ime, zapis datuma se začne z letom, sledi mesec in na koncu dan. Naglašen je prvi zlog besede. Ima tudi izjemno dolge besede (npr. *megszentségteleníthetetleniség*).

Nastalo situacijo kljub temu olajšuje *Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole* (2007), ki določa dodatne ure slovenščine za učence tujce v prvih dveh letih od pričetka šolanja. Prav tako lahko ti učenci kljub neocenjenosti pri slovenščini v prvem letu napredujejo v naslednji razred (Rot Vrhovec, 2020). Predstavljene prilagoditve uživajo tudi učenci iz enojezičnega madžarskega okolja na slovensko-madžarskih dvojezičnih osnovnih šolah.

Ugotovimo lahko, da navkljub prilagoditvam in olajševalnim okoliščinam slovenski jezik tudi v primeru naše ciljne skupine velja za začetno, za učečega na prvi pogled veliko oviro, ki jo je treba za kasnejšo uspešnost tekom izobraževanja čim uspešneje in hitreje premagati. Temelj usvajanja jezika je besedišče, ena izmed možnih poti do usvojitve le-tega pa je lahko igra.

Še preden pa se posvetimo igri kot zanesljivi poti do usvojitve jezika, moramo poznati in razumeti določene dejavnike, ki so obenem tudi pogoj uspešnega usvajanja jezika v prihodnosti. Izmed številnih bomo v nadaljevanju izpostavili nekaj ključnih dejavnikov, ki se v primeru obravnavane problematike najpogosteje izkažejo za ključne v tem procesu.

DVOJEZIČNOST

Pojavi se vprašanje, kako bi lahko opredelili vlogo slovenskega jezika za učence, ki prihajajo na dvojezične osnovne šole z enojezičnega madžarskega področja?

Najbolj ustrezna opredelitev bi bil drugi jezik. V primeru učencev Madžarov bomo v nadaljevanju slovenščino enačili z drugim jezikom, saj se jezika učijo v okolju, kjer je ta tudi sredstvo komunikacije (Klein, 1986 v Pirih Svetina, 2005). Glede na čas usvajanja drugega jezika po avtorici S. Pertot (2011) ločimo *simultano* (hkratno) in *sukcesivno* (zaporedno) dvojezičnost. O prvi govorimo, kadar usvajanje prvega in drugega jezika poteka istočasno, torej v prvih 3 letih življenja. Zaporedno delimo na zgodnjo (med 3. in 5. letom) in pozno (med 6. in 12. letom) dvojezičnost. Slednja se torej lahko razvije pri posameznikih z enojezičnega področja in je navadno posledica vstopa v novo okolje (Pertot, 2011; Prebeg-Vilke, 1995).

Situacija obravnavane skupine, torej učencev Madžarov iz enojezičnega okolja, velja za posebnost na našem območju. V nasprotju z omenjeno skupino je namreč za dvojezičnega otroka povsem naravno, da njegov razvoj poteka v dveh jezikih, za otroka, ki prihaja z enojezičnega področja, pa je to nekaj povsem novega. Kljub temu pa lahko tudi otrok iz enojezičnega področja ob ustreznih spodbudi in motivaciji postane dvojezičen.

Knaflič (2010) primerja dvojezičnost z »dvojnimi orodjem«, s pomočjo katerega posameznik odkriva svet z večjo objektivnostjo, pridobiva načine poimenovanja iste stvari, spodbuja razvoj mišljenja, pomnjenja, domišljije in čustvovanja (Knaflič, 2010 v Deli, 2018). Dodaja tudi, da posameznik tako hkratno z dvema jezikoma prevzema tudi dve kulturi.

V nasprotju z dvojezično skupino pa je v primeru učencev z enojezičnega madžarskega področja poudarek na pozni zaporedni dvojezičnosti, ki jo časovno umeščamo med 6. in 12. leto starosti. Začetek procesa se torej enači z vstopom v osnovno šolo. Prednost tega obdobja je, da ima otrok v primerjavi s predšolskim otrokom več znanja o svetu okoli sebe, poleg tega pa tudi boljši spomin ter večjo sposobnost sprejemanja in predajanja informacij, ki sta ključni v procesu učenja novega jezika (Prebeg-Vilke, 1995).

Situacija se pri obravnavani skupini z enojezičnega področja zares obrne, saj smo lahko priča spremembi sprva tujega jezika v jezik okolja. Od učencev se namreč zahteva učenje slovenščine kot jezika okolja, saj – kot smo že omenili – je delitev na jezikovne učne skupine od II. vzgojno-izobraževalnega obdobja naprej prisotna le pri določenih predmetih. Čim boljša in hitrejša usvojitve slovenščine na sporazumevalni ravni je torej ključnega pomena za njihovo uspešnost v učnem procesu.

DEJAVNIKI UČENJA JEZIKA

Genc (1981) nam nakazuje, da je učenje drugega jezika po vstopu v šolo, kot je to slovenščina v primeru učencev z enojezičnega madžarskega področja, v veliki meri odvisna predvsem od posameznikove volje in odločitve. Avtor pozno dvojezičnost prikazuje tudi kot orodje otrokovega mišljenja: »Otrok bo sprejel izziv, da govori dva jezika,

samo če bo situacija dvojezičnosti zanj privlačna in če so v njej ljudje iz obeh jezikovnih skupin, s katerimi je rad v stiku. Če ti pogoji niso izpolnjeni, se bodo mnogi otroci izogibali uporabi dveh jezikov« (Genc, 1981, str. 108 v Prebeg-Vilke, 1995, str. 92, 93).

S. Pertot (2011) navaja dokaze o tem, da otrok lažje usvoji jezik kot odrasli, saj možgani z leti niso več tako plastični. Odrasel se uči jezikovnih pravil in jezik razume kot formalni sistem, medtem ko ga otrok dojema kot sredstvo izražanja in sporazumevanja (Prebeg-Vilke, 1995).

V primeru učencev enojezičnih Madžarov je lahko recimo že ekstravertiranost kot osebna karakteristika velika prednost pri usvajanju slovenščine, saj jim dvojezično učno okolje ponuja veliko govornih situacij, v katerih lahko tudi samostojno navežejo stike z govorniki ciljnega jezika, v našem primeru slovenščine, ter s tem posledično povečajo jezikovni vnos (Ellis, 1986 v Pirih Svetina, 2005).

Kolb in Miltner (2005) sta mnenja, da je začetna ovira pri usvajanju jezika premagana že, ko v učečem zbudimo pravo motivacijo. Kljub temu, da motivacija velja za enega najpomembnejših, je tudi najbolj spremenljiva dejavnik. V primeru učencev Madžarov lahko postopek učenja zavira tudi zanje olajševalna okoliščina, da je eden izmed dveh učnih jezikov dvojezičnega izobraževanja enak njihovi materinščini. Učitelj lahko kljub temu s pravimi pristopi, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju, spodbudi interes z ustvarjanjem situacij, ki od učenca zahtevajo rabo slovenskega jezika. Učenec, ki prihaja iz enojezičnega madžarskega okolja, namreč slovenščino usvaja funkcionalno, torej z namenom lažjega sledenja pouku in povezovanja s slovensko govorečimi vrstniki.

Kadar govorimo o dejavniki usvajanja jezika, enostavno ne moremo mimo vpliva, ki ga imajo starši na svoje otroke. Starši so otrokovi primarni vzorniki, kar pomeni, da se otrok zgleduje po njihovem stališču do določenega jezika. Žal je aktualna težava današnjega časa, da starši z odklanjanjem učenja določenega jezika demotivirajo tudi svojega otroka. Kot je ugotovila že J. Deli (2018) v takih primerih otrok posledično izgubi motivacijo za učenje in postane prikrajšan za vse prednosti, ki jih nov jezik prinaša.

Komensky (1995, str. 69 v Rot Vrhovec, 2020, str.18) je dejal sledeče: »Ni skale, ni stolpa, ki bi bil tako visok, da

ne bi mogel splezati nanj, če ima le zdrave noge; treba je samo pripraviti pošteno lestev«. V njegovi prisposodbi lahko vidimo tudi učiteljevo vlogo pri usvajanju jezika. Ustrezno usposobljen učitelj mora torej učečega spodbujati h govoru in mu dati na znanje, da so napake v učnem procesu dovoljene. Če otrok te spodbude ne dobi, se lahko začne zapirati vase. Po drugi strani mora učitelj, kljub temu, da so napake del učnega procesa, z ustreznim pristopom le-te tudi sproti odpravljati (Pertot, 2011 v Rot Vrhovec, 2020). Postati mora njegov vodja, učenca mora spodbujati h govoru tako v formalnih (pri pouku) kot v neformalnih situacijah (druženju s sošolci, igrah v času odmora). Temelj uspešnega poučevanja je zaupanje, saj ko učenec dobi občutek sprejetosti in zaupanje v učitelja, postane bolj odprt in s pomočjo dodatnih vprašanj posledično tudi lažje razume in usvaja jezik (Kranjc, 2003 v Prebeg-Vilke, 1995).

Eden izmed najboljših načinov, kako doseči odprtost, sproščenost in že prej omenjeno motiviranost pri otroku, pa je zagotovo igra.

POMEN IGRE

Platonovo misel lahko razumemo kot izhodiščni argument sledečega poglavja: »Učenje skozi igro, ki spodbuja in motivira, postaja tudi veselje, saj spodbuja spontanost in čustveno pripravljenost« (Platon, b. d. v Vršič, 2017, str. 121).

Pri pouku učitelji uporabljamo t. i. didaktične igre, ki imajo tudi vzgojno vlogo. Pri uporabi le-teh je pomembno, da ima igra vnaprej in jasno zastavljene cilje, ki jih je mogoče ob koncu dejavnosti tudi preveriti. O uspešno izpeljani igri lahko govorimo, kadar se njene vzgojno-izobraževalne vloge zaveda le učitelj, pri učencih pa proces, cilj dejavnosti, v našem primeru torej usvajanje jezika, sprva besedišča, poteka nezavedno (Sajovic, 2017).

Kolb in Miltner (2005) pojmujeta igro v predšolskem obdobju kot osrednjo dejavnost otroka. Ob vstopu v šolo, še posebej v 1. razredu, bi bila torej popolna opustitev igre velika napaka, saj bi se otrok poleg tega, da se je znašel v zanj novem okolju, znašel tudi v neznani situaciji, kjer mora sedaj on odgovarjati na vprašanja, namesto, da bi jih zastavljali drugim, kot je bil tega navajen. Posledica

opisanega je lahko nastanek t. i. učnih blokad, zato moramo otrokom učenje približati na način, ki jim je »domač« in ga dobro poznajo. Murgelj (2017) opisuje igro kot celovito dejavnost, skozi katero učeči posameznik spontano in nezavedno usvaja in razvija gibalne, kognitivne, emocionalne, socialne in moralne sposobnosti ter spretnosti. Poleg tega, da razvija naštetе kompetence pa omogoča tudi pridobivanje novega znanja.

Tudi Mrak Merhar in drugi (2013) zagovarjajo uporabo didaktičnih iger pri jezikovnem pouku, saj lahko dobro načrtovana igra zajame vsa čutila sodelujočega, kar posledično povzroči trajnejše znanje in omogoča sodelovanje brez predznanja ciljnega jezika. Omogoča, da se učenci igraje učijo. Prištevamo jih torej k dinamičnim metodam poučevanja, saj zagotavljajo aktivnost udeležencev in soustvarjanje procesa ob sodelovanju z vodjo. Pri učenju drugega jezika je potrebno prav to, saj se osredotočamo na praktično uporabo, analiziranje, sintetiziranje, vrednotenje, v nasprotnem primeru, z uporabo statičnih metod, pa bi lahko dosegli pri učečemu zgolj pasivno znanje, zagotovo pa ne aktivne rabe jezika (Mrak Merhar idr., 2013).

Uporaba didaktičnih iger omogoča z informacijami bogato učno okolje, ki spodbuja domišljijo, je zabava, je humor, tveganje in pozitivna komunikacija. Sodelujoči se skozi igro naučijo reševati svoje težave in se prilagajati različnim situacijam (Mrak Merhar idr., 2013). Že razsvetljenski mislec je menil: »Otroci v igri brez prošenj in z nasmehom prenesejo marsikaj, ob čemer bi v drugačnih prilikah prelili cele potoke solza« (Rousseau, b. d. v Kokalj 2017).

Kljub vsem naštetim prednostim učitelji in drugi pedagoški delavci pogosto zanemarjajo učenje skozi igro in se zatekajo k izgovoru, da finančni okvir ne zagotavlja pridobitve potrebnih didaktičnih pripomočkov. Preproste, a uporabne igre lahko izdelamo sami zgolj z uporabo računalnika, printerja in plastifikatorja (Stres, 2017).

Kaj je pravzaprav cilj uporabe didaktičnih iger? Najvišja stopnja, ki jo lahko dosežemo z vključevanjem didaktičnih iger, je občutek »zanosa«, za kar je bolj znan angleški izraz *flow*. Ta pojem je prvi opredelil madžarsko-ameriški psiholog Mihaly Csikszentmihalyi in ga definiral kot stanje optimalnega izkustva, ki pri sodelujočem povzroči zlitje s samo dejavnostjo. Cilj aktivnosti, v našem primeru so to pri pouku uporabljene didaktične

igre, je pravzaprav aktivnost sama, v katero se morajo sodelujoči zatopiti tako močno, da vse drugo postane nepomembno (Csikszentmihalyi, 2019).

V nadaljevanju navajamo nekaj vrst didaktičnih iger za pridobivanje besedišča pri jezikovnem pouku drugega jezika, obenem pa imajo te igre velik potencial tudi za doseganje stanja zanosa.

PREDLOGI IGER

Med najpreprostejše načine pridobivanja besedišča spadajo igre z besednimi karticami, ki zahtevajo vstavljanje manjkajočega dela ali sestavljanje same besede (Siyanova-Chanturia in Webb, 2016). Pri tej dejavnosti učenci spoznavajo tudi oblikovno plat besede (Valerevna Abduramanova, 2020). Avtorica spodbuja predvsem k uporabi konkretnega materiala med pridobivanjem besedišča, saj učeči v tem primeru povezujejo pojme z oprijemljivimi predmeti, kar omogoča vizualizacijo, ta pa vodi k lažjemu pomnjenju.

D. Valerevna Abduramanova (2020) spodbuja tudi k usvajanju novih besed z uporabo igre vlog. Pri tem moramo učitelji poustvariti situacije iz vsakdanjega življenja, ki učeče vodijo k spontani uporabi jezika. Za izboljšanje komunikacije se morajo učeči živeti v različne socialne vloge. Take dejavnosti omogočajo pridobivanje za namen pogovora potrebnih pojmov ter aktivno uporabo že pridobljenega besedišča. Lahko gre za nakupovanje, obisk različnih ustanov, pomoč izgubljenim turistom, kupovanje vstopnic, letalskih kart ipd. Pomembno pri tem je, da poznamo skupino učečih in uporabljamo situacije, ki so jim blizu.

D. Valerevna Abduramanova (2020) se zavzema tudi za vključevanje raznih videoposnetkov, odlomkov filmov, risank, novic ali oglasov v pouk. Ciljna skupina take dejavnosti so učenci v II. in III. vzgojno-izobraževalnem obdobju. Učencih morajo pri takih dejavnostih izhajati iz vidnega, npr. sestavijo seznam besed, ki so jim ostale v spominu, nato pa na podlagi tega napišejo kratek sestavek z drugačno vsebino, kamor vključujejo čim več besed iz prvotnega seznama. Opisano nalogo lahko tudi nekoliko spremenimo in posnetke predvajamo brez zvoka ter učencem postavimo izziv. Na podlagi videne

neverbalne komunikacije in čustvovanja nastopajočih oseb morajo zapisati svoj scenarij (Valerevna Abduramanova, 2020).

IGRA: DOMINO

Za uspešno se je izkazala tudi didaktično preoblikovana oblika igre domina, ki jo lahko izdelamo sami s pomočjo prilog iz učbeniškega gradiva *Križ kraž*. Igra je bila preizkušena v primeru časovno omejenega in ciljnega pridobivanja besedišča z učenci z enojezičnega madžarskega področja pri predmetu slovenščine kot drugega jezika.

Besedišče se je v tem primeru navezovalo na sledeče tematske sklope: Jaz in moja družina, Števila, Barve, Oblike, Šolske potrebščine, Kaj delam?, Hrana in pijača, Sadje in zelenjava, Oblačila ter Živali. Vsaka kartica je vsebovala dve sličici iz dveh različnih tematskih sklopov. Na levi strani je bila na primer sličica, ki je prikazovala šolsko torbo, na desni strani te iste kartice pa sličica nogavice. Učenec je moral samostojno poimenovati izbrane sličice na karticah domin. Te so predstavljale pri rednem pouku spoznane predmete, osebe, živali ali dejavnosti. Učenec je moral kartice tudi razvrstiti v zaporedje, kot je to značilno za klasično obliko igre domina. Sodelujoči učenci so imeli na voljo 3 vrste pomoči. »Delno pomoč« je predstavljal podan začetni zlog besede, ki jo je moral sodelujoči učenec samostojno nadaljevati. Druga oblika je bila podana celotna rešitev s strani učiteljice, tretja oblika pa je vsebovala komplet dodatnih kartic s sličicami živali, ki so se že pri ponavljanju izkazale za najbolj uspešne, zato so bile izvzete iz same igre.

Z opisano igro smo izmerili obseg pridobljenega slovenskega besedišča v omejenem času. Ker smo igro samo preizkusili tudi kot raziskavo, smo rezultate učencev primerjali s kontrolno skupino, ki za pridobivanje besedišča ni sistematično uporabljala didaktičnih iger. Odgovore učencev smo med igro beležili in po opravljeni podrobni analizi prišli do ugotovitev. Učenci eksperimentalne skupine so bili vidno uspešnejši pri poimenovanju, pokazali so več samostojnosti in uporabljali poti pomnjenja, ki so jih spoznali pri rednem pouku v okviru sistematičnega vpeljavanja didaktičnih iger v obliki ponavljanja besedišča.

ZAKLJUČEK

Ce je jezik ključavnica, je ključ, ki jo odpira, zagotovo besedišče. Didaktične igre so zanesljiva pot pri usvajanju besedišča. So kot bližnjica do zanesljivejše in trajnejše usvojenega besedišča, tudi v primeru tujega jezika. Učenec skozi igro nezavedno, spontano, posledično tudi hitreje pridobiva določeno besedišče, ki ga je kasneje ob pravi motivaciji sposoben uporabiti v govornih situacijah. Pogoji uporabe je, kot smo že izpostavili, da so situacije zanj privlačne. Glavni cilj iger mora postati »zanos«, ki učečemu pokaže, da bistvo dejavnosti ni v iskanju vrhunca le-tega, temveč je to dejavnost sama po sebi.

LITERATURA

- › Bertalaní, M. in Bertalaní, Z. (2014). *Izkustveno učenje* [Seminarska naloga, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta]. Studentski.net. https://studentski.net/gradivo/ulj_fif_bi1_psi_sem_izkustveno_ucenje_01
- › Botás, E. (5. 5. 2016). *A magyar oktatási rendszer problémái - beszélgetés Nahalka Istvánnal*. Life.hu. <https://www.life.hu/elemtod/20160503-magyar-oktatasi-rendszer-problemai-nahalka-istvan-interju.html>
- › Csikszentmihályi, M. (2019). *Zanos: psihologija optimalnega izkustva*. Ljubljana: Umco.
- › Deli, J. (2018). *Sporazumevalna zmožnost v slovenščini pri učencih v dvojezični šoli na avstrijskem Koroškem* [Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta]. PeFprints. [http://pefprints.pef.uni-lj.si/5554/1/Magistrsko_delo_\(Jasmina_Deli%C4%87\)...pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/5554/1/Magistrsko_delo_(Jasmina_Deli%C4%87)...pdf)
- › Knez, M., Klemen, M., Alič, T. in Kern, D. (2017). *Križ kraž 1. Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- › Kokalj, P. (2017). Didaktične igrače pri pouku matematike ali v času podaljšanega bivanja. V M. Željeznov Seničar (ur.), *Igra in učenje v OPB: zbornik - XI. mednarodna strokovna konferenca učiteljev podaljšanega bivanja* (str. 149–151). Ljubljana: MIB d.o.o.
- › Kolb, K. in Miltner, F. (2005). *Otroci se zlahka učijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- › Murgelj, H. (2017). Igraje v svet učenosti. V M. Željeznov Seničar (ur.), *Igra in učenje v OPB: zbornik - XI. mednarodna strokovna konferenca učiteljev podaljšanega bivanja* (str. 16–20). Ljubljana: MIB d.o.o.
- › Mlekuš, A. (2016). *Celodnevna šola*. Eurydice Slovenija. <https://www.eurydice.si/novice/tema-meseca/celodnevna-sola/>
- › Mrak Merhar, I., Umek, L., Jemec, J. in Repnik, P. (2013). *Didaktične igre in druge dinamične metode*. Ljubljana: Salve.
- › Padidar, H. A., Tayebi, G. in Shakarami, A. (2015). Relationship between Learning Styles and Vocabulary Learning and Retention. *Spectrum*, 4 (1), 249–263. https://www.academia.edu/10557414/The_Relationship_between_Learning_Styles_and_Vocabulary_Learning_and_Retention
- › Pertot, S. (2011). *Dvojezično otroštvo: navodila za uporabo / L'infanzia bilingue: Istruzioni per l'uso*. Trst: Ciljno začasno združenje, 'Jezik-Lingua' / Associazione temporanea di scopo, 'Jezik-Lingua'.
- › Pirih Svetina, N. (2005). *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.
- › Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole. (2007). *Uradni list RS*, št. 57/07, 65/08, 99/10, 51/14, 64/15, 47/17, 54/19, 180/20 in 54/21. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV7973>
- › Prebeg-Vilke, M. (1995). *Otrok in jeziki: materinščina in drugi jeziki naših otrok*. Ljubljana: Sanjska knjiga.
- › Rot Vrhovec, A. (2020). *Poučevanje učencev, katerih prvi jezik ni slovenski*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- › Sajovic, T. (2017). Didaktične igre pri poštevanju. V M. Željeznov Seničar (ur.), *Igra in učenje v OPB: zbornik - XI. mednarodna strokovna konferenca učiteljev podaljšanega bivanja* (str. 146–148). Ljubljana: MIB d.o.o.
- › Siyanova-Chanturia, A. in Webb, S. (2016). Teaching Vocabulary in the EFL Context. V Renandya, A., W. in Widodo, P. H. (ur.), *English Language Teaching Today* (str. 227–239). https://www.researchgate.net/publication/306387590_Teaching_Vocabulary_in_the_EFL_Context
- › Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole. (2012). Zavod RS za šolstvo. <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/media/pdf/smernice/cistopis-Smernice-vkljucevanje-otrok-priseljencev.pdf>
- › Stres, M. (2017). Didaktične igre za opismenjevanje, ki jih lahko naredimo sami. V M. Željeznov Seničar (ur.), *Igra in učenje v OPB: zbornik - XI. mednarodna strokovna konferenca učiteljev podaljšanega bivanja* (str. 130–132). Ljubljana: MIB d. o. o.
- › Valerevna Abduramanova, D. (2020). Innovative techniques of teaching vocabulary in the second language classroom. *Science and Education*, 1(2), 34–38. Pridobljeno s <https://cyberleninka.ru/article/n/innovative-techniques-of-teaching-vocabulary-in-the-second-language-classroom-1>
- › Vrščič, N. (2017). Z igro do premagovanja pripovedovalskih težav do priznanja za bralno značko. V M. Željeznov Seničar (ur.), *Igra in učenje v OPB: zbornik - XI. mednarodna strokovna konferenca učiteljev podaljšanega bivanja* (str. 121–123). Ljubljana: MIB d. o. o.
- › Zakon o tujcih (ZTuj-2-UPB9). (2021). *Uradni list RS*, št. 91/2021. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-1957?sop=2021-01-1957>

mag. Gabriela Zver › Dvojezična srednja šola Lendava/Kétnyelvű Középiskola, Lendva

Sodobni izzivi – besedni zaklad današnjih dijakov

Slovenščina, kdo bo tebe ljubil?*

– 2. del

UVOD

V prejšnji številki revije Lindua sem pisala o tem, kako dijaki danes manj berejo kot prejšnje generacije ali pa berejo angleška besedila in živijo v svetu, v katerem vedno več besed nadomeščajo z anglizmi. Tudi kultiviranost, posameznikovo obvladovanje knjižnega jezika ne predstavljata več neke posebne vrednote ali vrednosti. Da bi izboljšali besedišče dijakov, smo se učitelji slovenščine na Dvojezični srednji šoli Lendava dogovorili, da ga bomo načrtno bogatili. Vsako šolsko uro so dijaki spoznali vsaj eno besedo in tako je v šolskem zvezku rasel slovarček. Po treh mesecih je sledilo preverjanje. V preteklem članku je bilo predstavljeno preverjanje s pomočjo aplikacije Quizizz, ki omogoča zelo dober vpogled v to, koliko besed dijak dejansko pozna in razume, prav tako je možno primerjati dijake znotraj oddelka in oddelke med seboj. Predstavljena je bila pozitivna izkušnja takega načina dela in preverjanja, kar potrjujejo rezultati in odzivi dijakov ter zadovoljstvo učiteljev.

V tem članku sledi nadgradnja, naše delo se je namreč nadaljevalo, spoznali bomo, ali je navdušenje kaj upadlo ali ima umetno širjenje besedišča dolgoročen učinek in kako doživljajo opisane težave dijaki Dvojezične srednje šole Lendava, prav tako so članku dodana besedila, ki so jih ustvarili naši dijaki, ko so poskušali zapisati svoj sleng.

NADALJEVANJE Z DELOM NAČRTNEGA ŠIRJENJA BESEDIŠČA

Seveda bi bilo vse skupaj samo zanimiv eksperiment ali pa le neka analiza trenutnega stanja, če ne bi z delom nadaljevali. Res je delo na ravni aktiva malce zastalo, ker je zelo težko usklajevati veliko število nalog določenih projektov vezanih na omejeno število šolskih ur.

Od učiteljev namreč pričakujejo, da bomo med šolsko uro jemali snov tako, da bomo šli v globine in širine in skrbeli za medpredmetne povezave, da bomo sproti preverjali znanje dijakov, enkrat formativno, drugič za oceno, ure naj bodo seveda zanimive, naj jih motiviramo, dijakom naj natančno razložimo, kaj morajo znati (nameniti rezultati), ustvarimo naj varno učno okolje, veliko naj se z njimi tudi pogovarjamo in skrbimo za njihovo psihično zdravje, naj si vzamemo čas za ustvarjanje, za branje, ker je padlo bralno razumevanje in ker so slabo funkcionalno pismeni, naj vzpodbujamo k temu, da se bodo udeleževali tekmovanj, in naj razvijamo njihove potencialne, hkrati pa naj skrbimo še za dijake z odločbami, ki rastejo kot gobe po dežju, za nadarjene ... Temu seznamu kar ni konca. Ne pozabite, vsi pa morajo biti nadpovprečno uspešni na maturi. Učitelj naj bi bil torej nadčlovek (Übermensch). Seveda so to utopična pričakovanja teoretikov, ki so bolj malo v razredu ali pa celo nikoli. Učitelj pa dejansko potrebuje mir in avtonomijo, da se lahko posveti temu, za kar ve, da je v danem trenutku najpomembnejše in dobro za dijaka.

* (aluzija na pesem Polje, kdo bo tebe ljubil?)

Dijaki so zrcalna slika odraslih, prav zato moram stopiti na njihovo stran ter zapisati, da se glede na to, kaj so vrednote današnje družbe in kako ta družba funkcionira od družine do vrha države, čisto dobro držijo. Drugo je, če nam je to všeč, kako funkcionirajo in komunicirajo. Namesto po slovensko govorijo angleško, ker se je spremenila družba (!), knjižni jezik ni več pomemben, saj ga družba ne spoštuje: po radiu ali televiziji je celo dovoljeno govoriti v narečju ali pogovorno, ker je to »bližje ljudem«, enako na javnih dogodkih. Ponavljam, niso se spremenili dijaki, oni so se samo prilagodili družbi.

Kaj preostane učitelju? Poskuša preživeti in dijake vendarle nečesa naučiti. K sreči so dijaki odprti. Po tem, ko sem v prejšnji številki poročala o pozitivnih odzivih dijakov na načrtno spoznavanje njim neznanih slovenskih besed, lahko danes potrdim, da je njihova pozitivnost ostala na isti ravni, kar me izredno veseli. Prej smo učitelji tisti, ki pozabimo na izvajanje zadane naloge, saj nas bremeni v prejšnjem odstavku naštetega gora nalog in pričakovanj, počeli naj bi čudeže. K sreči imam v vsakem oddelku kakšnega pomagača, ki me spomni, da sem jih danes pozabila naučiti novi besedi. Večinoma sem jih spoznala z dvema, ob pozabljivosti pa sem nadoknadila zamujeno s po tremi besedami na uro.

Tako je nastal nov nabor besed. Z dijaki, ki so spoznali prvi nabor besed, sem nadaljevala z drugim naborom, dijake prvega letnika pa sem spoznala z lanskim. Dijakom, ki so lani spoznali prvi nabor besed, sem dala na jesen ponovno pisati isti test s pomočjo aplikacije Quizizz. Pričakovala sem, da se bo poznavanje besed za nekaj odstotkov znižalo, a se ni. Neverjetno, rezultati so celo boljši. Kakšno pozitivno presenečenje! Naše početje je obrodilo sadove, ima smisel.

KAKO VIDIJO VPLIV ANGLIZMOV NA KNJIŽNO SLOVENŠČINO DIJAKI?

Kako dojemajo svoj jezik, način komunikacije mladi, sem vprašala tudi svoje dijake. Prilagam dve zanimivi razmišljanji dveh gimnazijcev Dvojezične srednje šole Lendava iz šol. leta 2023/24. Zoja Lovrin je takrat bila dijakinja 1. letnika, Buda György Kepe pa 3. letnika. Dobila

sta sicer različna naslova in malce drugačna navodila, ampak namen je bil enak, dobiti vpogled v njihovo videnje problema.

Razmišljanje o jeziku mladih, o slengu in anglizmih

Mlajše generacije so vedno bolj izpostavljene vplivom tujih jezikov, predvsem angleščine, veliko vlogo pri tem pa imajo tudi družbena omrežja. Z razumevanjem in uporabo tujih jezikov se nam odpre kup novih vprašanj. Na primer, ni nam težko razumeti šal, receptov, novic in še mnogo drugih stvari v tujem jeziku. Če želimo brskati po internetu, ni nujno, da so rezultati iskanja v našem maternem jeziku, film pa nujno ne potrebuje sinhronizacije ali podnapisov.

Družbenih omrežij dandanes sploh ne moreš uporabljati brez osnovnega znanja angleščine. Pri nekaterih straneh sicer obstaja nastavitev za spremembo jezika, ne pa pri vseh. Skoraj vse rezultate pri brskanju po internetu je lažje najti v angleščini, saj je v tem jeziku največ člankov in tudi veliko uporabnikov tega jezika. Posledično bomo na internetu med iskanjem dobili več rezultatov, čeprav niso vsi enako zanesljivi. Tudi videi, ki so na družbenih omrežjih, kot so TikTok, Instagram in drugi, so večinoma v angleščini, saj je cilj skoraj vseh ali pa vsaj večine influencerjev/vplivnežev pridobiti čim več ogledov. Ker večina mladih preživi ogromno časa pred takimi videi, smo veliko bolj izpostavljeni angleščini pa tudi slengizmom, anglizmom, kot bi bili sicer. Seveda je tudi nekaj videev v slovenščini in jih ustvarjajo in snemajo slovenski vplivneži, a je teh zanemarljivo malo.

Na internetu nastajajo vedno novi izrazi, ki jih uporabljamo in razumemo skoraj izključno mladi. Pri sebi in svojih prijateljicah opažam, da je pogosto izpuščanje črke -i: »mela«, »bla« itd. Ampak to je značilno tudi za starejše generacije. Pri mladih pa se pojavlja vedno več anglizmov. Pri nas je na primer pogosta raba izraza »girl« (dekle). Z njo pogosto začnemo stavke, npr. »Girl, veš kaj je blo včeraj?« Pogosto uporabljamo tudi »like« in v stavku po navadi nima nekega posebnega pomena, uporabljamo ga pač, ker smo se tega navadili: »Like, bla je čisto prestrašena.« / »Bla je like čisto prestrašena.« Včasih pa pozabimo slovenske besede ali celo cel stavek in jih preprosto zamenjamo z angleškimi. To se nam zdi čisto normalno in se nam tisti, ki ne znajo ali razumejo niti malo angleščine, zdijo čudni, saj imamo občutek, da se z njimi ne moremo pogovarjati tako sproščeno ali domače, kot bi se sicer.

Po eni strani je dobro, da uporabljamo toliko angleščine, saj tako krepimo svoje poznavanje tega jezika. Ima pa seveda tudi negativen vpliv, na primer prekomerno pozabljanje izrazov v svojem maternem jeziku, kar se kot problem odraža v kakšnih uradnih pogovorih ali pa med pogovorom z nekom, ki angleščine ne obvlada. Težje pa nas razumejo tudi starejši; starši, stari starši ... Tudi jaz sem se nekajkrat znašla v situaciji, ko se nisem in nisem mogla spomniti slovenske besede, pa sem jo preprosto zamenjala z angleško, na kar so me starši samo čudno pogledali in me prosili, naj jim razložim, kaj pomeni, pa se nisem mogla spomniti. Toda anglizmi in slengizmi so se dandanes že tako razširili, da nas bodo počasi začenjali razumeti tudi drugi, nam pa se ne bo treba toliko prilagajati.

Zoja Lovrin

Ko te jezik definira

Na svetu se skozi čas vse spreminja. Enako je tudi z jezikom, z ljudmi in seveda z njihovim odnosom do maternega ali katerega koli drugega jezika.

Že pregovor pravi: »Koliko jezikov znaš, toliko veljaš.« V današnjem svetu je uresničitev lastnih ciljev enostavno nemogoča brez dobrega znanja jezika, tako v govorjeni kot tudi pisni obliki. Včasih pa ni dovolj govoriti le v enem jeziku, saj ima v današnjem svetu velik pomen večjezičnost. Pri mladih ljudeh se po mojem mnenju lahko opazi ogromen padec v kvaliteti uporabe maternega jezika. Medtem ko je to povsod problem, se v večjih mestih lahko opazi, da mladi preprosto niso več sposobni govoriti knjižnega slovenskega jezika. Večina sploh več nima stika s knjižnim jezikom, saj se med seboj in tudi doma pogovarjajo v slengovski, pogovorni ali narečni slovenščini.

Pri nekaterih mladih se pa lahko opazi še ena posebnost, in sicer uporaba angleščine namesto maternega jezika. Naša generacija je bila prva, ki se je že v mladih letih srečala z angleškim jezikom. Tudi sam sem že pred začetkom osnovne šole užival ne samo v risankah v angleškem jeziku, temveč tudi v računalniških igrinah, ki so seveda le v angleščini. To je pripomoglo k lažjemu učenju angleščine, vendar pa je privedlo do velikega problema cele generacije. Večina ljudi v moji generaciji dobresedno doživlja svet v angleščini. Bistveno več sanjajo, razmišljajo in celo berejo v angleščini kot v svojem maternem jeziku.

Jaz s tem še nisem imel težav, vendar pa opažam, da bo ta problem iz generacije v generacijo večji. Kot primer lahko vzamem svojega štiriletnega mlajšega brata, ki poleg lastnega maternega jezika (madžarščine) že govori tekoče angleško. Ogled angleških risank in posnetkov se je zaradi digitalizacije pri njem začel že bistveno prej kot pri meni. Kot posledica tega se bo seveda tudi prej naučil tujega jezika kot jaz, vendar pa me skrbi, da bo ta pospešen proces imel svoje posledice na dolgi rok.

Če vse opisano upoštevamo, lahko opazimo, da se je besedni zaklad mladih bistveno zmanjšal. Nekateri posamezniki se sploh ne zavedajo, da svojega maternega jezika v bistvu sploh več ne govorijo, saj se je njihov besedni zaklad bistveno zmanjšal.

Svoje razmišljanje bi zaključil z naslednjim romunskim pregovorom: »Neumen jezik – sovražnik glave.« S tem pregovorom bi opozoril mlade ljudi na dobro in pravilno rabo jezika ter tudi na to, naj nikoli ne pozabijo na svoj najpomembnejši jezik: materni.

Buda György Kepe

ALI DANAŠNJI ODRASLI RAZUMEJO SLENG MLADIH, TOREJ LASTNE OTROKE TER VNUKE?

Če je nekoč naša generacija uporabila kakšne angleške besede, so to bile take, ki so jih razumele celo babice (ful, kul, parti, frend, ok). Drugi srbohrvatizmi pa pri razumevanju sploh niso povzročali težav (kao, fešta, svašta, baš). Današnji mladostniški sleng, ki je poln anglizmov, je drugačen, za odrasle lahko celo nerazumljiv. Pa tu ne mislimo na zelo znane kratice tipa OMG (Oh, my God!/O, moj Bog!) in LOL (laughing out loud/glasen smeh). Nasprotno, gre za besede, ki so odraslim povsem neznane, ko celo odlično znanje angleščine pomaga le do določene meje ali pa sploh ne. Da bi jih razumeli, morate živeti namreč v svetu računalniških iger in njegov ega izrazoslovja ter uličnega mladostniškega ameriškega ali angleškega slenga. Lendavskemu mladostniškega slengu se lahko primešajo prvine madžarščine in hrvaščine, torej pride do interference (mešanja tujejezičnih prvih v lasten jezik, v tem primeru slovenščino). Novodobni sleng mladostnikov

spada že v t. i. *internetni sleng*, ki ga mladi ustvarijo na podlagi vpliva družbenih omrežij, digitalizacije in globalizacije. Naša mladina po zakonitostih tvorbe besed v slovenščini prilagodi koren besede angleškega mladostniškega slenga v obrazilih tako, da dobi svojo besedo. Večino teh besed uporabljajo tudi mladostniki vseh drugih jezikov po svetu, le da v svoji različici anglicizma, a s podobnim angleškim korenem besede. To je že globalni problem, ampak pri nas je posebej problematičen.

V tem šolskem letu sva s sodelavko anglistko spremljali dijake na delovnem usposabljanju: mobilnost v sklopu projekta Erasmus+, v Valenciji. Tam sva se udeležili tudi »job shadowinga« ali t. i. sledenja na delovnem mestu oziroma opazovanja dela drugega učitelja, v najinem primeru španskih srednješolskih učiteljev. V pogovoru z njimi sva se zavedli, da obstajata po svetu dva trenda. So države, v katerih dijakom peša znanje lastnega zbornega/knjižnega jezika, ker vedno boljše govorijo angleško, slabši govorci pa ostajajo na nivoju komunikacije v mladostniškem slengu, ki bo prerasel nekoč v podoben sleng srednje generacije, raba zbornega jezika pa bo ostala vedno na istem nivoju: z revnim slovenskim besediščem. Drugi trend pa predstavljajo španski dijaki in Španci na sploh, ki zelo slabo govorijo

tuje jezike, ne premaknejo jih niti potrebe turizma, saj se zavedajo števila govorcev lastnega jezika in se jim zdi preprosto nepomembno učiti se angleško, ko pa toliko ljudi zna špansko. Pomemben dejavnik pa je odlična pokritost s španskimi prevodi vseh navodil za upravljanje in uporabo sodobnih naprav, spleta, socialnih omrežij, aplikacij vseh vrst, skratka vse deluje zaradi števila govorcev brezhibno tudi v španščini. Ko sem španskemu učitelju opisala slovenske razmere in pohvalila naše dijake, kako zlahka komunicirajo v angleščini ter berejo v tem jeziku knjige, me je soočil s tem, kar sem že tako ali tako opazila, a sem šele takrat zares uzavestila alarmantno stopnjo težave, da prav s tem odličnim obvladovanjem tujih jezikov dejansko izgubljam svoj jezik oziroma smo priče siromašenja besedišča v materinščini.

Poglejmo si nekaj primerov lendavskega mladostniškega slenga naših gimnazijcev. Besedila so nastala na učni uri za zabavo, a hkrati za učenje zbornega jezika, in so odličen primer za starše in učitelje, da se sploh zave-mo, o čem v tem članku pišem. Med branjem ignorirajte čustveno znanamovane besede z negativnim predznakom, saj z njimi dijaki ohranjajo stvarnost, identičnost pogovora.

Lendavski mladostniški sleng:

LUKA: Ej, idete Apex?

TIAN: 5 min.

Aleks se joina.

TINO: Nemrem zaj, v Popaju sem.

Tian se joina.

Luka se joina.

ALEKS: Hello.

Luka se pizdi na mamo.

TIAN: Shut the fuck up dumbass!

LUKA: Moja mama je bitch. Spet je nekaj dosadna.

ALEKS: Vidi se, da si only child

Tian se joina.

TINO: What's up fellas?

ALEKS: Trije smo že, nemreš več špilat.

Knjižna različica:

LUKA: Živijo, bi igrali z menoj Apex?

TIAN: Hojla, pridem čez pet minut.

Aleks se pridruži.

TINO: Trenutno ne utegnem, saj se nahajam v Piceriji Popaj.

Tian in Luka se pridružita.

ALEKS: Zdravo!

Luka se jezi na svojo mater.

TIAN: Zapri svoj gobec, kreten!

LUKA: Moja mati je živa nadloga. Ponovno teži.

ALEKS: Opazi se, da si edinec.

Tino se pridruži.

TINO: Kaj se dogaja, sovrstniki?

ALEKS: S težkim srcem ti sporočam, da je naša ekipa že zapolnjena.

TINO: Ko vas j***!

Tino leave-a.

LUKA (angrily): Kaj bosta se joinala?

TIAN: Chill bro load-a mi

Startajo game.

Luka rage-a.

ALEKS: Skoraj mam twenty-bomb.

LUKA: KAJ?! Jaz mam samo 500 damage-a!

Tian loota 400 m stran, pride ko se fight konča.

TIAN (proti koncu igre): Naslednji game je dub.

ALEKS: On God.

Luka throwa game pa blejma vse ostale, rage quitta.

TIAN: LeBron.

LUKA: Imo je overrated.

ALEKS: Moj pookie.

Tian nardi soundboard rizz.

Vsi leave-ajo call.

TINO: Tristo kosmatih medvedov!

Tino zapusti družino.

LUKA (jezno): Ali se mislita pridružiti igri?

TIAN: Mirno, prijatelj, igra se mi nalaga!

Pričnejó z igro.

Luka je jezen kot gad.

ALEKS: Bližam se dvajsetim odstranitvam nasprotnikov.

LUKA (začudeno): Le kako je to mogoče?! Jaz sem uspel odvzeti le petsto življenjskih točk.

*Tian nabira dobrote štiristo metrov stran od borbe, ki se ji priključi, ko se le-ta konča.

Približuje se konec igre.

TIAN: S prihodnjo tekmo bomo zagotovo osvojili 1. mesto.

ALEKS: Na boga.

Luka je glavni razlog za poraz, vendar krivi svojo ekipo.

TIAN: LeBron.

LUKA: Moje mnenje je, da je precenjen.

ALEKS: Moj srček.

Tian sproži zapeljiv učinek na zvočni plošči.

Tovariši se razidejo

Tian Hozjan in Aleks Grof

Lendavski mladostniški sleng z interferencami madžarščine:

V petek, iskola után möntünk pijačara v Retro. Na poti do ta sve se zmenile za 2,3 runde bilijarda. Ko sve prišle do Retroja, sve takoj vidle ekipo ka te skipa. Mislile sve, ka ideve v Pub, al tam so še trikrat hujši. Notri pri bilijard mizi sve odložile taške in počakale, ka baček pride po naročilo. Med waitanjem sve se megbeszinyi, mellik Cedevita je superior, keri pa je šit. Če glih je Luciji pomaranča najboukša, Evi pa dol visi kero Cedevito dobi. Tem je Eva Luciji rekla, naj ubaci evro v mašino pa ka naj zloži a labdákát a háramszögbe. Zmenili sve se, ka bo Lucija razpočila kuglice. Po puno trikšotih sve celo zadele kakšo žogico v luknjo. Mele sve gufi šote. Žogice so se launchale vsepovsod samo tam kam treba ne. Rabile sve brejk od tega, zato sve šle šinfat ljudi. Toliko tea sve spilla-le, da je unbelievable. Ekipa ka te skipa glavna tema

Knjižna različica:

V petek sva po šoli šli na pijačo v Retro. Med potjo sva se zmenili za dve, tri igre bilijarda. Ko sva prišli do Retra, sva takoj zagledali skupino, katere ne marava. Razmišljali sva, da bi šli v Pub, ampak tam so še hujši. Notri, pri mizi za bilijard, sva odložili šolski torbi in strpno počakali natarja, da naročiva pijačo. Med čakanjem sva se pogovorili, kateri okus cedevite je najboljši in kateri najslabši. Luciji je najboljši okus pomaranče in to je tudi naročila, Evi pa je prav vseeno, katero cedevito dobi. Nato je Eva rekla Luciji, naj vstavi evrski kovanec v režo na mizi bilijarda in položi kroglo v obliki trikotnika. Zmenili sva se, da bo to igro začela Lucija. Po mnogih poskusih sva celo poslali kakšno kroglo v luknjo. Imeli sva tudi trapaste zadetke, ko so je krogla znašla izven mize. Po naporni igri sva potrebovali odmor, zato sva ogovarjali ljudi. Povedali sva si toliko primerov dram, da ni res. Skupina ljudi,

najinega trača. Polek tega pa še gremlin, ki hodi kakškarjice, pa nosi se, kak ka bo premlatila celo Lendavo. Vse te stisne, ko to vidiš. Pol sve se bunile, ka bilijard irl ni isto, kak 8-ball na ajfonu. Tem sve šle, kda je Evina zanyja híjta, hogy kö menyí haza. Eva je častila Luciji, ka je puna penez. Lucija ji je veselo rekla: »Ty, kakša cutie patootie si ti«. Zunaj sve se huggnile, te pa je Eva rekla, ka ji naj Lucija snepa, pa ka naj pričakuje vlogeca.

ki je ne marava, je bila glavna tema najinega pogovora. Poleg tega pa še Gremlin, ki hodi kot škarjice. Zvišena je, kot da bi premlatila celo Lendavo. Slabo ti postane, kadar jo vidiš. Kasneje sva se pritoževali, da bilijard v živo ni enak kot 8-Ball na telefonu. Šli sva, ko je mama poklicala Evo, da je čas za odhod domov. Eva je plačala tudi Luciji, ker ima zadosti denarja. Lucija ji je veselo rekla: »Hvala, kakšen srček si.« Zunaj sva se objeli in Eva je naročila, naj ji Lucija piše in da naj pričakuje vlog.

Eva Ježovnik in Lucija Kančal

Lendavski mladostniški sleng:

E: De si bro!

T: Pa de si brate!

E: I, kak ide?

T: Pa more it.

E: Si gledal včeraj match?

T: Eh, pa rabil sem veni delat.

E: Znaš kak je crazy bla! Prvič je ref poludil pa je ovemu Megvajerju v 10 minuti stisnil crvenega, ko sploh ni bil faking foul, te pa, ko so ovi našega ubili v šestnajski, pa ta idiot ni niti foula sodil, prokleti seljak eden.

T: Jah, treba znat fuzbal špilat, nije to balet.

E: Aj šuti, ka samo trošite peneze, na nesposobne playere.

T: Aj, ne mrdaj, ka je Palmer top tier winger v premu.

E: Je je, ka je pen merchant.

T: Vseeno je jači od fidget spinnerja ko stane 100 milijonov.

E: No, i te ovi konj sodi prosti v 95 minuti, pa se je Ghallagerju sfuzlalo pa razharal sistem in ubacil takši banger z trivelo, ka sem rage quitall pa sem si šel rajši scookat jajca.

T: Stari, zaj rabim highlightse pogledat, imagine, ka te 12. zmagajo.

E: Začepi, rabim it na matematiko, ajd se čujemo!

T: Ajde, bok!

Knjižna različica:

E: Kje si brat!

T: Kje si brat!

E: In, kako gre?

T: Mora iti.

E: Si gledal včeraj tekmo?

T: Zunaj sem moral delati.

E: Veš, kakšna je bila tekma?! Najprej je sodnik znorel in je Maguierju v deseti minuti pokazal rdeči karton, ampak sploh ni bil prekleti prekršek. Ko so pa vaši naredili grob prekršek v šestnajstmetrskem prostoru, pa ta kreten ni sodil niti prekrška, kmet zagaman!

T: Ja, treba je znati igrati nogomet, ni to balet.

E: Utihni, ker samo trošite denar na nesposobne igralce.

T: Ne zafrkavaj, saj je Palmer eden najboljših krilnih napadalcev v angleški Premier ligi.

E: Ja, ja, samo izkorišča strel enajstmetrovk.

T: Vseeno je boljši kot vrtljiva igračka, ki stane sto milijonov evrov.

E: In zatem tisti konj sodi prosti strel v petindevetdeseti minuti, Gallagherju se zmeša, uniči sistem igranja nasprotne ekipe in z zunanjim delom stopala zadene tako imeniten zadetek, da sem preprosto znorel in si šel speč jajca.

T: Prijatelj, moram pogledati vrhunec tekme, zamisli, da te ekipa na dvanajstem mestu lestvice premaga!

E: Utihni, moram se pridružiti pouku matematike, se slišiva.

T: Zbogom!

Tino Vučko in Edvin Torhač

SKLEP

Siromašenje besedišča ni krivda dijakov. Družba bo morala nekaj ukrepati v svoje dobro. Dojenček se ne rodi s telefonom v roki. Odrasli smo tisti, ki imamo telefon ves čas ob sebi in preverjamo, če nas je kdo klical ali nam kaj javil, noč in dan. Otroci pa opazujejo in opazijo, da je telefon pomembnejši od vsega, predvsem pa od knjig, od učenja, težko so zbrani, saj telefon zahteva neprestano dosegljivost, ves čas draži naše čute in nas utruja, ne da bi se tega zavedali. Zahtevnega in sitnega otroka umirijo tako, da starši popustijo in mu dajo telefon, da se potolaži. Ker je družba naravnana tako, da si odrasli ne morejo odpočiti od službe in stresa, doma pa se niso pripravljene odpovedati svoji odvisnosti od telefona in ga celo uporabljajo za umiritev otroka, dobimo začaran krog težav.

Ker sem po naravi naiven idealist, bom seveda vztrajala pri svojem delu, poskušala bom dijake naučiti čim lepše knjižne slovenščine, kljub vsem spremembam v sistemu vrednot današnje družbe. Preizkusi z nalogami, ki sem jih ustvarila z aplikacijo Quizizz, kažejo, da se spleta truditi z umetnim širjenjem besedišča, saj si dijaki zapomnijo več, kot sem pričakovala. Še sreča, da obstajajo tudi zreli dijaki, ki se zavedajo, kakšno moč imajo pametni telefoni in splet. Trudijo se, da bi sprejemali informacije iz teh virov z zdravo distanco. Drugi pa se pomena materinščine in vloge knjižnosti jezika ne zavedajo, tudi tega ne, kako hitro nastaja svet, v katerem bodo mladi komunicirali vedno pogosteje v jeziku, ki ga starejši v poznih letih več sploh ne bodo mogli zares razumeti, srednje generacije pa se bodo morale potruditi in popustiti ter se bodo morale učiti vzporedno še jezik mladih, da ne bi izgubile stikov z najmlajšo generacijo. Zgornji primeri so zadosten dokaz, da obstaja jezik mladih, sleng, ki se še nikoli ni tako zelo razlikoval od knjižne različice kot danes. Dijakom postaja angleščina neke vrste druga materinščina, njihov prvi pravi materni jezik pa postaja jezik, v katerem se v živi komunikaciji samo še mučijo. Da, mučijo, saj zbornega/knjižnega jezika, ki je narodnozdrževalen in narodnopredstavitven, ne uporabljajo vsi, ki bi jim morali biti za zgled, hkrati pa je jezik, ki se ga ni preprosto naučiti.

Rezultat je tu, kaj pa je rešitev? Rešitev je trdovratno vztrajanje slavistov, da rešijo, če se še da kaj rešiti, prav

tako pripravljenost drugih učiteljev, da sprejmejo napotke in so v pomoč slavistom. Ustvarila sem seznam najpogostejših napak naših dijakov, tudi učiteljev. Preostane nam le to, da prosimo sodelavce, naj bodo med razlago snovi pozorni prav na našete besede ter fraze in naj govorijo knjižno. Moram pohvaliti svoje sodelavce, da so se nekateri odzvali zelo angažirano, volja je. Če bodo uspeli z mojega seznama napak, ki jih vsakodnevno slišimo med poukom in po hodnikih, odpraviti vsaj pet napačno rabljenih besed na šolsko leto in verjetno ne bodo izbirali istih pet besed, bo to lahko tudi dvajset ali več besed, kar bo velik dosežek. Poleg sodelavcev ostajajo moje zadnje upanje zreli dijaki.

VIRI IN LITERATURA:

- › Cruk M. (2015): *Anglizacija jezika v odvisnosti od družbenega profila literarnih oseb v sodobnih slovenskih proznih delih*. Jezikoslovni zapiski. Letnik 21, številka 1. ZRC SAZU.
- › Krvina D. in Žele A.: *O neologizmih v slovenščini: splošna jezikovna raba s poudarkom na rabi mladih*: <https://reci.org.rs/images/krvina-zele-09-59.pdf>, dostop: 13. 7. 2024.
- › Pirnat J. (2016): *Anglizmi v radijskem govoru na radiu Murski val: diplomsko delo: Univerza v Mariboru. Filozofska fakulteta Maribor. Oddelek za prevodoslovje*.
- › Quizizz. <https://quizizz.com>
- › Rolih M.: *Različni vplivi na jezik mladih*: <https://core.ac.uk/download/pdf/287249242.pdf>, dostop: 13. 7. 2024.
- › Stepić A. (2016): *Anglizmi v glasbenokritičkih besedilih časopisa Delo in tednika Mladina*. Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 2016. 80 str.
- › Zver G. (2005). *Perceptivna sposobnost dvojezičnih/ večjezičnih dijakov ob meji z Madžarsko*. Slovenski slavistični kongres Lendava 2005 (16). Vloga meje. Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, str. 205-216.

Zágorec-Csuka Judit

Zrínyi Miklós költői nyelvének ereje és sajátosságai

„Adj pennámnak erőt, úgy írhassek mint volt,
Arrol, ki fiad szent nevéért bátran holt...”

Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem

A 17. század közéletének nagy szereplője, Zrínyi Miklós horvátországi bán, Zala és Somogy vármegyék örökös főispánja, 1646. április 12-e és 1664. november 18-a között főispánja Európa-szerte ismert és ünnepezt politikai hadvezér és költő volt. Az ő mestersége, ahogy írta, nem „a poézis”, hanem az ország „szolgálatja” volt, hiszen elsősorban katonának és hadvezérnek vallotta magát. Négy száz év távlatából mégis mit őriz meg az irodalmi emlékezet a *Szigeti veszedelem* című eposza alapján az irodalmi munkásságából? Én, aki Csáktornytól 25 kilométerre élek, közvetlenül a szlovén–horvát határsávban, a Muravidéken, elsősorban a Szigeti veszedelem nyelvének az erejére figyeltem fel, amikor a Zrínyi-emlékévkapcsán újra átolvastam a híres barokk eposzt. Miért? A költő és hadvezér eposzának a nyelvében felfedezhetők a nyugat-dunántúli, göcseji nyelvjárás sajátosságai is, amelyek a muravidéki magyarok nyelvében is jelen vannak, mivel mi is ehhez a nyelvjáráscsoporthoz tartozunk, és ez 403 év távlatából is identitásépítő erővel hat rám. Mégis, melyek azok a nyelvi jelenségek, amelyekre olvasás közben felfigyeltem?

A barokkos stílus erőteljesen jelen van az eposz nyelvezetében, amely ma olvasva egy kicsit nehézkes, néha elavultnak és archaikusnak is nevezhető. Zrínyi költészetének nem volt akkora hatása a saját korában, mint azt követően, hiszen akkor a nyomtatott könyvek

1. kép: Zrínyi Miklós költő és hadvezér (1620–1664).

Jan Thomas festménye a 17. század közepéről, 1662 és 1663 között.

még nem voltak annyira elterjedtek, mint a későbbi a korokban. Az is igaz, hogy a költő öccsével, Zrínyi Péter műfordítóval együtt „családi” irodalmat is teremtett annak ellenére, hogy a közvetlen környezete többnyire korlátozott volt az olvasás tekintetében. Zrínyi Miklós Pázmány Péter nagyszombati egyetemén szerezte meg a magyar nyelv és irodalom iránti érdeklődését.¹ Művét mesteri szerkesztés, barokk stílus jellemzi, de akkoriban igen erőteljes nyelve ma már elavultnak hat² – ilyen vagy

1 Salamon Ferenc irodalmi írásai 1858–1888, II. kötet, szerk. Zabán Márta, 558 p.
<https://books.google.si/books?id=puZdDwAAQBAJ&pg=PA558&lpg=PA558&dq=Zr%C3%ADnyi+nyelve> (Letöltve: 2020. 06. 03.)

2 Négy évszázaddal ezelőtt született Zrínyi Miklós. In: Magyar Nemzet, 2020. május 1.,
<https://magyarnemzet.hu/mozaik/negy-evszazaddal-ezelott-szuletett-zrinyi-miklos-8064680/> (Letöltve: 2020. 06. 11.)

hasznló gondolatokat is olvashattam a Zrínyi-évforduló alkalmával a magyar sajtóban, amelyekkel nem egészen értek egyet. Véleményem szerint a Szigeti veszedelmet tökéletesen el lehet olvasni, egyáltalán nem nehéz a nyelve. Aki felnőtt ember és tud magyarul, az meg tudja érteni. Ez a nyelv nagyon következetes, nagyon pontos, és messze nem egy régies, poros valami. Ha valakihez lehet hasonlítani a nyelvújításhoz előtti költők közül, akkor mondjuk Csokonai Vitéz Mihályhoz lehetne, aki szintén úgy tudott írni a régi magyar nyelven, a Kazinczy előtti magyar nyelven, hogy egyszerűen, régiesen fejezte ki magát, de mégis közelebbi nyelvet tudott találni a mai világhoz, mint a 19. században nagyon sokan. Például Jókai Mór nyelvéhez képest Zrínyi Miklós nyelvét nem érzem régiesnek, inkább másnak. Zrínyi éppen azért írt magyarul, mert – ahogy Szerb Antal is hangsúlyozta – tudatosan vállalta magyarságát. Zrínyi nemzetiségét mégis az határozta meg, hogy milyen nemzetiségű akart lenni; így lett a magyarok legmagyarabbja. Példája mutatja, hogy az ember nemzetiségét nem a vér határozza meg, hanem az elszánás. Zrínyi költészetével fejezte ki a magyar nyelv iránti szeretetét (Paul Lendvai, 2012).

Zrínyi Miklós költői nyelvének hangtani sajátosságai

A magánhangzók használatára jellemző az ü/ű-zés, az ö-zés és az é-zés:

- **ü/ű-zés:** Istentől: *Istentül*, Őszentsége: *Űszentsége*, őreájuk: *űreajuk*, jön: *jűn*, hitre: *hűtre*, ettől: *ettül*, kővár: *kűvár*, tetőled: *tetüled*, övele: *űvéle*, kijöjjenek: *kijűjjenek*, ing: *űng*
- **ö-zés:** lelkemet: *lölkömet*, felhő: *fölyhő*, rejtek: *röjtök*, késedelmesség: *késödelemség*
- **é-zés:** tekint: *tekénté*, kel: *kél*, elesett: *elesék*, belépek: *belépék*

Alaktani sajátosságok

- a főnévi igenév képzője nem a -ni, hanem a -nya, -nyi, pl.: sírni: *sírnya* – pl. „Miért hagyod *sírnya* te kemény szüvedet, // Mint egy kis leányzó?” (IX., 81. vszk.)
- a -ból, -ből ragokat felváltja a -bu, -bű, pl.: hegyből:

hegybül (hegyből érkezett), rettegéstől: *rettegéstül*, várból: *várbul*, barlangól: *barlangbül*, kapuból: *kapubul*, dombról: *dombrul*, ágból: *ágbul*, napból: *napbul*, csillagokból: *csillagokbul*

A passzív szerkezetek használata

„Zrini vitéz lovárul ottan leszálla...”; „Zrini kijüve...”; „... várba belépék... szép szó adatik...”; „... nagy asztalok megvetetének...”; „... szomorúságát Zrini hogy látá...”; „Szerencse kezekbe egy törököt ada”; „... szép piros hajnal eljőve...”; „... trombitát fujatá, bástyának indítá...”; „... idő nem múltván...”

Passzív igealakok: meglátá, lemosá, küldé stb.

A kettős tárgy használata

- ezt – eztet: „Könnyen török császár *eztet* elvesztheti.” (VIII., 74. vszk.; „Együtt az csapással *eztet* mondja vala...” (III., 100. vszk.)

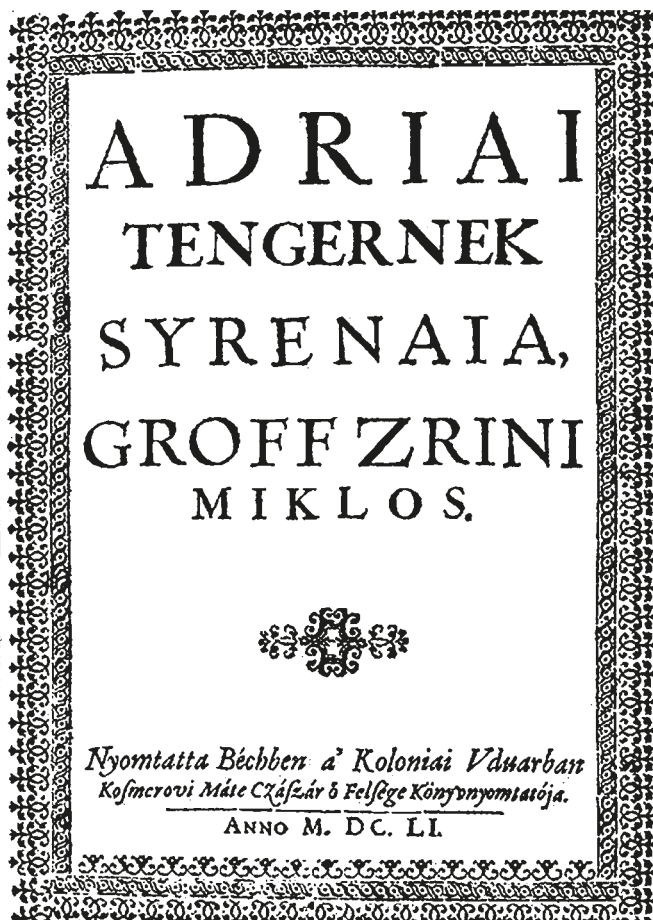
A halál motívumainak megformálása Zrínyi költői nyelvén

III. ének: „És nyomozni kezdé császárnak nagy táborát; // De ugy is megtalálá maga *halálát*.” 7. vszk.

IV. ének: „... De semmi ez, életed az jó híreddel, // Szigetvár hamujában *temetődik el*.” 25. vszk.; „Német, mely tégedet az föld alatt kíván...” 30. vszk.; „De ha bűneinkért az Isten bennünket // Megver, s kezetekbe adja életünket...// *meghalunk* örömet, de ti elvesztünk // Nem fogjátok nevetni, s keresztényeket.” 46. vszk.; „Élettől, szavától egyszersmind *elválék*.” 63. vszk.

VI. ének: „Sok véres csuklásban élete *elröpi* // Véréte s hűségtől egyszersmind *teste hült*” 108. vszk.

VII. ének: „Rettenetös *halált* őkeziben vive.” 22. vszk.; „... lelkeket kifűjják...” 26. vszk.; „Mint harmat nap előtt, mint hó a tűz előtt *eltűnsz*...” 40. vszk.; „Ember penig, az ki isten formára // Meg van ékesítve Isten ábrázatára, // Hogyha elérkezik *utolsó órára*, // nem fél, s meg nem újjul, //

2. kép: Zrínyi Miklós: *Adriai tengernek Syrenaia*, címlap, *Adriai tengernek Syrenaia* – hasonmás kiadás, Akadémiai Kiadó – Helikon, 1980, 1-2. o.

de mégyen halálra.” 42. vszk.; „Ottan meleg véredet hazá-
dért hullattad // Örök boldogságodra szentek fordítják.”
48. vszk.; „Széles úton lelke testébül kibújik.” 57. vszk.;
„Azon élte kimegyén s száll belé a halál.” 83. vszk.

IX. ének: „... okádja sok vérét...” 49. vszk.; „... ottan vész el...”
65. vszk.; „Leesik Juranics, mint egy szép virágszál // Kit
kegyetlen munkás nagy vassal lekaszhál...” 73. vszk.; „Társa
mellett lelkét Istenhez bocsátá...” 76. vszk.; „Míg aznap meg
nem áll, míg az magyar nemzet // Karddal oltalmazza az
keresztény hitet...” 78. vszk.

XX. ének: „... szegényt teljességgel lölke elhagyja...”
44. vszk.; „... okádja sok vérét...”; „Radován ledül, mint egy
tölgyfa...”; „Megnyitja gégejét, merre bement halál.” 73.
vszk.; „Társa mellett lelkét Istenhöz bocsátá.” 76. vszk.; „...
kéréd te öcsédnek lelkét // Feneketlen Pokolba...” 80 vszk;

„Itt már sok török hull, mint tűz előtt a nád, // Melyet
pásztor tavasszal gyűjtogat.” 101. vszk.

XXI. ének: „Johia Zaim is Pál miát életét // Föld alá
bocsátá, de Pálnak gégejét // Megnyitá Beriel szablyá-
ja...” 87. vszk.; „Zrin mely rettenetes harcát indított? //
Miképpen előtte az pogány test hullott, // Mint szalma tűz
előtt, oly hirtelen omlott...”; „Élsz-e? // Török szablya vagy
megemésztett?” 95. vszk.

XXII. ének: „Erős Zríni dárdájátul megemésztöttek, // Hány
ezer muszulmán fekszik ő melletttek, // Prédául hollóknak
s körösztén ebeknek.” 59. vszk.

XXV. ének: „Ne írtózzunk azért mi halálba menni, // Mely
örök öröme grádicsot fog adni.” 5. vszk.; „Mi vitéztül
éltünk, mi vitézül meghaljunk, // Egész ez világnak evvel

példát hagyjunk.” 6. vszk.; „De halálakor is Szigetnek Hectora, // Hogy ő bátran nézhet szemmel a halálra...” 16. vszk.; „Nem mér, az nagy bánhoz közel menni senki, // De jancsár golyóbis Zrínyit földre veti. 106. vszk.; „Így mondván derekában ketté szakasztá, / Vérért és életét az földre bocsátá, / Átkozódva lelkét császár kiindítá.” 99. vszk.; „Ő vitéz véréért vedd kedvedbe fiát!” 109. vszk.

Az identitás-megőrzés metaforái

„Ember penig, az ki isteni formára, / Meg van ékesítve isten ábrázatára, // Hogyha elérkezik utolsó órára, / Nem tér, s meg nem újul, de méggyen halálra.” (VII., 42. vszk.)

„Az mi monarchiánk oly nagy és hatalmas, / Semmi külső erő nem lehet ártalmas.” (VIII., 67. vszk., értelmezés: elkötelezett híve a monarchiának is, hiszen a nemzetek feletti elit tagjaihoz tartozott.)

„Esmerem távulról vitéz Mársnak fiát, / Esmerem, esmerem, mint járhatja lovát, // Ez én vitéz öcsém, mind magyar, mind horvát, / igazán szereti, mert látjuk, hazáját.” (XIV., 4. vszk.)

„Kik voltunk életünkben, most is azok vagyunk.” (XXV., 8. vszk., értelmezés: van miért meghalniuk, példát akarnak mutatni.)

„... a hadverő isten a koszorút Zrínyinek // és ezt menyországban fogja csak viselni...” (XXV. ének, 42. vszk., értelmezés: nyerni csak a magas egekben fog, ott is megkoronázza.)

„Míg aznap meg nem áll, míg az magyar nemzet, / Karddal oltalmazza az keresztény hitet.” (IX., 78. vszk., értelmezés: a

3. kép: Zágorec-Csuka Judit: **A Zrínyi-kultusz napjainkban a magyar, horvát és szlovén határsávbán.** Pilis-vörösvár : Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület ; Lendva : Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2020.

keresztény hitért akár karddal is harcol a magyar nemzet.)

Metonímiák

A metonímia névátvitelen alapszik: a név térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezésen vagy ok-okozati kapcsolaton keresztül más jelentést vesz fel. Stílushatása a két jelentés közti kapcsolaton alapul. A köznyelv is gyakran él vele, és gyakori az irodalmi alkotásokban is, főként a költészetben. Az eposzban felmerülő metonímiák:

„Visz tízezer szablyát beglerbék magával...” VI., 57. vszk. (szablyát visz – katonát visz; anyagbeli kapcsolat)

„Mi is erős kezünkbe vasat hordozunk...” (VIII., 95. vszk. (vas – fegyvert helyettesít, anyagbeli kapcsolat)

4. kép: Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér lendvai emlékezethelye a Muravidéki Horvátok Egyesületének Zrínyi Központjában és annak az udvarán Lendván a Fő utcán. Zrínyi Miklós mellszobrát Marijan Mirt szobrászművész alkotta. <https://www.lendava.si/vsebina/a-zrnyi-kultusz-lendvn-szimpzium-valamint-empltbla-s-emplkmavats-vii-zrnyi-mikls-emplkre>

„Öszvekeveredik szablya szablyával...” XV., 71. vszk. (katona katonával keveredik össze; anyagbeli kapcsolat)

Ötszáz bátor vitéz megyen háta után ennek; (XV., 62. vszk.; ok-okozati kapcsolat)

„Ötszázan maradtunk, de mind koporsóhoz / Sebek miát közelebb vagyunk, sem világhoz.” (XXIII., 90. vszk.; ok-okozati kapcsolat, ötszáz katonára vonatkozik)

Szokatlanul szép metaforák

Gyöngé túvel varrott szép sátorernyőket, // Szomjuság-megoltó, jó szagos vizeket.” (III., 35. vszk., Gyöngé túvel varrott: finoman, művészettel; Szomjuság-megoltó...: illatosított hűsítő italokat)

5. kép: A Zrínyiek kultusza Lendván: Az alsólendvai Bánffy és a csáktornyai Zrínyi dinasztiák confusiója a 16. és 17. században. Lendva, Pomurje Horvát Kulturális Egyesület : Muravidéki Magyar Tudományos Társaság 2022, szerkesztő Zágorec-Csuka Judit.

6. kép: A Pomurje Horvát Kulturális Egyesület és a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság 2022. május 27-én a horvát és magyar kultúr- és társadalompolitika-történetben egyaránt fontos Zrínyi család jelentőségéről és szerepéről szervezett nemzetközi konferenciát Az alsólendvai Bánffy és a csáktornyai Zrínyi dinasztiák confusiója a 16. és 17. században címmel Lendván a Városházán.

„De kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz, // Mert elfutnál volna eddig gonoszomhoz...” (III., 39. vszk., gonoszomhoz: ellenségemhez)

„Uram, te Felségedet arra is kérem, // Látod, immár az vénség majd elér engem...” (II., 76. vszk., vénség elér: megöregszik)

„De kötve vagy, szerencse, az én lábomhoz, // Mert elfutnál volna eddig gonoszomhoz...” (II., 39. vszk., nem fut el a szerencséje az ellenségéhez)

„Sziget bástyája is féltébül mozdul meg!” (VII., 20. vszk.)

„Meghagyá Zríni Miklós pattantyusoknak, / Ágyúbul köszöntést töröknek adjanak.” (VII., 21. vszk., az ágyúdörej elindítja a harcot)

„Alól az föld robog, repedez, mint egy jég, / Sziget bástyája is féltébül mozdul meg.” (VII., 20. vszk.)

„Ki veszélyt kezemen hoztam...” (XV., 80 vszk., veszélyt fegyveremmel kezemben hoztam)

„Most fogát sárkányok köszörülték reánk...” (XXIII., 92. vszk., meg akarták őket ölni, elpusztítani)

„Míg aznap meg nem áll, míg az magyar nemzet // Karddal oltalmazza az keresztény hitet...” (IX., 78. vszk., a keresztény hitet összekötötte az élettel)

Tájszavak

„Ellepték az földet ezek, mint az hangyák, / Avagy szélös mezőben az sok kalangyák...” I. 91 vszk. (kalangyák: búzakeresztetek, amelyekbe aratáskor a kévébe kötött gabonát rakják)

„Engedd meg, hogy neve, // mely mast is köztünk él, // Bűvüljön jó hire, valahól nap jár-kél...” (I., 6. vszk., mast: most; bűvüljön: bővüljön)

„Szép keresztyén *hütöt* lábok alá nyomtak...” (I., 12. vszk, hütöt: hitet)

„Ah, háládatlanok, és merték *elhadni*...” (I., 18. vszk, elhadni: elhagyni)

„Azt tudnád *távulrul*, hogy *sívó* ördögök...” (I., 76. vszk, távolrul: távolról; sívó: süvöltő)

„Uraságot adtál, kivel én *megérem*, // S vitéz szível áldot-tál, s van *böcsülem*...” (II., 68. vszk, megérem: megérdemlem, böcsülem: becsülem)

„Vagy ha könnyü *evét* ugrik fárul fára.” (II, 35. vszk, evét: mókus)

„Ne félj, mert nem *héában* érted megholtam.” (II, 79. vszk, héába: hiába)

„Ablak felé üle, öszvehajtván lábát...” (III., 31. vszk, öszvehajtván lábát: törökülésben)

„Örül az szerencse ember esésében, // Azért ő elveszi, *teszi csaknem égben*...” (IV., 3. vszk, teszi csaknem égben: az édig felemeli)

„Minden kis *veréték*, mely lórul csöppenik...” (VIII., 3. vszk, veréték: veríték)

„Akinek szívében arany közép tart *súlyegyent*, // azt nem nyomorítja rozzant putri szennye, // nem nyomorítja bántó // udvari pompa.” súlyegyen: régies szó az egyensúlyra

„Sőt minden termete *deliább* nálánál...” (XXII., 4. vszk, deliább: daliásabb)

„Miért hagyod *sírnya* te kemény *szűvedet*...” (XX., 81. vszk, sírnya: sírni; szűvedet: szívedet)

„... az *hun* látja társát...” (XX. 70 vszk., hun: hol)

„... *megvénheszik* az föld...” (VII., 42 vszk, megvénheszik: megvénül, megöregszik)

7. kép: A Zrínyi-emléktábla avatásának résztvevői 2022-ben a Pomurje Horvát Kultúregyesület horvát háza a „Zrínyi-központ” belső udvarán.

„ora likja, orcája, páncérüng, fölibe...” (VIII. 1. vszk., 2. vszk., 5. vszk. – lyuk, arca, ing, fölé);

„... De kész szívvel várja szerencse forgását...” (III., 5. vszk., szívvel: szívvel)

„Páncérát, fegyverét magára fölvészi, // Urának jó kardját oldalára teszi.” (XIII., 10. vszk., fölvészi: felölti; oldalára teszi: fölfegyverkezik)

„Az kiket oroszánynoknak tartottunk, // Úgy megszeligyültek, mint ölyv előtt vad tyúk.” (XXIII., 44 vszk., oroszánynok: oroszánok; megszeligyültek: megszelídültek)

„Azért én azt mondom, jobb még böcsülettel, // Míg nagyobb károkat nem vallunk keservvel.” (XIII., 47. vszk.)

„Ihon jün Zríninek ragyagó csillaga, Ihon mozdulhatatlan tramontanája...” (XIV., 1. vszk., jön: jün)

„... és az várbul kimegyen...” (XXV., 55. vszk., várbul: várból);

„... oroszán barlangbul...” (XXV., 56. vszk., barlangbul: barlangból); „... az külső kapubul...”;

„... messzi dombrul... rettegéstül... hegybül érkezett...” (XXV., 61. vszk., 63. vszk., dombrul: dombról, rettegéstül: rettegéstől; hegybül: hegyből).

Összegzés

„Én azt akarom kihozni ebből, hogy ki-ki használjon, szolgáljon hazájának, amint legjobban lehet, és ne válasszon magának könnyebbséget, könnyű professiót vagy életet, mert azzal nem hogy használna, sőt árt hazájának: hanem olyant,

8. kép: A költő és hadvezér Zrínyi Miklós magyar, szlovén és horvát nyelvű emléktáblája Lendván a Fő utcán, a Pomurje Horvát Kultúregyesület horvát házának falán; az emléktábla Zrínyi-portréját Orbán Péter grafikus készítette, Lendva, 2022.

akiből a magyar nemzet tapasztalható hasznót vehet” – írta a költő és hadvezér Zrínyi Miklós a *Vitéz hadnagy* című hadtudományi művében. A mai olvasó Zrínyi Miklós elveit követve tudna-e ma így élni? Hogy éljen ma az az ember, aki komolyan veszi Zrínyi szavait? Azt hiszem, hogy ma is lehet úgy élni, hogy Zrínyi Miklós elveit követjük és komolyan vesszük a szavait, amikor a hazának, a szűkebb és a tágasabb közösségünknek munkánk által hasznosat teszünk. Zrínyi Miklós költői szavai számomra különös identitáserővel bírnak. Számomra a költő szavai nem hatnak archaikusnak. Zrínyi Miklós az eposz megírásakor erőt kért az istentől a mű megírásához: „Adj pennámnak erőt, úgy írhassek mint volt.” Ez az isteni erő számomra most is megjelenik az eposzban, ha figyelmesen olvassuk a verssorait a 15 ének 1566 versszakában. Amikor újra végigolvastam a művet a koronavírus idején, rendkívüli szuggesztivitást és változatos szókinccset fedeztem fel a verssorokban. Különösen azokban a verssorokban éreztem lüktető erőt és energiát, amelyek a halál motívumait ábrázolták, azokat az önfeláldozó embereket, akik Szigetvár és a magyar haza megvédéséért hunytak el, de

az ellenséges török vezérek és katonák haláláért ez volt az ár. Zrínyi Miklós halálmotívumai stílusának alapvető ismérveihez tartoznak, hiszen ő is részt vett a törökverő harcokban, amikor visszatért itáliai körútja után (1637) Csáktornyára, és átvette a birtokait, amelyeket gyarapítani és védeni kellett. S tette ezt egészen haláláig (1664). A költőt dédapja és apja példája vezette egész élete során, sőt, ezt fölülmúlni is igyekezett. Igaz „professiója” a „hadakozás” volt. Orbán pápa ajándékkönyvében a következőket dedikálta neki: „Hős nemzedék, csak hős ivadékot ad...” Ennek a hősiességnek a metaforáit eposzának a nyelvében is felfedezhetjük. A Szigeti veszedelem című művet a világirodalomban is egyedülállónak teszi, hogy egy hadvezér írt eposzt hadvezér öséről: Zrínyi Miklós, Muraköz és Légrád örökös főkapitánya a szigetvári hős dédapáról, s közben beleírta magát is a történetbe, mint egy maga is eposzi hőssé válik.³ Az első magyar eposz a Muraközben született meg (1646/47 telén), amely akkor is kétnyelvű (magyar, horvát) területnek számított. Arany János az eposz kompozíciójának erősségét, fenséges barokk szerkezetét, személyes ihletettségét, nyelvi erejét, a küzdelem, a természet, a szerelem, az önfeláldozás ábrázolásának gazdagságát csodálta benne. Költői eszközökkel megfogalmazott erkölcsi, politikai, katonai programja pedig ma is példakép lehet számunkra. Zrínyi Miklós humanitását abban látom, hogy mélyen hitt Istenben: „De jól van, ha úgy van, mint Isten akarja...” (VII., 35. vsz.), és tudta, hogy – „Emberben peniglen soha nem ujul vér” – vagyis az ember élete mégiscsak rövid, testében nem „ifjúl meg többé”, vagyis „megvénheszik”, mint a föld, amely elveszíti a szépségét, az ember is elmúlik beleolvadva a természetbe, lemerül: „Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó, / óráim tisztességes csak légyen utolsó. // Akár farkas, akár emésszen meg holló: / Mindenütt felyül ég, a föld lészen alsó.” Zrínyi Miklós a Vitéz hadnagy című prózai művében közölte ezt a versét, amelyben ezt fogalmazta meg: „Tartozunk őrizni életünket, valameddig lehet tisztességgel, arra nézve, hogy hazánknak többet szolgálhassunk. De viszont a dicsőiségnek törvénye az, hogy kívánjuk a halált, mikor életünk tovább tisztességes nem lehet. Azt mondja a török: Ja deulet basuma ia güzgün desüme, azaz: Avagy holló hasamra avagy tisztesség fejemre. Azért ne irtozzunk se a

haláltul, se annak formájától. Es temetésünkről is mihaszna sopánkodnunk? Sok vitéz embereknek holló gyomra volt koporsója, annál inkább fenmaradt a neve. Coelo tegitur qui non habet tumam, et undique and Superos tantundem est via.” Mindez azt is megmutatja, hogy a halálról a metaforáit milyen meggyőződéssel írta a költő.

Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című barokk eposzában nemcsak szépirodalmi élményt találhat az olvasó, hanem olyan szókincset is, amellyel a költő teremtette a magyar nyelvet a 17. században, amikor az olvasás és az írás csak kiváltságosoknak adatott meg. A nyelvi élmény sem lebecsülendő, hiszen a régi magyar irodalom szövegeit annak nyelvi különlegességével együtt fogadjuk be. S ehhez manapság érdeklődés, türelem és akarat is kell. Az élmény ezt követően nem maradhat el. Zrínyi Miklós 1648. július 5-én írta Batthyány Ádámnak Csáktornyáról: „Mi nem kicsiny emberek vagyunk, kicsiny csatázás és haszontalan járás, ha ugyan valami haszonnal van is, mi nekünk nemigen tisztességes; nagy vízben kell halásznunk, és nagy fába kell vágnunk az fejszénket, az mely ellenségünk romlásával és nagy hírrel düljön le.”

IRODALOM:

- › HAUSNER Gábor (2018): Zrínyi Miklós. Sorsfordítók a magyar történelemben. Budapest, Kossuth, 24. p.
- › HAUSNER Gábor – PADÁNYI József (2022): A Zrínyiek tárgyi emlékei. In: Bódvai András (szerk.) Zrínyi Miklós emlékkönyv. Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 155–179. p.
- › LENDVAI, Paul (2012): Zrínyi vagy Zrinski? Két nemzet hőse. In.: Magyarok – Győzelmek és kudarok. Budapest, Kossuth Kiadó.
- › PADÁNYI József, ZÁGOREC-CSUKA Judit, HAUSNER Gábor (2022). Zrínyi Miklós és öröksége. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 255 p.
- › PADÁNYI József (2017): Szun Ce és Zrínyi Miklós hadtudományi elvei a vezetésről. In: Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére = Liber amicorum in honorem Friderici Janza septuagenarii. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., 417–432. p.
- › PADÁNYI József (2023): Ponovno promišljanje obrane Novog Zrina. PODRAVINA: ČASOPIS ZA MULTIDISCIPLINARNA ISTRAŽIVANJA 1333–5286. 17–32. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2003): A Zrínyiek nyomában. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

³ Hausner Gábor: Zrínyi Miklós. Sorsfordítók a magyar történelemben. Budapest, Kossuth, 2018, 24. o.

- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2009): *Tragom Zrinskih*. Zagreb, Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság / Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2010): *A Zrínyi főúri dinasztia kettős, horvát-magyar identitása*. In.: *A muravidéki magyar könyvek világa*. Pilisvörösvár–Lendva, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 160–171. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2014): *Zrínyi Miklós titokzatos halála*. In.: *Pannon Tükör*, 19. évf. 6. sz. 52–57. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2014): *Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér halálának 350. évfordulója*. In.: *Naptár* 2015, 100–111. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2019): *A Zrínyi-kultusz napjainkban a magyar, horvát és szlovén határsávbán = The Zrinski Family cult along the Hungarian-Croatian-Slovenian border*. In.: *Hadtudományi szemle : ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar tudományos online kiadványa = Military science review*, ISSN 2060-0437, 2019, évf. 12, különszám, 361–368. p. <http://epa.oszk.hu/02400/02463/00042/pdf/doi:10.32563/hsz.2019.1.ksz.24>.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2019): *Kult Zrinskih danas u hrvatskom, mađarskom i slovenskom graničnom području*. In.: *Zrinski – od Bribirskih Šubića do Čakovečkih Zrinskih (1102.–1347.–1546.–1671.–1703.)*. Čakovec. Zrinska Garda Čakovec, 2019., 32–40. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2001, 2005, 2007, 2017, 2019): *Epilógus, gróf Zrínyi Péternek*, (vers). In: *Lindua*, 1. évf. 2/3. sz. 106 p. (2007).; *Csáktornyára vezető út. Zrínyi Miklós költő emlékére*, (vers) In: *Pannon Tükör*, 20. évf. 2. sz., 12. p. (2005).; *A zrínyifalvi erdő titka*, (novella); In: *Irodalomismeret*, 12. évf. 3–4. sz. 22. p. (2001), In: *A szív akkumulátora*. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2017, 129–140. p.; *Zrínyi-versek* In: *Enigma*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2019, 22–33. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2020): *A Zrínyi-kultusz napjainkban a magyar, horvát és szlovén határsávbán*. Pilisvörösvár–Lendva, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2020). *Négyszáz éve született Zrínyi Miklós : Zrínyi-kultusz a Muravidéken*. Népújság : a szlovéniai magyarok hetilapja. [Tiskana izd.]. 2020. május 7., 64. évf., 18. sz., 18. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (szerző, fordító, szerkesztő)(2022) *A Zrínyiek kultusza Lendván : az alsólendvai Bánffy és a csáktornyai Zrínyi dinasztiák confusiója a 16. és 17. században : a nemzetközi szimpózium előadásai = Kult Zrinskih u Lendavi : Confusio dinastije Bánffy iz Dolnje Lendave i dinastije Zrinskih iz Čakovca u 16. i 17. stoljeću : predavanja na međunarodnom simpoziju = Kult Zrinskih v Lendavi : Confusio dinastije Bánffy iz Dolnje Lendave in dinastije Zrinskih iz Čakovca v 16. in 17. stoletju : predavanja mednarodnega simpozija*. Lendva: Muravidéki Magyar Tudományos Társaság: = Društvo

prekmurskih mađarskih znanstvenikov in raziskovalcev; Lendava: Hrvatsko kulturno društvo Pomurje: = Hrvatsko kulturno društvo Pomurje, 2022. 97 p., ilustr. Besedilo v madž., slov. in/ali hrv.

Online publikációk:

- › **Szövegértés-Szövegalkotás.**
<https://magyartanarok.files.wordpress.com/2015/06/11-tanc3a1r-4-magyar-barokk.pdf> (Letöltve: 2020. 06. 18.)
- › **A „Vitéz hadnagy” kéziratában fennmaradt versek:**
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/zrinyi-miklos-1ACF/a-vitez-hadnagy-kezirataban-fennmaradt-versek-1BE2/> (Letöltve: 2020. 06. 21.)
- › **Salamon Ferenc irodalmi írásai 1858–1888, II. kötet, szerk. Zabán Márta, 558 p.** <https://books.google.si/books?id=puZdDwAAQBAJ&pg=PA558&lpg=PA558&dq=Zr%C3%ADnyi+nyelve> (Letöltve: 2020. 06. 03.)
- › **Négy évszázaddal ezelőtt született Zrínyi Miklós.**
In.: *Magyar Nemzet*, 2020. május 1.,
<https://magyarnemzet.hu/mozaik/negy-evszazaddal-ezelott-szuletett-zrinyi-miklos-8064680/> (Letöltve: 2020. 06. 11.)

Képek forrása:

- 1. kép:** https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Jan_Thomas_Portrait_of_Mikl%C3%B3s_Zr%C3%ADnyi.jpg
- 2. kép:** <http://mek.niif.hu/01900/01912/html/index717.html>
- 3. kép:** https://www.kl-kl.si/files/fb/digitalne_knjige/ZCsJ-Zrinyi-kultusz/html/mobile/index.html
- 4., 6. és 7. kép:** <https://www.lendava.si/vsebina/a-zrinyi-kultusz-lendvn-szimpozium-valamint-empltbla-s-emlmavats-vii-zrinyi-mikls-emlkre> (Fotó: Tomaž Galič)
- 5. kép:** <https://www.kl-kl.si/knjizne-novosti/37765/>; https://www.kl-kl.si/files/fb/digitalne_knjige/ZCsJ-A_Zrinyiek_kultusza_Lendvan/A_Zrinyiek_kultusza_Lendvan.pdf
- 8. kép:** a szerző archívumából

Suzanne Király-Moss

The "arduous and almost always unhappy adjustment to men".

Reaction to an Elena Ferrante interview (2016)*

Mine persists as arduous as it was
at the start, but not always unhappy,
and Ferrante's later question, "Who am I?"
misses the mark. It should be clear
to all who see that I am a woman
who looks after a man,

adds to posterity, is there when needed,
adjusting to the wants and whims
of the spouse who feeds and houses me,
who sometimes hears my yearnings,
whose eyes turn away when displeased,
whose pat on the back awards me.

Who also allows me space,
a private place to be alone,
to spread my carpet of creativity,
to follow my dreams, or not,
when hearth and home are in order.
What more could a woman ask of a man?

As long as I remain his fantasy,
it's not my job to burst the bubble,
even when he goes astray.
Let him feel his choice was right.
Just so I always know who I am,
and never forget he is only a man.

So what have I learned from it all?
For are we not here to learn?
Simply, to be unassuming, but still be there;
to think my own thoughts, but still be there;
to be my own person, but still be there.
Just Be. There. Adjusting.

Suzanne Király-Moss

»Naporno in skoraj vedno nesrečno prilagajanje moškim.«

Citat iz intervjuja z Eleno Ferrante (2016)*

Moje vztrajanje je bilo naporno
že od začetka, a ni bilo vedno nesrečno,
in poznejše Ferrantejino vprašanje, »Kdo sem?«
je zgrešilo bistvo. Moralo bi biti jasno
vsem, ki motrijo, da sem ženska,
ki skrbi za moškega,

prispeva potomce, je na razpolago, ko jo potrebuje,
prilagaja se željam in muham
soproga, ki me hrani in mi daje streho nad glavo,
ki včasih sliši moje hrepenenje,
čigar oči se obrnejo stran, ko je nezadovoljen,
čigar trepljanje po hrbtu me nagradi.

Dopušča mi moj osebni prostor,
mojo zasebnost, ko sem lahko sama,
da razproستم svojo preprogo ustvarjalnosti,
sledim svojim sanjam ali ne,
ko sta ognjišče in dom urejena.
Kaj več lahko ženska pričakuje od moškega?

Dokler ostajam njegova fantazija,
ni moja naloga, da razblinim mehurček,
tudi ko zgreši pot.
Naj čuti, da je njegova izbira prava.
Le da jaz vedno vem, kdo sem,
in tega nikoli ne pozabim, on je samó moški.

Torej, kaj sem se iz vsega tega naučila?
Mar nismo tukaj, da se učimo?
Preprosto biti nezahtevna, a vseeno biti tam;
misliti svoje misli, a vseeno biti tam;
biti samosvoja oseba, a še vedno biti tam.
Samo bodi. Tam. Sprejemajoča.

* <https://thegentlewoman.co.uk/library/elena-ferrante>

Szomi Béla

A művész

(Hermán Lászlónak, barátomnak)

Barátommal amolyan
elvi-társak, cimborák voltunk.
Együtt utaztunk Ljubljánába.
Busszal.
Felsőlakosban szállt fel.
Ha a kalauz elment mellette,
tettette magát, bóbiskolt.
Tökéletes színész,
gondoltam magamban,
az ám az életpálya...
Igaz az is, hogy a kalauz
sokszor felsőlakosi volt,
de nem mindig.
Ha jegyellenőr jött,
akkor is megúsza.
Én az utolsó sorban ültem
a Varga lánnyal.
Színésznő lett.

Laci is az lehetett volna,
de a csaló hajlam
belőle idővel
kikopott.
Udvarlási órarendje,
leányokból
zsúfoltabb volt,
mint később,
amikor tanár lett.
Volt egy T. csaja
ennek az ezermesternek,
kitől mindenkinek felállott
a haja.
Ugatott, mint a vadkutya.
Hol a lány dobta ki
télen a lakásból,
hol pedig költő-barátja nem
engedte be, mert

fázisban homálygott.
Éhes volt, sokszor,
azért whiskyt lopott.
Eladta.
Egyszer elkapták
a dupla kabátja miatt,
mely teli volt,
s csörömpölt,
jól megrázták érte.
Most művész,
hát mi is lehetne más
egy ilyen kóborló,
acélész-kombájnból, kár,
hogy e világban nem él
több szerény ember,
lenne több mű,
alkotás – sok szép gyermek.

Szomi Béla

Letekert

(B. indokolt/indokolatlan félelmeiből)

Néha,
csak úgy
elmerengek
sötétbarna szemedben,
koromfekete szívedben,
keresve önmagam
benne,
földre lefekve imádva,
kedvesem,
elkábítva,
elcsábítva
állati illatodtól.

Néha
a lelkem
csak pislákol,
mert
a tiéd
kiigézte belőle
minden bűnömet,
kivészt
minden
múltbéli, kiégett
szerelmet.

Néha
erőtlenül
haldoklom
melletted,
leszerelve
minden akarattól,
kifosztva
minden
szabadságtól,
s te pimaszul
jól tudod,
hogy még így,
leterítve is
szeretlek.

Béla Szomi

Priklon življenju

(Barbari za vse izpovedane sanje)

Tako prekleto smo sami
na enosmerni poti do smrti,
v zelenilu rajajo z nami
(kot veseli svati) vsi brsti
nešteti dreves, se klanjajo
življenju v nas, darujejo sence,
od vsega očiščen zrak, pozabo
pred hudim, za dobrim veselje,
Bog, ki nisi moj, kam bodo
izginile vse vsemogočne besede,
kje se s pretkano usodo
zlile bodo, prepletle?

Tudi oholi enkrat umrejo,
tudi pravični enkrat za
vselej svojih oči ne odprejo,
gotova vsem je le smrt sama.

Do tedaj pa bom čudež narave,
do tedaj živel bom svoje sanje.

Risba: Peter Orban, 2024

Szomi Béla

Romantik z napako

Ne morem si pomagati,
kljub temu, da v tem življenju
verjetno ne bova plesala pred svati,
ker se ne bi poročila, kljub temu
da ne boš rodila najinega otroka,
niti se ne boš preselila k meni
in ne zaupaš zvestobi do groba,
da boš odslej vse delala po svoje,
kljub temu da si kupila tv za dva tisoč evrov,
samo zato, ker ne verjameš več v heroje,
sem podžgan, neomajne volje,
kot morje, ki ob bonaci zalije
obale s školjkami, vsakič zapoje
kot orgle v Zadru, vsakič svoje lice
nastavi burji, ga k sebi kliče,
sem reka, ki steče čez tvoje obale,
a nisem veter, ki te odpihne,
niti prazna, pozlačena ladja,
ki utaplja strahove ljubljene,
nikoli, prav nikoli ne bom realist,
le romantik z napako – zmene,
ki se vsakič hoče poročiti s tabo.

Zágorec-Csuka Judit

Így kell elmenni

Így kell elmenni ebből a világból,
mint ahogy eltűnik a vízesésben
a vízcsepp, amikor leér a szikláról,
mint ahogy elveszik a napfény
a fák koronái közt az erdő mélyén,
ahogy eltűnik a kavics a hegyi forrás
ösvényeiben, ahogy felreppen a sas
felhők fölé, közelebb Istenhez.

Bojan Sedmak

Útjainkról

Kitöröltük az időt
a hátizsákjainkból
és délre tartunk
az önzők ügyetlenségével.

Aztán elkaptak bennünket,
ahogy egyre lejjebb hajolunk a fiatalság felé,
a naphól az estébe, hogy
egyre kevésbé gyanakodjunk rájuk,
dalok.

Dacoltunk vele
és azt mondták nekünk, hogy a mi királyságunk
az égen és a földön van
de nem tudjuk, mit csinálunk.

Emlékeztettük őket a napra
mint a részegség legtisztább lehetőségére
és a napra, amelynek a homlokáról szivárog
az uralkodó himnuszának a pompája,

de amikor visszatértünk,
hogy a lélegzetünkre tegyük
kitaposott utakat,
az órák a dadogásba és a csendbe
törtek össze minket.

Soha nem tudtuk a szerelmet
gyűlölettel megvédeni
soha nem tudtuk a kétségbeesést
szokássá átváltoztatni;

és csak Isten tudja, mikor és hol
takartak be minket
ezzel az égő ábécével,
amely lyukakat fúr a lelkünkbe,

hogy általa szálljunk le
az érettség bugyraiba.
És csak Isten tudja, hogy ki és miért
hív gyakran minket, hogy egyre csak
távozzunk.

És csak Isten tudja
milyen erős az öklünk
és mennyire tele van forró
aprópénzzel az útjainkról.

*A vers eredeti szlovén címe Z naših poti.
Fordította: Zágorec-Csuka Judit*

Koter Gizella

Valaki elment...

Majd holnap átgondolom, mi legyen...
holnap biztos rájövök, mit tegyek.
Reggel tiszta fejjel ébredek,
Könnyű lesz az értelem...

Holnap egészen biztosan tudni fogom...
megértem... bárhogya fáj is, elbírom...
Istenem... most csak hagyom...
Nem segíthetek magamon...

Ma nem siratom,
ma az egész hisztit kihagyom,
ma rá se gondolok,
ma biztos be sem vállalom...

Ma a tiszta eget bámulom,
csendes zenémet hallgatom...
A régi, kopott medálomat szorítom,
Talán holnapig ki sem bírom.

Franc Koren

Mateja

Še sem živa,
čeprav so mi položili dva zlatnika na
očesi.

Še sem živa,
čeprav so mi zamrznili ustnice,
nasmeha ne morejo ujeti,
poplesava nekje globoko v njihovi
zavesti.

Še sem živa,
bledica na licih jih spominja na pohoto,
ki je niso mogli izživeti,
v nočeh prebuja sen o zavrženih
semenih.

Še sem živa,
moje telo mazilijo device,
olje trejo v dojke, bradavice,
da mleko ne bo ušlo v spomine
zanamcev.

Še sem živa,
čarovnica s črno košato masko
med nogami,
ki prekriva obraz kraljice
z madeži krvi na stegnih.

Kriči, nekdo kriči,
kralja so ukradli, kralja ...

Še sem živa,
na nožnem mezincu se sveti diamant,
kaže na vse tisto, v kar je treba verjeti.

Franc Koren

Rapsodija Ogrov

Ravan daje otožnost duši,
pogreznjeni v preveč oddaljena obzorja.
Taki so tudi cilji,
oddaljeni, nemogoči, preveč poskočni,
skoraj nedosegljivi.
Marsikdo doseže le tisto daljavo,
malo večjo od sebe,
na katero lahko pritrdi vrv
in zategne obzorja v sebi.
In potem obvisi nekje v zraku,
z dušo,
polno vetra
in melodij ciganskih gosli.

Konji so odtekli.
Vsaka ravan se konča v hribih.
Usnjene uzde, lanene vrvi, utišani biči
in otopeli noži se utapljajo v blatu.
Sveti Štefan naredi samomor,
da se ponovno lahko rodi Vajk.

Prepozno.

Njegovi Ogri so kupili avtomobile.

Jambor Bence Szeréna

A nehéz napok margójára

(Virradás)

Ma van a költészet napja,
Nem gondolunk mi a bajra,
Jön az anélkül is néha,
De mi tudjuk, hogy megoldjuk, ha van probléma.
Erősek és összetartók vagyunk,
S ha az egészségünk engedi, mi adunk,
Nem biztos, hogy kapunk mindig annyit vissza,
De nem az a fő, hanem a jó szándék:
az a titok nyitja.
A lényeg nem az, hogy mit teszel, csak ne feledd:
Jókedvvel tedd, mert nem tudhatod,
más szíve milyen sebeket rejteget...

Talán holnapig ki sem bírom.

Jambor Bence Szeréna

címnélküli

néha csak úgy jönnek az üde ötletek,
gondolat-hegyek,
de van az úgy, hogy sötétség fedi be az eget

ilyenkor a magányban talál társaságot az elveszett ember-tenger.

s csak úgy lebeg.

de van jó oldala a világnak is ám,
ki kell nyitni az ablakot néhanapján.

vagy csak letörölgetni belülről az üveget?
lehet, hogy nem kint van a k(á)osz, lehet, hogy az belülről eltemet?

így élem én egyszerű életemet

és most elmegyek,
hogy utadba ne legyek

Gaál Zsuzska

Szárnyakat festek

Szárnyakat festek az álmodó rétre,
az erdők lombjában megbúvó fényre,
a hajnalban kelő kicsiny reményre,
a patak vizébe olvadó érre.

Szárnyakat festek az esti homályra,
a fáradt vándor útporos dalára,
a kérő hangok néma sóhajára,
a nehéz szívek fájó bánatára.

Szárnyakat festek az elmúló évre,
a nyárban fogant igaz szerelemre,
a bennem éledő kicsiny reményre,
az óceán kéklőn aranyló vizére.

Gaál Zsuzska

A lét ígérete

Elhiszi a szív, hogy majd
újra ragyogni fog akkor is,
ha a fájdalom szétszakítja
a végtelent, mert előre visz
a képzelet, s nem hátrafelé
fon utat a télben, hisz a tavasz
virágai is mindig az avar alatt
lélegezve ébrednek fagyott
szirmaik terhe alatt, s mégis
tündöklőn törnek elő, mutatva
a lét ígéretét a sugárzó reggeli
fényben, ahogy az élet a tenyerén
visz tovább, s benne az ember
a jót keresi szüntelen.

Slavica Zver

Stara domačija

Streha se poveša,
mah jo že prerašča,
skozi razbite šipe
sneg jo in dež namaka.

Na zidu prašnem
slike stare še vise,
vse blede, posivele,
kot da vse bi onemele.

Na dvorišču praznem
stara jablana še cveti,
domačija pa sameva,
tam nikogar zdaj več ni.

Vse je tiho, vse je mirno,
v peči že dolgo ne gori,
zaspala sta oče, mati,
nihče več ju ne zbudi.

Janja Zver

Ti in jaz

Ti in jaz, jaz in ti
in najini trenutki srečnih dni,
trenutki, za katere veva samo jaz in ti,
saj sva jih prekrila s tančico vsakdanjosti
in jih skrila v najini skupni mavrici.

Ti in jaz, jaz in ti,
sva kot duši dvojčici,
ki se iščeta v neskončnosti,
prehodita vse smeri
in se naposled najdeta v sedanjosti.

Ti in jaz, jaz in ti
in najine skupne poti,
poti sedanjosti,
kjer drug drugemu dajeva moči
in uresničujeva sanje o skupni prihodnosti.

Ti in jaz, jaz in ti, vse zmoreva s skupnimi močmi,
zato priznajva si,
da brez ljubezni naju ni,
zatorej: »Hvala ti, ker si!«

Slika/Festmény: Slavica Zver
Foto/fotó: Milan Vuk

Olga Paušič

Brez humorja je sivina

(humoreska)

Veliki bloki so kot velika mravljišča ali ogromni čebelnjaki. Mnogo ljudi na kupu ustvarja najrazličnejše konflikte, a tudi zanimive sosedске odnose. V našem »čebelnjaku«, kjer je kar 64 stanovanj, je veliko stanovalcev – a le en pes. Dobro rejen koker španjel je kar hišni ljubljeneček vseh na našem vhodu. Na stopnicah se mu vljudno umaknemo, odpremo mu vhodna vrata, se pogovarjamo z njim, ker je zelo plašen in ga spodbujamo, ko noče iti navzgor po stopnicah. Zelo smo prijazni s tem kužkom. Zakaj neki, boste vprašali. No, zgodba ima kar dolgo brado.

Pred kakšnimi 20 leti si je prva v bloku omislila psa moja prijateljica Eva, katere otroci so odrasli in šli v svet, zato se ji je zahotelo družbe. Kupila je čivavo, drobceno živalco, ki je lajala – bolje bevska – kot obsedena, če ji kaj ni bilo prav. Eden od sosedov je bil posebno sovražno nastrojen do psičke. Recimo, da mu je bilo ime Branko. Vselej, ko je srečal Evo s psom v naročju, je zamrmral: »Fuj, mrcina!« Včasih je celo pljunil, magari na stopnice. Sprva je bilo prijateljici hudo, tudi neprijetno, sčasoma se pa pač navadiš na najbolj čudne reakcije ljudi. Kmalu smo kupili še mi psa, pravzaprav dva, dva majhna šnavcerja. Dva psa za dva sinova. Sosed Branko je popenil. Rekel mi je: »Kaj ste učiteljice čisto blesave? To ni pesjak, blok je, blok, namenjen ljudem!«

»Dajte no, Branko, nikomur razen vam psi niso v napoto! Kaj se razburjate?« sem ga mirila, a to ga je le podžgalo. Človek z rahlimi živci, bog pomagaj. Potem sta prišla še krasen višavski terier in metuljček, ki so ju lastniki kupili, da so hodili z njima na razstave in tudi za vzrejo. Pa še dva ali tri mešančke smo dobili za sostanovalce, tako se je ob vsaki uri dneva slišal od nekod pasji lajež. Vsi kužki so bili majhni, ljubki in živahni. Pogosto se je zgodilo, da smo se na zelenici

pred blokom srečali vsi in nastal je pravi pasji vrtec. Branku se je delala megla pred očmi. Ko smo se srečali na dvorišču pred blokom, je bentil: »Zastrupil jih bom, presnete usrane cucke!« Seveda ga nihče ni resno jemal. No, kakšnih deset let Branko ni popustil v svoji vnemi. Prav sovražen je bil do vseh blokovskih psov in psičarjev. Ko je večina naših psov preminila, bodisi od bolezni ali od starosti, je bil iskreno srečen in zadovoljen. Prijateljici Evi je rekel: »Končno lahko zadiham, ne bo več smradu po cuckih in njihovi dlaki.« Kljub temu je hodil mimo naju, kot da širiva vonj po psih iz konzerve v žepu.

Pa ni minilo pol leta, ko se je v bloku pojavil ljubek koker španjel. Čigav? Omislil si ga je Brankov sin in lep čas pridno hodil z njim na dolge sprehode. S prijateljico sva bili pošteno presenečeni. V Brankovem stanovanju PES? Neverjetno – a je bilo res!

In nekega jutra ugledam na zelenici pred našim balkonom čudno znano moško pojavo s psičkom na vrvi. Ni hudič! Oblečem se in obujem, pograbim vrečo s smetmi in krenem dol, da se prepričam, ali mi odpoveduje vid ali sanjam. Nič mi ne odpoveduje vid, proti meni prihaja sosed Branko – s koker španjelom na vrvi! Zinem od čuda. Potem pa mu rečem – posušila bi se, če mu ne bi mogla tega povedati: »Zarečenega kruha se največ poje, kajne, sosed Branko?« Potem dodam: »Vedno imejte s sabo vrečko za kakce, saj veste, da nas moti vonj po pasji nesnagi.«

Ves je zlezel vase in molčal. Dolge mesece je molčal, tudi ko je slišal, kako se hihitamo za njegovim hrbtom. Zakaj smo pa tako prijazni in ljubeči do koker španjela, boste vprašali. Samo zato, da pokažemo, koliko več srčne kulture premoremo kot njegov lastnik!

Risba: Peter Urban, 2024

Koter Gizella

A múlt vonata

Hajnali köd volt, kellemes szellő, és minden úgy volt, ahogy kellett, hogy legyen. Anyám elől kullogott, apám hátul, a nővéremmel körülöttük botladoztunk. Mindannyian batyukat, táskákat cipeltünk... Mivel legkisebb voltam, megkopott mackómat is húztam magammal.

– Szép kis látvány vagyunk! Gyere már kicsit gyorsabban! Mindjárt kivilágosodik. Ne lásson bennünket senki – szólta oda anyám apámnak.

– Mit siessek? Nincs mit szégyenleni. Kit érdekel, ki mit gondol...

– Apu, csendesebben, itt lakik a Zsuzsi – lökte meg apát a nővérem.

– Most szökünk? – kérdeztem.

Anyám elkapta a karomat és gyorsabb léptekre kényszerített.

A vonatállomás lehangolóan üres volt, furcsa, erős kátrányszag és egy öreg bakter csámcsogása, mormogás. A távolból a sorompó csilingelése hallatszott.

– Menekülünk? – kérdeztem

– Á, dehog... Csak úgy megyünk, hogy ne tudják.

– Kik?

– Senkik.

– A Zsuzsiék meg a Mariék?

– Nem... Ők gyerekek... A felnőttek ne tudják...

– A Rozi mama?

– Nem.

– Akkor ki? Az óvónéni?

– Mondjuk – bólintott a nővérem –, mondjuk ő se...

– Meg ki még?

– A Bözsi néni. No annak nem szabad tudni, hogy elutazunk.

Gyorsan fordultam meg, és rángatni kezdtem anyámat:

– Anyu, a Bözsi néninek miért nem szabad tudni, hogy mi elmegyünk?

– Csendben légy...

Kezével letapasztotta a számat, körbenézett, de egy lélek se volt rajtunk kívül azon az átkozott állomáson,

a bakter meg szerintem kicsit együgyű volt, és Bözsi nénit sem ismerte.

– Ne kiabálj! Légy csendben!

A testvérem az egyik batyura kuporodott, szerintem nagyon szégyellte a helyzetet. Arca kipirult, apám szívta a cigarettát egyiket a másik után. Anyám sem volt olyan jól, még ha néha rám is kacsintott, hogy „vonatozunk mindjárt”...

– Te szereted a vonatozást... Ugye jó kis kirándulásunk van?

– Nekem nem nagyon tetszik... Anyu, a Bözsi néni miért?

– Csendben légy... Majd elmondom...

Hosszú, sistergő, óriási vonat kebelezett be bennünket. Ötéves voltam, semmiből sem értettem semmit, játszottam a maci félig leszakadt fülével, és tetszett, hogy utazunk. Kezdett felszállni a köd, és kirajzolódtak a fák, a házak, a való világ. Senki nem volt a hajnali járaton, csak mi, a nyomorúságos kis családom, egy zsebbe gyűrt számla és a kilakoltatási rendelet. Mentünk bele a talánba és a lehetbe... Belefűródott a vonatunk a kor szegényes kilátástalanságába.

Lapozom a képes albumot, már mindenem megvan, ami akkor nem volt. Csak anyám biztató kacsintása hiányzik gyakran, hogy jó kis vonatozás ez az élet... A jó Isten tudja, hol és mikor kell leszállni. Tudom, sokan ülnek még a vonaton, remélve a kiutat, hogy senki sem veszi észre, hogy megszöktek. Mindegy, mitől menekülnek, hitelezőktől, adósságtól, hamis ígéretektől.

Néha megfognám anyám kezét, mely görcsösen húzza a batyuját, megállítanám, magamhoz ölelném és elmondanám, hogy ne szégyellje a szegénységét, mert azon a hajnalon fájdalmas sikolyok közepette hagytuk magunk mögött az egész istenverte valóságot.

Bischofné Hesinger Katalin

Az illat meséje

Finoman díszes, elegáns üvegben feszített az illat, meglehetősen büszke volt származására. Eredeti francia parfüm, és ezt igazolta is egy aprócska arany-színű matrica, melyet az üveg aljára ragasztottak. Ez aztán a minőség, nem holmi utánzat, kellemetlen, rémes szagú pacsuli, ami napokig megül a levegőben, szinte el sem lehet üzni. Az a másik ott állt mellette a fürdőszobapolcon, és ki nem állhatta. Hiába tornyosodott fölé hatalmas, öblös üvegében, kihívó, úri cilindrszerű kupakjában, meg sem közelítette az ő karcsú sziluettjét.

Bár nemigen vett róla tudomást, azt azért irigyelte, hogy a délutáni nap egész csinos fényköntösbe öltöztette a hamis illatot, de bölcs volt, rezzenés nélkül tűrte, csak úgy magában kesergett pár gondolatnyit. Lopva rásandított a gyémántként tündöklő riválisra, de a zümmögő csenden kívül nem történt más.

Szinte egy örökkévalóság telt el, mikor kulcs csörrent a zárban. Eszeveszett izgatottságában majdnem leugrott a polcra. Nem is bántódott már a pacsuli tűnékeny fényjátéka miatt. Halk szöszmötölés, aztán belépett a férfi, akit várt, a magas, jóképű, ruganyos járású kamionsofőr, akit nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Minden nő megfordult utána, még a rég gyásukba boruló özvegyek is.

Hangos csobogás törte meg a csendet, és a férfi teljesen elmerült a teli kádban. Élvezte a víz alatti furcsa, bezárt világot. Apró légbuborékok törtek a felszínre, mintha épp elhagyni készült volna a lelke. Aztán hirtelen kiemelkedett, prüszkölt, miközben képzeletben vállon veregette magát – talán másfél percig is bírta levegő nélkül. Szeretett így elmerülni, mintha megszabadítaná az úti mocsoktól, ami a külföldi fuvarok során ráakódott. Mindemellett elégedett volt, hiszen jobban élt, mint bárki a környezetében, mivel csurrant-csöppent a nyugati világ áhított luxusából.

Örült, hogy senki nem zavarja ebben a csodás, utak zajától mentes pillanatban. Cseperedő lánya még iskolában volt, felesége a közeli kocsmában kínálhatta

Bischofné Hesinger Katalin: Majd egyszer

Fotó: Gyuricza Ferenc (ZAOL.hu)

a reggel óta széken ragadt, bárgyú tekintetű alkoholistákat. Épphogy beköszönt az asszonynak, máris levámoltak tőle pár doboz olcsó cigit. Hagyta. Lássák csak, milyen jól megy neki. Egy pillanatra ráfedkezett a feleségére, aki még mindig szép volt, de az idők során elkoptak a közös álmok. Már nem panaszkodott, hogy folyton egyedül van, nem kérlelte, mikor fuvarba indult, hogy maradjon még pár percet. Beletörődött, hogy ritkán látja az urát, és abba is beletörődött, hogy már a közös éjszakák is ugyanolyanokká váltak, mintha meg sem érkezett volna. Sok asszonyt ismert a környéken, akik ugyanígy éltek, nem keresték már az érzéki öszszebúját. Azt gondolta, ez így természetes, nem olyan fiatal, nem kell, hogy arra... vágyjon.

A férfi megelégedte a fürdést, kiugrott a kádból, ami szörcsögő, fuldoklósszerű hanggal engedte el a vizet. Nagyjából letörölte a bepárasodott tükröt és megborotválkozott. Készült. Akárhányszor hazajött, izgatottan szedte rendbe magát. Várta valaki, akihez újabban a szíve húzta. Felesége barátnője volt, a karcsú, egyedül élő, barna hajú asszony, akinek huncut szemeitől, forró ölelésétől sehogy sem tudott megszabadulni, pedig az elején még legbelül tiltakozott is a csalás ellen, de mégsem volt olyan nehéz átlépni azt a bizonyos határt.

Határozottan nyúlt a márkás parfümért. Erre várt az illat. Végre kézbe veszik, kiszabadítják, szállhat a levegőben, mint egy vágatós csődör a virágos mezőn. Egyetlen pillanat alatt betöltötte a helyiséget, már szinte erőszakosnak, hivalkodónak tűnt, de nem bánta. Beleborzongott, ahogy eszébe jutott a fiatal nő, aki hevesen belecsókolt a férfi nyakába, miközben sürgető ujjai az ing gombjait próbálták kiszabadítani. Az illat büszke volt, amikor meghallotta a nő incselkedő hangját: – Ilyen csodás illata senkinek nincs, csak neked!

Alacsonyán járt a nap, esteledett. Miközben szerelmese elaludt, a férfin egy pillanatra megszólalt a lelkiismeret. Leginkább a lánya miatt aggódott, aki sokszor átszaladt anyja barátnőjéhez.

Nem bírt tovább maradni, főleg azt nem akarta, hogy kitudódjon a dolog. Jól van ez így, nem akart többet, minek bonyolítani az életet.

Fásultan szedte rendbe magát a nő, miután hiába szólítottatta a férfit. Szó nélkül ment el, mint legtöbbször. Néha fellázadt, de tudta, hogy ez sohasem fog megváltozni. Egyszer azt dobta vissza az ajtóból kifelé menet: – Örülj annak, ami van. És ha nem lennék?

Már csak megszokásból sóhajtott: – Bárcsak ne lennél!

Heves kopogás, majd bezúdult egy folyton vigyorgó, nyúlánk kislány. A férfi lánya volt. Csacsogott, ahogy szokott, szinte egy szuszra akarta elmesélni, mi volt az iskolában. Most is felkucorodott a nagy fotelba, maga alá húzta vékonyka lábait, miközben hosszú fürtjeivel babrált.

– Képzeld, tudod, az a fiú az osztályban, aki azt mondta, hogy szép hosszú a hajam, ma újra megdicsérte, én meg kibontottam a fonást, hogy még szebb legyen...

Aztán hirtelen elveszett a hangja. Úgy érezte, hogy többet meg sem fogja találni. Alighogy felfedezte szívében az első szerelem pillangóját, ismerős illat kúszott az orrába. Nem tudta, miért, de hirtelen elillant a boldogsága. Mint egy riadt madár, repült hazáig, hogy anyja ölébe bújjon, hogy tiszta levegőt lélegezhessen, eltűnjön végre az orrából az apja illata.

Manca Noč Oletič

Fotograf

Večer, železniška postaja. Dolg peron, na začetku stara klopca, ob njej je postavljena ulična svetilka. Svetloba svetilke, ki je prav tako stara, je le še blede brljava senca svetlobe, ki je nekoč osvetljevala vse zaljubljene, strte in upajoče.

Priteče mlad moški, prepričan, da zamuja na vlak. Na začetku perona ga pričaka srhljiv moški, oblečen v črno, s skrivnostnim izrazom in klobukom, poveznjenim čez obraz. Edina luč, ki osvetljuje prizorišče, je svetilka ob klopci na postaji. Moški stoji ob klopci v poltemi.

SMRT (resno, strogo – vedno govori strogo, z jasnimi premori): Zamujaš.

LUCIJAN (presenečeno, zadihano, ozirajoč se naokoli):

Kako prosim? Govorite meni?

SMRT: Tebi!

LUCIJAN (vznemirjeno): Je mar vlak že odpeljal?

SMRT: Ne.

LUCIJAN (olajšano): Potem pa le ne zamujam toliko.

SMRT: Že dolgo sem te čakal.

Trenutek tišine, Lucijan se osuplo zazre v moškega, upajoč, da bo razbral njegov izraz na obrazu, vendar vidi le senco.

LUCIJAN (zmedeno): Oprostite, se poznavam?

SMRT (s skrivnostnim nasmehom): Ne še. Vendar je prišel čas za to.

LUCIJAN: Ne razumem ... Kdo ste?

SMRT: To ni tvoja skrb. Pripraviti se morava.

LUCIJAN (posmehljivo): O čem pa govorite? Saj me čaka le kratka pot z vlakom.

SMRT: Pozabi na vlak. Čaka te drugačna pot.

LUCIJAN (ogorčeno): O čem pa govorite? Pustite me pri miru! Ne poznam vas in mudi se mi. Vlak bo vsak čas tu!

SMRT: Nikamor se ti ne mudi. Tvoja pot se šele začneja.

LUCIJAN (Poskuša delovati jezno in pogumno, vendar se vidi, da je prestrašen.): Vi ste nori! Saj sploh ne

veste, kdo sem in kam grem! Pustite me pri miru, ne približujte se mi!

SMRT: Vem, kdo si, Lucijan.

LUCIJAN (*zmedeno*): Kako prosim? Ne razumem ... Kdo ste?! Kako ...

SMRT: Kako vem? Trenutno to ni pomembno. Pripraviti se moraš.

LUCIJAN (*okamnelo*): Kdo ste? O čem govorite?

SMRT: Ne vznemirjaj se, Lucijan. Zdaj ni pravi čas za to.

LUCIJAN (*jezno, ogorčeno*): Utihnite že! Dovolj vas imam! Odhajam – moja pot ni tako pomembna, da bi se mi moralo zaradi tega zmešati. Ali pa zaradi vas!

SMRT: Motiš se, Lucijan. Ta pot je najpomembnejša v tvojem življenju. Zadnja v tvojem življenju.

LUCIJAN: Saj to je absurdno! To nima nobenega smisla ...

SMRT: Redko kaj na svetu ima smisel.

LUCIJAN (*razburjeno*): Ne veste, o čem govorite. Meša se vam!

SMRT (*posmehljivo*): Zdi se, da opisuješ svoje težave.

LUCIJAN: Pustite me! Odidite ali pa odidem jaz!

SMRT: Nihče od naju ne gre nikamor! Počakati je treba na pravi čas ... (*Lucijan ga vprašujoče pogleda, on pa se mu nasmehne in pojasni.*) Za odhod, seveda.

LUCIJAN (*arogantno*): Zdite se tako prepričani, da bom šel z vami. Kamor koli že nameravate iti.

SMRT: Vem, da boš šel! Nimaš izbire. Taka je tvoja usoda.

LUCIJAN (*v smehu*): No, zdaj pa vem, da ste nori! Le norec lahko dandanes verjame v usodo.

SMRT (*jezno, skoraj užaljeno*): Le norec si pred njo zatiska oči!

LUCIJAN (*obupano*): Kdo ste? Prosim, povejte mi!

SMRT (*ignorira vprašanje*): Usoda je edina gotova in smiselna stvar v človekovem življenju.

LUCIJAN (*jezno*): Prenehajte s tem govoričenjem o usodi! Usoda ni več primerna za današnji čas. Je nekaj preveč neotipljivega. (*Začne se ozirati naokoli, kot bi iskal koga, ki prisluškuje; šepetaje reče proti senci.*) Zato, prosim, prenehajte s to norostjo, preden naju oba spravite v težave.

SMRT: Je dandanes nevarno govoriti o usodi? Kakor koli. Motiš se. Usoda je najtesneje povezana z življenjem, je preplet vsega: kar si, kar si bil in kar boš.

LUCIJAN: Očitno veliko veste o tem. Ste filozof? Duhovnik? (*pri sebi*) Usoda spada bolj v take duhovne sfere.

SMRT: Duhovnik? Daleč od tega. Filozof? Morda. Prav gotovo pa spadam v duhovne sfere.

LUCIJAN (*z zanimanjem*): In kako ste povezani z usodo?

SMRT (*s svečanim tonom*): Jaz sem usoda. Oziroma zadnja postaja na poti usode.

LUCIJAN (*pri sebi*): Sploh ne vem, zakaj zapravljam svoj dragoceni čas v tem absurdnem pogovoru z norcem. Vedno naletim na neke blazne verske fanatike, ki blebetajo o apokalipsi in kesanju. Le zakaj se vedno spravijo name? (*sarkastično*) Kot bi mi na čelu pisalo, da sem ateist in da moje srce kriči po spreobrnjenju.

SMRT: Nikoli se nisem imel za fanatika ali blazneža, čeprav sem strasten zbiralec. In da, izgubljaš svoj dragoceni čas. Kratek čas, ki ti še preostane.

LUCIJAN: Imate prav, le še malo časa nama ostane za pogovor. Vlak bo verjetno kmalu tu. (*Naenkrat se zdrzne in se z zanimanjem obrne proti senci.*) Zbiralec ste, pravite? Kaj pa zbirate?

SMRT: Lahko bi rekli, da se ukvarjam z osebnimi apokalipsami. Zbiralec duš sem. Glede časa pa – jaz ga imam na pretek. Ti si tisti, ki mu ga zmanjkuje.

LUCIJAN (*zmedeno*): Zbiralec duš? Osebné apokalipse? (*Nenadoma se mu posveti.*) Že razumem! Fotograf ste. (*pohvalno*) In to zelo domiseln. Odlično metaforo ste izbrali za svoj poklic.

SMRT: Mislim, da nisi razumel ...

LUCIJAN (*navdušeno in ponosno*): Seveda sem razumel, saj nisem neumen! Vem za plemena v Afriki, ki še živijo popolnoma v skladu z naravo. Ko so se srečali s fotoaparati, so bili prepričani, da jim blisk svetlobe ob slikanju v napravo ujame dušo. Še posebej so se prestrašili, ko so nato videli fotografije, na katerih so bili ljudje. Prepričani so bili, da se vidijo duše, ki so ujete in zato trpijo.

SMRT: Fotograf, kaj? Morda pa je nekaj na tem verovanju starodavnih plemen.

LUCIJAN (*šaljivo*): In kakšne duše najrajši zbirate?

SMRT (*resno*): Tiste, za katere pride pravi čas. Zelo kmalu pride čas tudi za tvojo.

LUCIJAN: Imate fotoaparat pri sebi? Bi me fotografirali?

SMRT: Pripraviti se morava.

LUCIJAN (razumevajoče): Seveda. (Popravi si ovratnik in laze kot pri fotografu ter pozira.)

SMRT: Čas je.

V tem trenutku se začne približevati vlak. Svetloba njegovih luči oslepi Lucijana, ki dvigne roke pred oči. Ob tem se opoteče na rob perona, kjer izgubi ravnotežje. Pade na tire in vlak odpelje mimo. Smrt vse to mirno opazuje. Ko Lucijan vstane s perona in se zazre v svoje truplo, se mu na obrazu zariše izraz groze. Vprašujoče se ozre proti Smrti.

Lucijan prestrašeno pogleda, kot da bi hotel vprašati, kaj se dogaja.

SMRT: Pomiri se. Prišel je tvoj čas.

LUCIJAN (razburjeno): Kako mi lahko rečete, naj se pomirim?! Poglejte na tire, nato pa pogledajte mene? Kako lahko to razložite? Kaj se dogaja?!

SMRT: Prišel je tvoj čas. Čas je, da odideva.

Smrt ga prepričljivo pogleda in ga prime za roko. Lucijan se sprva upira, nato se počasi pusti prepričati.

SMRT: Takšna je tvoja usoda. (Smrt prime Lucijana za ramo in ga usmeri na desno k luči, na pot k njegovi usodi.)

LUCIJAN: Takšna je moja usoda. Čas je.

Smrt ne more oditi z Lucijanom, ker ji posmrtno življenje ne pripada, zato se odpravi v drugo smer – na levo.

Brljava svetilka dokončno ugasne. Ko se ponovno prižge, je oder prazen. Na železniško postajo priteče mlada ženska. Ozira se naokoli, videti je, kot da nekoga išče. Na tleh zagleda fotografijo in jo pobere. Z bolečino na obrazu jo pogleda.

MLADA ŽENSKA (šepetaje, s polno bolečine): Lucijan.

Zágorec-Csuka Judit

Tudom, hogy egy életem van

Mária régóta elcsendesedve élt, de nehezen tudta megérteni, hogy miért is csendesedett el, mi az oka ennek a visszavonulásának. Azt érezte, hogy kevesebb ideje van élni, mint amennyit eddig megélt. Úgy érezte magát, hogy olyan, mint egy szegény gyermek, aki ajándékot kapott karácsonyra. Közben nem ajándékot, hanem időt kapott még az életre.

Foto/fotó: PxHere.com, 615326

És nem kívánt vitatkozni olyan bolondokkal, akik nem a koruk szerint viselkedtek. És már nem volt ideje az erő ellen harcolni. Nem vett részt olyan találkozókon, ahol egótól felfújódott személyekkel kellett találkoznia, és már nem viselte el a manipulátorokat sem. Emberek, akik megpróbálják mindig becsmérelni a legtehetségesebbeket, hogy megszerezzék a pozíciójukat. Ezt is már megértette. Túl kevés ideje volt a címek megbeszélésére. A lelke mindezt már nem bírta el, nehezebbre esett.

Az élet ilyen, számára már kevés az ajándékdoboz, mert már nem érdemel meg több ajándékot. Érdeklődött az emberek iránt, akik nevetnek a hibáikon, sikeresek, megértik a hivatásukat és nem bújnak el a felelősség elől. Védik az emberi méltóságot és az igazságot, a tisztesség oldalán akarnak állni. Olyan emberekkel akarja körülvenni magát, akik tudják, hogyan kell megérinteni mások szívét is. Akiknek sikerült a sors csapásain átemelkedniük és megőrizni a lelkük gyengédségét. Azt is elfogadta, hogy az embereket nem lehet megváltoztatni, de arról mindenki tehet, hogy kikkel veszi körül magát. Azt is megélte, hogy akik az igazságról beszélnek, azoknak kevés a barátjuk. Megtanulta az embereket elfelejteni, ahogy azok is elfeledték őt.

– Kivel tudok igazán szót érteni? Kihez tartozom igazán? Melyek azok az emlékeim, amelyek rájuk vonatkoznak? Kik a halottjaim? – ezeket a kérdéseket tette fel Mária, és senkitől sem várt rá választ, csak saját magától.

Célja volt, hogy harmóniában éljen önmagával, a szeretteivel és a lelkiismeretével. Kiderült, hogy csak egy élete van, és azt méltósággal akarta leélni. Leült a vén diófája árnyékába, és úgy, mint régen, a nyugágyán elterülve Tolsztoj Anna Karenyna című regényét kezdte el olvasni. Számára Anna Karenyna volt bizonyára a legelevenebb a világirodalom valamennyi nőalakja közül. Alakjának titka sokrétű; bizonyára benne van az is, hogy Tolsztoj, aki elementáris erővel és szexuális étvágygal vonzódott a szép nőkhez, miközben a női szépséget és a szexualitást idővel egyre inkább bűnös dolognak tartotta, minden ízében elragadó hősnőt teremtett – szépsége, flörtölésének bája, gondolkodása, jelleme, tartása, lázadása korának erkölcsi ellen mind-

mind jelentékeny, már-már félelmetesen elbűvölő volt számára.

Pedig Tolsztoj eredetileg Anna alakján keresztül nevetségessé akarta tenni azokat a „nihilistákat”, akik a családot, a társadalom szilárd erkölcsi alapjait rombolták. Nem így sikerült, mert a Tolsztojban élő nagy művész nem engedte, hogy regénye tanmese legyen. A bűnös lélek a világirodalom legvonzóbb házasságtörő asszonya lett, a könyv pedig – Thomas Mann szavaival – minden idők „legnagyobb társadalmi regénye”. Szerencsétlen végkifejlet, tragikus befejezése egy a korabeli társadalmi elvárásoktól eltérő kapcsolatnak. Anna tisztességes asszony, kisfiát nagyon szerető anya volt, ám kiábrándultan, boldogtalanul élt férje mellett, s talán szemére lehetne vetni, mit várt Vronszkijtől, mit remélt ettől a viszonytól, egyáltalán miért hagyta magát belesodródni ebbe a szerelembe? És szerelmet érzett Vronszkij iránt, vagy csupán vágy, elvágyódás hajtotta felé a kiábrándult, boldogtalan házasságból? Talán nem lehet őt hibáztatni és nem lehet bukott asszonyként említeni. Hibáztatni a képmutató, ármánykodó társadalmat lehet, a megbélyegzést, a nem egyenlő bánásmódot és elbírálást.

Mária tudatában volt annak, hogy csak egy élete van, de próbálta megérteni Anna Karenynát, aki mégis eldobta az életét magától, vonat elé vetette magát. Meggyőződött arról is, hogy nem szabad amnéziába esnie, mert akkor mindent elveszíthet. A jövő felé kell gondolkoznia.

– Sikerül-e valamit megértenem a korból, amelyben élek? Minden olyan érthetetlen...? S végül is mi az, ami érthetetlen benne? – töprengett magában tovább. Úgy érezte, hogy nemcsak a történelmet, hanem önmagát sem érti, a politikai fogalmak és az ideológiák is tökéletesen kiürültek, csak önmagának van története. Túl kell élnie!

– Önmagamat kell felfedeznem, végre! Tudom, hogy egy életem van – halkan mondta, hogy ne hallja meg senki. Arra is gondolt, hogy aki a földre születik, az mind hős. Mindenki az Isten kezében van.

Zágorec-Csuka Judit

Egyikünk sem jut ki innen élve

Noémi többé nem kezelte magát elkésett gondolatként. Elfogyasztotta a finom ételeket, nagyokat sétált a napsütésben, belevetette magát a szlovén tengerpartról az Adriai-tenger hullámaiba, bolondos is tudott lenni egy kicsit, ha úgy alakult a helyzete, ha volt kivel bolondozni. Ha úgy alakult, kimondta az igazságot is, amit annak gondolt az adott helyzetben, tekintet nélkül volt másokra. Kedves is volt, de furcsa is. Már nem volt másra ideje, csak ezekre a dolgokra. Elmúlt ötvenéves, hatvan felé közeledett. Ha a semmiből jöttünk, miért is szégyelljem, hogy vissza kell mennem a semmibe?

– Az élet sosem úgy alakul, ahogy tervezzük, hanem ahogy lennie kell – fejtette ki gondolatait egy alkalommal, de nem volt, akinek elmondhatta volna, mikor hosszú sétára indult a közeli erdő szélén, majd részletesebben kibontotta a gondolatait. – Ha akar velem valaki találkozni, akkor fog, ha mégsem találkozni, akkor valóban így kellett történnie, nem volt lehetőség a találkozásra – elmélkedett magányában, amelyben végül is jól érezte magát a kapcai erdő szélén.

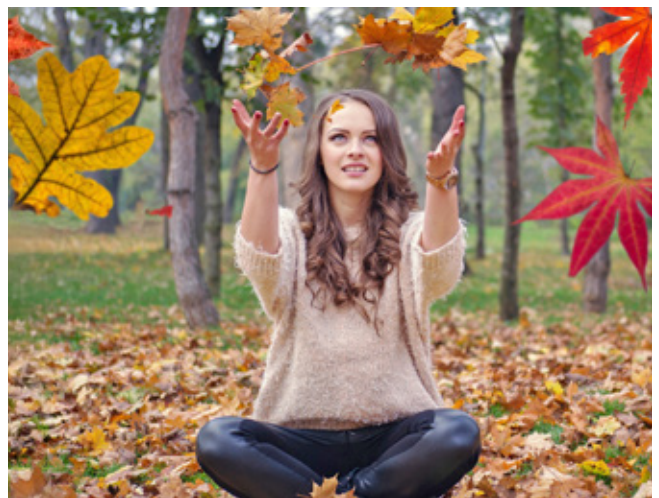
Ahogy befelé haladt az erdőbe egyre jobban mélyedett el a gondolataiban. Azon tűnődött, hogy milyen gyorsan telik el az élet és mennyire nem figyelünk egymásra, pedig megérdemelnénk az egymásra figyelmet. Reggel felkelünk, rohanunk dolgozni, este hazaérve már csak arra van energiánk, hogy kifújuk magunkat és elvégezzük a házi teendőket, egy kicsit nézzük a tévét és lepihenjünk. Másnap kezdődik minden elölről, forgunk a mókuserékben. Napok múlnak, hetek, évek rohannak el mellettünk így szinte észrevétlenül. Gyakran mondjuk, hogy „Nincs időm! Nem érek rá!”. Aztán lehetséges, hogy egyszer már semmire sem lesz idő! Egyszer csak nem lesz tovább! Így folytatta Noémi a belső dialógusát:

– Akkor talán átgondoljuk az életünket, felhívjuk a szüleinket, ha még élnek, a szeretteinket, lehetséges, hogy sírunk is, de mindez már nem segít, ha soha semmire igazán nincs elegendő időnk.

Séta közben még arra is gondolt, hogy mindezek közepe mérgelődünk is, szidunk másokat, áskálódunk, azon

gondolkozunk, hogyan tudnánk bosszút állni másokon, bántjuk, sértegetjük egymást. De minek? Ha az életből egyikünk sem jut ki élve! Nem könnyű becsületesnek lenni. A világ tele van ravasz és eszes emberekkel, akik nem értik, mit jelent a hűség és a becsület. Áskálódnak, lopnak, és a világ szemében mindig sikeresek. A becsületességhez sok erőfeszítés kell és állandó bátorság. Ami pedig a tisztességet illeti, az a legnehezebb a felsoroltak közül. Noémi lassan visszatért az erdőből kivezető dűlőútra. Arra gondolt, hogy amikor hazaér, felhívja még azokat a személyeket, akik fontosak neki, akiket szeret, akik megérdemelnének egy kedves szót, egy mosolyt, egy kis odafigyelést, egy szál virágot, egy kis simogatást.

– El kell velük beszélgetnem, most még van rá idő, meg kell őket látogatnom, most még megtehetem! Nem bánom a múltam, csak azt az időt sajnálom, amit nem megfelelő emberekre pazaroltam el! Mi az az élet még, ami élni akar bennem? Nem kellene mindig jobbnak lenni a többiekénél, úgy a munkában, mint a magánéletben. Egyszerűen csak élni kellene. Nem én választottam az életet, ő választott engem. Nem tudom, miért jutott nekem több öröm vagy több szomorúság? Valami jutott nekem is. El kell fogadnom és tovább kell lépnem. Talán ez volna ma a fő kérdésem, mert azt kellene választanom, ami számomra igaz – gondolta, amikor belépett a háza bejárati ajtaján.

Foto/fotó: PxHere.com, 1198258, Dana Tentis

Dr. Csider Sándor

Át a hegyen

BIHEKA Bischofné Hesinger Katalin verseskötetének illusztrációi

A Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ pótolhatatlan szerepet tölt be a szlovén és magyar kultúra közkinccsé tételében, gondozásában, a két nemzet barátságának ápolásában. E hivatásának tett eleget, amikor ez év február 15-én helyt adott BIHEKA Bischofné Hesinger Katalin, a Zalalövői Városi Televízió munkatársa, népművelő, író, költő, képzőművész, rendező *Át a hegyen* című kötetbemutatójának. A szerző több versét megzenésítette fiával, Bishof Andrással, aki gitáron kísérte a dalokat. A zsúfolásig megtelt olvasóteremben megtekinthette a közönség a művész által festett illusztrációk eredetijét.

BIHEKA úgy él és dolgozik városában, mint mindenki más, és mégis másként. Világmindenséget megismerni indul az alkotás óráiban. Tudja, hogy a valódi szépség nem általa, hanem rajta keresztül születik. Az alkotás emberi képességei csúcsára emeli, az ihletett órákban meghaladja önmagát. Úgy véli, hogy életünk során egy szimbolikus hegyen kelünk át. Mi vár bennünket a túl-

oldalon? Senki nem tudhatja, de maga az út csodálatos lehet, ha azzá tesszük.

Festményei nem a valóság élethű ábrázolásai, ő gondolatai közléséhez álmodik képeket. Mindegyik egy tanmese. Szánjunk időt az *olvasásukra*! Fejtsük meg üzeneteiket!

Az egyik festményén bohóc néz a tükörbe. Háttal áll, nem tudni, nő-e vagy férfi az illető. Bármelyikünk lehet, de talán a művész az. Vele szemben ideális énje, önmaga legszebb változata jelenik meg. Hiába szeretné megérinteni. Elérhetetlen. Megpróbálni mégis kötelessége. Őt kell meghódítania, életre keltenie. Az idea szomorú, hiszen még megvalósulatlan. Állandó várakozásban van. Arcán sejtelmes, biztató a mosoly.

A falon forma- és színekavalkádot látunk, a kápráztató világot. Hivalkodó pótléka csupán az övének.

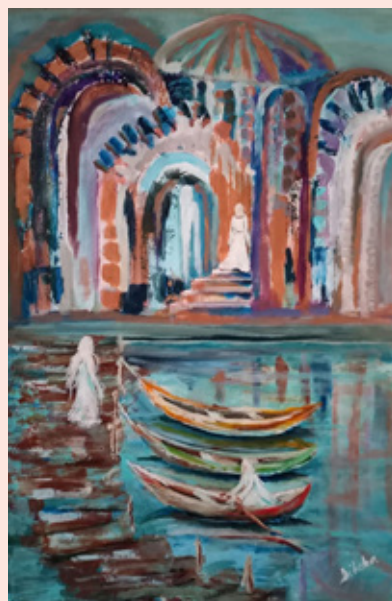
A *Madarak* teli színnel, örömmel, játékos mozgással. Az életfa minden gyümölcse egy-egy bolygó. Vörös szárnyasok érkeznek az ágakra. Föl-alá röpködve szüretelnek.

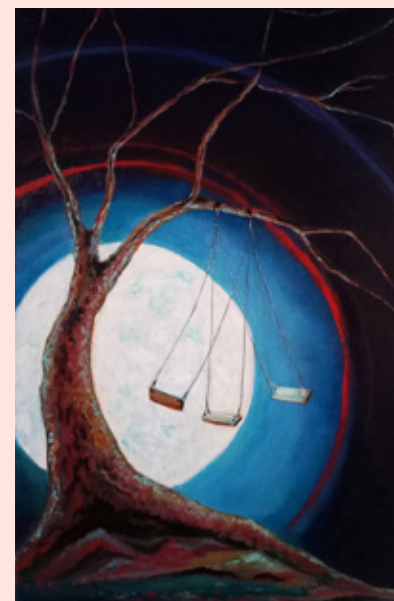
🔴 A tükör meséje

🔴 Madarak

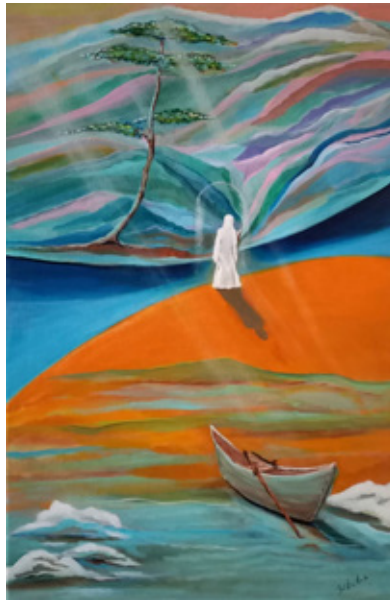
🔴 Angyalok városa

🔴 Tér-idő

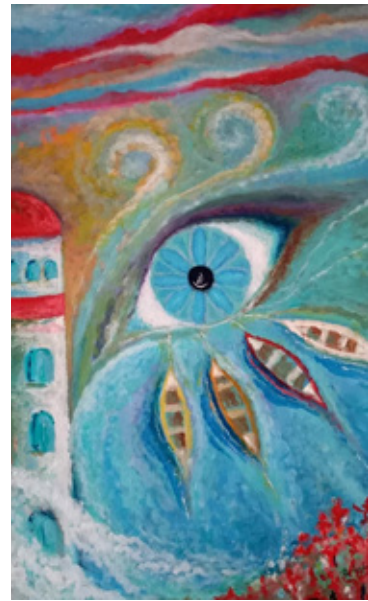
➤ A tükör meséje

➤ Félúton

➤ Belső utazás

➤ Kikötő

Isteni a megbízatásuk, csőriükben hordják, szórják szét az égitesteket a világmindenségben. A teremtés: játék.

Az *Angyalok városa* BIHEKA fantáziájának szülöttje. Egy csodálatos világ sejlik előttünk. Vele együtt állunk, szemlélődünk a határon, a kikötőben. Láthatjuk, hogy egy angyal éppen elhagyja a várost, csónakjával nekivág a tengernek. Vajon hová indul és miért egyedül? (Talányokkal teli a festő minden alkotása, mint ahogy majd' mind-egyiken megjelenik a tenger, a szabadság szimbóluma.)

Mesebeli a kikötő s vannak még szabad csónakok. Bármelyikünk birtokba vehet egyet s elindulhat vele.

A boldog fantáziavilágból a *Tér-idő* képen visszazökkenünk a valóságba. Sötét, rideg térben kihalt fán leng egy üres hinta. (Festői bravúr a mozgás ábrázolása.) Vajon kik ültek egykoron rajta, zuhantak sikongva a mélybe és emelkedtek a magasba? Hova lettek? Senki sincs, aki a festőn kívül akárcsak látná az elhagyatott tájat. Alig akad szomorúbb tárgy egy játékra, vidámságra hivatott, üres hintánál. Talán addig meg nem áll, míg a fa ki nem zöldül, s nem akad újra játszótársa. Egyszer... valamikor.

Reményt keltő a *Felfelé* című alkotás, melyen hullámcsúcsok felé halad egy hajó (életünk hajója) az ezerarcú, viharos tengeren. Veszélyes, küzdelmes az út, szagattja a sors a vitorlát. Megjárnuk hullámok mély völgyeit, de fölfelé és előre törekedve rendre kiemelkedünk belőlük.

A szemlélő a képkereten túl is *láthatja* a végtelen vizet, a lehető útvonalak sokságát.

Csónakkal érkezünk a földre (*Félúton*) s azt egyszer lelkünknek el kell hagynia. Lassú ünnepélyességgel vonul a szellemalak az ismeretlen felé. Semmit nem vihet magával önmagán kívül. Egy elválasztó vízen még átkel, majd belép a túlvilág szellemkapuján. Nem tudja, mi vár ott rá, megkérdezi-e tőle valaki: *Szerettél, szerettek? Elvégezted rád szabott feladataidat?* Nem ijesztő a földöntúli világ. A színes dombok alján cédrus zöldell, az örök élet szimbóluma. Az utas (*Belső utazás*) a földi gondoktól megválva, kisimult, megszépült, tiszta arccal adja át magát a gondviselő erőnek. Sorsa csak eddig volt a saját kezében.

Életünk végén (*Kikötő*) megérkezünk oda, ahonnan indultunk. Mindeddig világítótorony jelezte a legtisztább értékekhez vezető utat. Boldogtalanná, cél nélkülivé vált annak az élete, aki nem felé vette az irányt. Tévelygett, elveszett a *tengerben*.

Az Isten ábrázolhatatlan. BIHEKA festményén mégis a szemébe nézhetünk, bár inkább ő kísér tekintetével bennünket. Türeelmes. Hagyja, hogy szabadon éljünk, döntsünk. Ránk bízsa sorsunk alakítását. Mi lesz velünk, miután visszatérünk hozzá?

Tudásunk határa itt van s nem tovább. Miért kellene nekünk minden titokra fényt derítenünk?

Bence Lajos

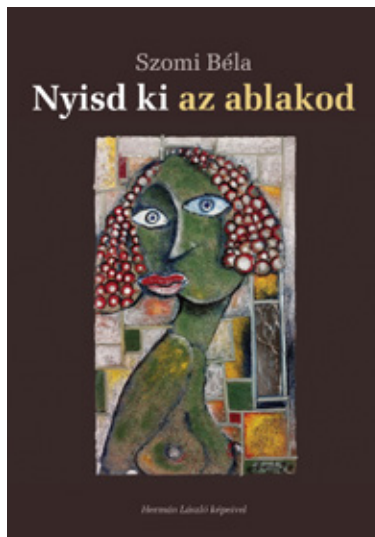
A versírás és a fordítás is folytatódik

Szomi Béla a szlovén kultúrában jó ideje letette névjegyét: zeneszerzőként, szövegíróként, költőként már negyedfél évszázada alkot, jegyzett műveinek, rádiókban és tévében sugárzott dalainak száma több százra becsülhető. A pedagógus-tanár azonban nem elégedett meg ennyivel, hiszen eltökélten halad azon az úton, hogy „visszatanulván” magyar anyanyelvét kiváló prózaíró és novellista apja, Szomi Pál örökébe lépjen.

Mindezeket erősítette meg a szerző a Lendvai Könyvtár olvasótermében az új kötetének (*Nyisd ki az ablakod*) megjelenése kapcsán rendezett bemutatón. A muravidéki magyar irodalom új eredményének számító kötet – Szemes Péter recensens szavaival – a gyors fogyatkozásnak indult közösség irodalmi termésében is megmutatkozva, az új szerzők „esetleges” megjelenésével új kiadási program kialakítását indokolná. Ezért különösen méltó és szép vállalás, hogy a szerző írott szóval is szolgálja a muravidéki magyar irodalom gazdagításának nemes ügyét.

Szomi Béla előbb csak fordítóként, majd önálló szlovén lírikusként is megcsillogtatta anyanyelvének hasonlítható értékeit, a kortárs magyar irodalom és a muravidéki magyar kultúra maradandó alkotásait. S még e ponton sem állt meg: saját verseinek magyarításával, az anyanyelvi kultúránk és a nyelv iránti elkötelezettség, a nyelv géniuszának ösztönző ereje folytán – önálló nyelvezetben és ritmuskészletben – sajátos belső világának a kimunkálásába fogott.

Szomi Béla közel 20 évig tartó stúdiumai után (a zenei terminológiában ezt akár stúdiómunkának is nevezhetnénk) még ennél is továbbment! A 2021-ben megjelent *Szerellemmosolyban* (az MNMI kiadásában) a témák és „történekek” gazdag tárházát villantotta fel; az érzelmek és élmények magasiskoláját, az erkölcs és etika törvény-

☞ **Szomi Béla: *Nyisd ki az ablakod***
(Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2024)

szerűségeit ügyesen kombinálva a közéleti normák fura változatosságával. Mindez a kákcissalátás nosztalgiát a kulturális vadhajtasok és a giccs mellé sorolva a kultúrák egymásra hatásának, a multikulturalizmusnak és a pluralizmusnak a hiányát, „egyszólamúságát” elítélő gesztus kifigurázásában ölt testet. A jelen kötetben is a reneszánsz embertípus százféle érdeklődéséből táplálva a modern ember neuraszténiától sem mentes hétköznapijainak a termékeit kapjuk: oda és vissza. Így például jól megfér bennük a romantikus életérzést sem nélkülöző eszköztár, az érzelmesség és az elvagyódás. A kötet szerkesztője (B.L.) hozzászólásában a kötet címben szereplő, felszólításnak

is beillő, de állásfoglalásra feltétlen számító nyitottságot emelte ki, ami nemcsak a kötet eszmeiségének a továbbgondolását indokolja, de az ajándék elfogadásának egyik „feltétele” is.

A szerzőtől már megszokott témák között a szerelem sokszintű megfogalmazása, az örömforrás és a boldogság mellett a csalódás és a fájdalom is helyet kap, ahogy a kétség is, hogy mennyire tudjuk viszonyozni a másik fél szeretetét, méltók vagyunk-e a bizalmára. A szülők és a családi béke mögé szorult konfliktushelyzeteket a boldog gyermekkor békés vizeinek a fodrozását jelentő „látszatbéke” realiztikus kiszólásai teszik izgalmassá rendkívüli őszinteségükkel. A szülők által közvetített pályamodell (tanár) s az otthon elhagyásához kapcsolódó tévhitek (máshol jobb, el innen...) is mély vallomások szintjén kerülnek megfogalmazásra (Hármasmalom).

A szerző jövőbéli tervei közt szerepel az úttörő munkát végző, az első magyar nyelven alkotó költő, Balassi Bálint verseinek szlovén fordítása, amely a szlovén és a magyar fordítási irodalomnak újabb becses felvállalása lehet.

Kostyál László

I. Zala Vármegyei Tárlat 2023

Lendva, Színház- és hangversenyterem, 2024. január 11–31.

Egy vármegye művészeinek közös kiállítása mindig ünnepi alkalom. Hasonló egy baráti találkozóhoz, ahol az egymást rég nem látott ismerősök összejönnek, beszélgetnek, mesélnek magukról, reflektálnak a külvilág eseményeire. Csak itt mindezt ecsettel, tustollal vagy éppen plasztikus formák segítségével, vagyis a művészet sajátos eszköztárával teszik.

Zala vármegyében az első megyei tárlatot ismereteink szerint csaknem száz éve, 1925-ben rendezték Zalaegerszegen (a faluszövetségi nagy kiállítás szekciójaként), az Arany Bárány szálloda dísztermében. Azóta – bár esetleges időközönként – több-kevesebb

rendszerességgel rendeznek ilyen jellegű, széleskörű, megyei kitekintésű kiállításokat, a következőket így 1933-ban szintén a megyeszékhelyen, ugyanabban a teremben, 1934-ben pedig a keszthelyi Balatoni Múzeumban.

A jelenlegi, először a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben bemutatott anyag 32 művész összesen 55 alkotását tartalmazta. A zsűrinek három díj kiosztására volt lehetősége. A döntés meghozatala során tudatosan a fiatal alkotókat helyezte előtérbe – amint ez a megnyitón hangsúlyozásra került –, de a díjazást voltaképpen ennél többen is megérdemelték volna. A kiállított anyag első ránézésre is, de a bírálók egybehangzó véleménye szerint is kifejezetten erősnek mondható. Szélsőséges megnyilvánulásokkal, illetve művészi attitűddel nem találkozni benne, központi vonulatot is nehéz lenne kiemelni. Feltűnőnek mondható a napjaink történéseire, eseményeire való reflexiók csaknem teljes hiánya, bár a számos filozofikus kérdésfelvetés mögött áttételesen ilyenre is lehet asszociálni. A résztvevők számát tarthatjuk soknak is, kevésnek is, tény azonban, hogy az ismertebbek közül több név hiányzott. A vármegye művészetéről így kirajzolódó kép ennél fogva keresztmetszetszerűnek mondható ugyan, de teljeskörűnek semmiképpen. A későbbiekben a tárlat anyaga vándorkiállításaként más helyszíneken is bemutatásra került, Zalaegerszeg, Nagykanizsa és Duna-szerdahely után érkezett Lendvára, ahonnan a következő állomása Keszthely. A kiállított alkotások száma minden esetben az adott kiállítóhely lehetőségeihez igazodik.

Zala megye és annak székvárosa, Zalaegerszeg, illetve Lendva a történelmi tradíciókban gyökerező kapcsolata

➤ A kiállítás plakátja/Plakat likovne razstave.

Forrás/vir: KKC Lendava – Lendvai KKK

hagyományosan intenzív és sokrétű, a két testvérváros képviselői rendszeresen jelen vannak egymás kulturális szcénáján is. A mostani kiállítás Lendváról nézve a tágabb, sok évszázados közös hagyományokkal bíró régió egy napjainkban is inkább csak adminisztratív módon elkülönülő részének kortárs művészetét tárja a szélesebb közönség elé.

A következőkben röviden tekintsük át a Lendván kiállított anyagot. A kiállítási galéria egyik leghangsúlyosabb helyére **Novák Kata** *A világ valóban olyan, amilyennek más látja* című, a földíjat kiérdemlő, nagyméretű (110x120 cm), triptichon-szerű alkotása került. A könnyed, kissé talányos, vidám hangulatú, pasztell tónusokkal megfestett, töredezett tájkép a hármas tagolással a folyamatosság és a megszakíttottság dilemmáját boncolja.

➤ **Novák Kata: A világ valóban olyan, amilyennek más látja, Zalaegerszeg város földíja**/Svet je v resnici takšen, kot ga vidijo drugi, Glavna nagrada mesta Zalaegerszeg, 2021.

A másik díjazott, **Agárdi Olivér Attila** sakktábla-mintás kövezetre helyezett utcai pihenőpadon sakkozó, magányos, kopottas voltuk ellenére – vagy éppen annak köszönhetően? – erőteljes kisugárzású figurái (*Ezt jól át kell gondolni!*) napjaink szociális dilemmáira utalnak. A harmadik díjat **Bárdosi Katinka** érzékletesen, erős színkontrasztokkal festett, egy finoman hullámzó vízfelszín fölött látszólag minden ok nélkül feltűnő, mégis igen valószínűnek ható füstpamacsot mutató kompozíciójával (*Still 01*) érdemelte ki.

➤ **Agárdi Olivér Attila: Remény ültető, Zala vármegye díja**/Sejalec upanja, Nagrada Županije Zala, 2019

A kiállítás jellegénél fogva természetesnek mondható, hogy a primer látvány elvonatkoztatása, vagyis a figuralitáshoz való viszony tekintetében erősen eltérő megnyilvánulásokkal találkozni az anyagban. Konstruktivista-geometrikus felfogású, vidáman színes kisplasztikákat mutatott be **Horváth László** (*Emlék-Mű*,

➤ **Bárdosi Katinka: Still 01, Nagykanizsa Városi Díja**, Nagrada mesta Nagykanizse, 2021

Architectura), amelyek külön érdekessége egy-egy formán belül a színek önálló tömegalkotó szerepe. A nőiesen kifinomult líraiság jelenik meg **Nagy Szilvia** két finom, a kívülálló számára konkrétan nem dekódolható, fekete-fehér tűzzománcán (*Idővonal 1–2.*), de a felület geometrikus, rácsos osztottságával a líraiság egy konstruktív gesztussal rendeződik párhuzamba.

• **Nemes László: Hódolat/Nikola Tesla**

V poklon Nikoli Tesli

Karner László nonfiguratív alkotása a spirális vonalba rendeződő, a tekintetet ennek fókuszába vonzó galaktikus kavargást állítják elénk (*Spirál*). Bár egészen más eszközökkel, de némileg rokon gondolatból indul ki **Nemes László** nagyméretű kompozíciója, amely egy sokszínű, virtuális világra nyitott ablak segítségével boncolja a tér és az idő bonyolult viszonyát, illetve napjaink szédítő technikai lehetőségeit (*Téridőrács*).

Szimpatikusan és merészen használt, tüzes kolorit jellemzi **Takács-Szencz Livia** lendületes formákkal festett, a primer látványnál mélyebb, allegorikus síkon is értelmezhető, felszálló madarakat asszociáló színpázmáit (*Elszakadás*). Hozzá hasonlóan erőteljes színvilágú és szimbolikus jellegű **Takács Ferdinánd** *A fénix feltámadása* című kompozíciója, de jelképisége és formai megoldása egyértelműbb, konkrétabb. Némileg hasonló

a színhasználata **Domina Zsóka** erőteljesebb formákkal operáló, konstruktív reminiscenciákat is ötvöző, erősen filozofikus megközelítésű, konkrét tájrészleteket absztraháló kompozíciójának (*Identitás*).

A szürrealizmusához sorolható **Buday Mihály** az álmok világába vezető, emlékképek sorát felvillantó, egymásba folytatott tónusokkal kivitelezett kompozíciója (*Üdvösség-e, vagy kárhozat?*). Ugyanúgy líraian nosztalgikus hangulatú, mint **Szényi Zoltánnak** a családi tradíciót idézően, de az idő könyörtelen múlására is utalva a régi órát és írott szövegtöredéket mint a múlt relikviáit a középpontba állító assemblage-a (*Emlékképek*), amelyen természetes, mesterséges és festett motívumok együtt jelennek meg.

• **Buday Mihály: Két álom közt/Med sanjami, 2023**

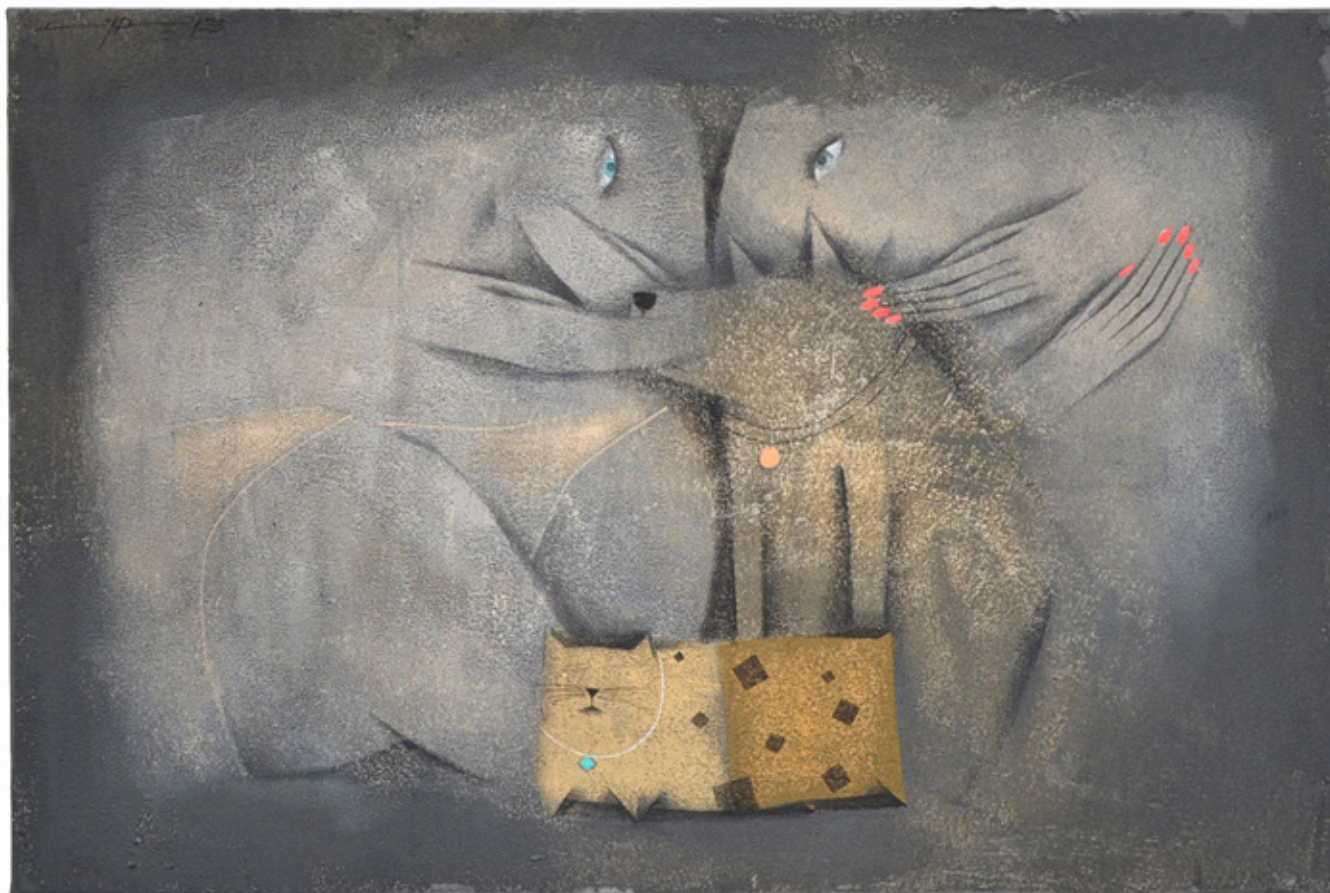
Az idő múlása, az elkerülhetetlen öregedés és elmúlás Szényi mellett több más alkotónak is központi gondolatát képezte. **Ágh Edit** *Kórók* című alkotásán az elszáradó virágok már csak emlékképekben őrzik hajdani üde frissességüket. Szinte rímel erre **Zafir Mari** *A nagy öreg* című,

hasonló témájú, a túlrejt napraforgót antropomorfizáló munkája. Ugyanez a gondolati alapállás spirituális utalásokkal egészül ki **Szarjas Gertrúd** temetőrészletet felidéző, a múltat a jelennek összekötő, selyemre festett akvarelljének (*Kell ott fent egy ország*) felfelé mutató sírkeresztjei révén.

Budaházi Tibor kompozícióját (*Szent Mihály arkan-
gyal a mennyei seregek élén*) egyszerre jellemzi a négy-
zetesen osztott felület feszesen konstruktív szerkezete,
a rajzosan leegyszerűsített, szimbolikus jelenetezés,
az archaizálás, a kvázi lepusztult felület és a hangulati
transzcendencia. Az ábrázolás kapcsán óhatatlanul
a régészeti feltárásokon feltárt ősi kőtáblák jutnak a
szemlélő eszébe. Bár tőle erősen eltérő módon, de szin-
tén felfedezhető a konstruktív szemlélet **Hermán Aliz**
alkotásán (*Fekete lámpaernyő*), amely mintás terítővel
leterített, négyzetes asztallapon különböző, alapvetően
geometrikus elemeket tartalmaz, kihangsúlyozva az élet
különböző területein jelenlévő feszített struktúrákat.

Ludvig Zoltán alkotása a *Hajnalpír*, amelyen a nap-
pali világosság első perceinek hangulatát idézik fel a
szürke párába burkolódzó táj képét feloldó, megfolyó,
érdekes felületet képező, izzó színpázmák. **Ludvig Dá-
niel** egyszerre harmonikusan dekoratív és szimbolikus
képén (*Körmösök*) a geometrikus formákból összeálló
kutya, macska és emberszerű pár figurái a családi idill
mellett a „sem veled, sem nélküled” folytonos képmu-
tatást eredményező dilemmáját is felidéz a nézőben.
A szintén nagykanizsai **Kotnyek István** képén a táji
elemek metamorfózisának lehetünk tanúi: a tájkép és az
épületrészlet szinte a szemünk előtt alakul át egy elvont,
geometrikus szerkezetet rejtő, asszociatív kompozícióvá
(*Krómsárga*).

Nosztaigiával tekint a múltba **Horváth Csongor
Gergő** retró-jellegű akvarell-kompozíciója (*Születésnap*),
amelyről mintha egy családi fotóalbum vidáman ismerős
jelenete köszönné vissza. **Váncsa Ildikó** *Támasz* című,
félalakos, intenzív kontúrozással megfestett női portré-

🔴 **Ludvig Dániel: Körmösök/Kremplji 2023**

ja a mozdulat expresszivitásából eredően erős érzelmi töltéssel bíró, tónusokban szándékoltan szegény alkotás.

Basilides Bálint Géza *Katasztrófa után* című akvarellje az egyedüli ábrázolás, amely a szomszédunkban dúló ukrajnai háború tragikus eseményeire reflektál. Az elhagyatott, kiégett tájrészlet a mérhetetlen szenvedést eredményező, kegyetlen és értelmetlen pusztítás elleni vizuális vádirat. **Stamler Lajos** alkotása (*Ingatag intelem*) kőből faragott kispasztika, ami – voltaképpen egy felfelé mutató kézfej – lekerekített talapzatával a nem kellőképpen egyértelmű intelem instabilitását jelképezi.

Több értelmezhetőségi réteget rejt **Németh Miklós** dekoratív, szecessziós ízűen kacskaringózó vonaljátékkal megrajzolt tuskompozíciója (*A titkot úztük mindahányan*). A tetszetősen könnyed, líraian illusztratív megjelenés mögött mélyebb, egyszerre allegorikus és szimbolikus tartalmi rétegek is rejtőznek. Ugyancsak illusztrációként

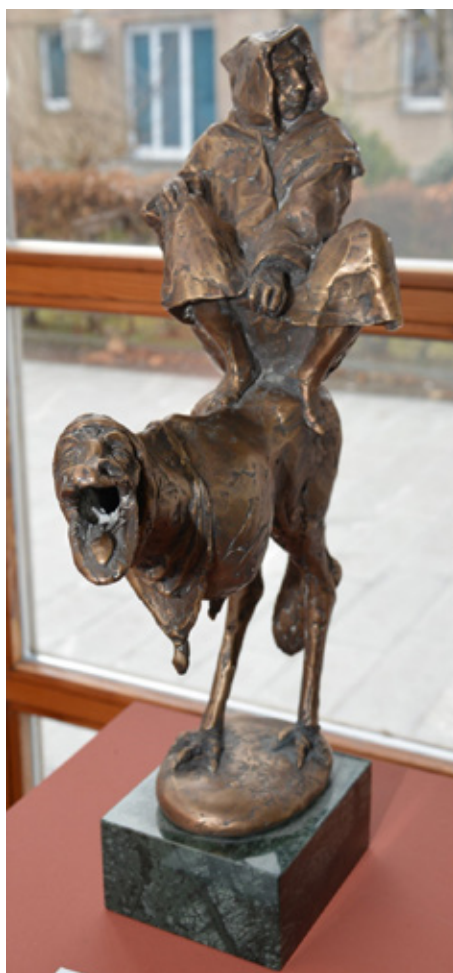
hat **Csik Dominik** *Melankólia* című tusrajza, amelynek szomorkás hangulatot sugárzó magányos főszereplője – kiáradó patak partján búslakodó fiatal nőalak – akár valamely romantikus történet érzelmeivel viaskodó főhőse is lehet(ne).

A szobrászok közül **Szabolcs Péter** *Művész* című kis bronzszobra öntudatos és zárkózott testtartásával az egész kiállítás jelképének is mondható. A mellette álló *Diána* kortárs köntösben fogalmazza újra a mitológiai jelenetet, a mesterséges patina ugyanakkor ásatag, archaizáló jelleget kölcsönöz neki. **Farkas Ferenc** két kispasztikája a szobrász művészelődőket és művészetüket szubjektív módon bemutató és értelmező hosszú, virtuóz sorozatának két stációja (*Műterem V*, *Bosch variációk IV. – Bosch utazása*).

Németh János keramikumművész ezúttal a *Holló* című kispasztikája mellett az *Életfát* ábrázoló dombor-

művet állította ki, melyeket az összefogott, virtuóz formaadás és magabiztos könnyedség jellemez. Utóbbi alkotása nem csupán a karzat végében való elhelyezése, de allegorikus jellege miatt is az egész tárlat jelképes lezárásának fogható fel, miután átfogó, az élet körforgására utaló komplexitása egy egész világkép esszenciáját hordozza.

A rövid áttekintés jól tükrözi a kiállítás anyagának sokszínűségét. Sokféle művészi attitűd és művészetfelfogás simul egymás mellé. Van, aki számára a filozofálás volt igazán fontos, másnak a dekoráció, a reflexió, a nosztalgia, a technikai megoldások vagy éppen a spiritualizmus, de a művészet iránti elkötelezett

➤ **Farkas Ferenc: Bosch variációk IV – Bosch utazása**/Bosch variacije IV – Popotovanje Boscha

➤ **Farkas Ferenc: Műterem V./Atelje V**

➤ **Németh János: Holló/Vran**

alázat mindannyiukban közös. Voltaképpen egy olyan pillanatkép rajzolódik ki a szemlélődő előtt Zala vármege művészetéről, amely reményteli folyamatok kibontakozásával kecsegtet, s ennek alapján minden okunk megvan bízni abban, hogy ez a kiteljesedés a jövőben folytatódni fog.

POVZETEK

Razstava likovnih del iz Županije Zala v Lendavi

Kolikor nam je znano, je bila prva županijska likovna razstava v okrožju Zala organizirana pred skoraj sto leti, leta 1925 v Zalaegerszegu (kot del velike razstave vaškega združenja), v dvorani hotela Arany Bárány. Od takrat so – čeprav v naključnih presledkih – tovrstne razstave potekale bolj ali manj redno, s široko okrožno perspektivo, naslednje leto 1933 prav tako na županijskem sedežu, v isti dvorani, in leta 1934 v Balatonskem muzeju v Keszthelyju.

Pričujoče gradivo, prvič predstavljeno v Mestni koncertni in razstavi dvorani v Zalaegerszegu konec leta 2023, je obsegalo 55 del 32 umetnikov. Žirija je lahko podelila tri nagrade. Pri odločanju je žirija namenoma dala prednost mladim umetnikom, kot je bilo poudarjeno na otvoritveni slovesnosti, dejansko pa si jih je nagrado zaslužilo več.

Razstavljeno gradivo je na prvi pogled, pa tudi po soglasnem mnenju ocenjevalcev, zelo močno. Na njem ni ekstremnih manifestacij ali umetniških pristopov, težko pa bi izpostavili osrednjo temo. Presenetljiva je skoraj popolna odsotnost razmišljanj o sodobnih dogodkih in dogajanjih, čeprav je z njimi mogoče posredno povezati številna filozofska vprašanja. Število udeležencev je lahko preveliko ali premajhno, a dejstvo je, da je manjkalo nekaj bolj znanih imen. Sliko umetnosti v okrožju, ki se je izoblikovala, lahko zato označimo kot presečno, nikakor pa ne kot popolno. Kasneje je bilo gradivo razstave kot potujoča razstava predstavljeno v drugih krajih, po Zalaegerszegu, Nagykanizsi (Veliki Kaniži) in Dunaszerdahelyju je prispela v Lendavo, od koder je njena naslednja postaja Keszthely. Število razstavljenih del je vedno prilagojeno možnostim razstavnega prostora.

Odnosi med okrožjem Zala in njegovim glavnim mestom Zalaegerszegom ter Lendavo, ki koreninijo v zgodovinskih tradicijah, so intenzivni in večplastni, predstavniki obeh pobratenih mest pa so redno prisotni na kulturnem prizorišču drug drugega. Pričujoča razstava širšemu občinstvu predstavlja sodobno umetnost iz dela širše regije s stoletno skupno tradicijo, ki je danes še vedno precej administrativno ločena.

László Kostyál
umetnostni zgodovinar

V članku je kratek pregled gradiva, ki je bil na ogled v Gledališki in koncertni Lendavi od 11. do 31. januarja 2024.

➤ **A kiállítás a lendvai Színház- és hangversenyterem előcsarnokában/Razstava na hodniku Gledališke in koncertne dvorane v Lendavi.** Fotó/foto: KKC Lendava-Lendvai KKK

Sanja Bogdan Horvat

20 let delovanja Gledališke in koncertne dvorane Lendava

Pod lendavskimi vinogradi, v osrčju mestnega jedra Lendave se nahaja ena najbolj veličastnih zgradb v regiji. V njej se nahaja Gledališka in koncertna dvorana Lendava, Lendavčani ji radi rečemo kar kulturni dom. Je nenavadnega videza, ki privlači poglede in daje prostor za druženje, kulturo, zabavo in izobraževanje že 20 let.

deja o gradnji se je porodila že v 90-ih letih prejšnjega stoletja, temeljni kamen je bil položen leta 1995. Investicija se je pričela leta 1995 s sklenitvijo sporazuma med Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije, Uradom za zamejske Madžare Republike Madžarske, Občino Lendava in Madžarsko samoupravno skupnostjo Občine Lendava o zagotavljanju materialnih sredstev za izgradnjo kulturnega doma, pri čemer je bilo določeno, da bo dve tretjini sredstev zagotovila Republika Slovenija, ostali podpisniki pa preostali del. Celotna vrednost investicije je bila 1,7 milijard takratnih slovenskih tolarjev: 48 % je

financirala občina, 45 % država in 7 % Madžarska. Istega leta je občina Lendava sklenila pogodbo z Ministrstvom za kulturo o sofinanciranju gradnje kulturnega doma v višini 72.857.000,00 SIT.

• **Gledališka in koncertna dvorana Lendava**

Foto: Peter Škrilec, 2018

• **Temeljni kamen je bil položen 30. septembra 1995.**

Foto: Arhiv GKD

Gradnja se je leta 2000 ustavila. Leta 2003 se je ponovno pristopilo k dokončanju investicije, katere predračunska vrednost je bila 411.923.278 SIT. Finančna sredstva za dokončanje so bila zagotovljena s strani Ministrstva za kulturo Republike Slovenije v višini 200 milijonov SIT, s strani Madžarske v višini 94.600.000 SIT ter s strani Občine Lendava v vrednosti 117.323.278 SIT. Julija 2004 se je gradnja zaključila.

Občina Lendava je na osnovi Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo ustanovila javni zavod Zavod za kulturo in promocijo Lendava – Művelődési

és Promóciós Intézet Lendva. Soustanoviteljici zavoda sta bili Madžarska samoupravna narodna skupnost Občine Lendava in Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost.

Zavese so se prvič odstrle 18. septembra 2004. Zgradbo so svečano odprli takratni župan občine Lendava Anton Balažek in takratna predsednika vlad Republike Slovenije in Madžarske, Anton Rop in Ferenc Gyurcsány. Na prireditvi so s kratkimi odlomki gledaliških predstav sodelovali domači ustvarjalci Irena Varga, Evgen Car in Rajko Stupar. Prireditev se je zaključila s koncertom priznane glasbene skupine Budapest Jazz Orchestra. Naslednji dan je sledil še koncert Vlada Kreslina, Malih bogov in Beltinške bande.

◉ Naslovnica tednika Népújság z dne 23. septembra 2004 o otvoritvi Gledališke in koncertne dvorane Lendava.

Foto: Arhiv GKD.

Od takrat zgradba predstavlja utrip kulturnega življenja v mestu. Zgrajena je po načrtih priznanega in svetovno znanega madžarskega arhitekta Imreta Makovcza. Njena izgradnja je imela velik vpliv na celotno regijo. Je bila in ostaja edinstvena v regiji. Makovecz velja za predstavnika organske arhitekture. Njegovi projekti temeljijo na elementih mitologije in mistike, ki se tesno prepletajo z značilnostmi kraja in družbe, kamor se posamezni objekt uvršča. Za njegove zgradbe so značilna velika preddverja z naravno svetlobo, ki dajejo prostor za zbiranje in druženje, s čimer vnašajo življenje v zgradbo. Na drugi strani pa je zaznati pridih sodobnosti in funkcionalnosti zgradb. Vsak najmanjši detajl je skrbno premišljen in noben obiskovalec ne ostane ravnodušen ob vstopu v zgradbo.

◉ Notranjost Gledališke in koncertne dvorane Lendava. V njej je zaznati pridih panonskega sveta, kar odraža »hiše v hiši«. Strop spominja na barko.

Foto: Peter Škrilec

◉ Primer odprte orkestrske jame: madžarska opereta Cigánybáró leta 2006.

Foto: Peter Orban, arhiv GKD

• **Program madžarskega abonmaja**

Foto: Arhiv GKD (objavljeno v tedniku Népszás, 23. 9. 2004)

V prvi sezoni 2004/2005 je bilo na velikem odru odigranih šest slovenskih in šest madžarskih abonmajskih predstav, na sporedu so bile tudi otroške predstave v obeh jezikih.

Leta 2016 je bil prej omenjeni zavod ukinjen, saj je občinski svet Občine Lendava na 10. redni seji dne 20. 4. 2016 v soglasju s svetom Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava sprejel odlok o ustanovitvi javnega zavoda Knjižnica – Kulturni center Lendava – Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ, kateremu so pripojili javni zavod Zavod za kulturo in promocijo Lendava – Művelődési és Promóciós Intézet Lendva.

Dvorana s 444 sedeži omogoča izvedbo koncertov, gledaliških predstav in kongresno dejavnost. Ima tudi orkestrsko jamo. Dvorana je gostila veliko izjemnih ustvarjalcev in pomembnih dogodkov. Bila je prizorišče

• **Koncert legendarnega hrvaškega glasbenika Oliverja Dragojevića, 19. maja 2005.** Foto: Arhiv GKD

• **Koncert Simfoničnega orkestra RTV Slovenija**
Foto: Arhiv GKD

• **15. februarja 2020 je v Gledališki in koncertni dvorani gostoval priznani madžarski violinist Zoltán Mág.**
Foto: Arhiv GKD

18. september 2009 – 18. oktober 2009 • 2009. szeptember 18. – 2009. október 18.

 Slovenski
kulturni praznik
Szlovén Kultúrünnep
7. februar 2018 ob 18. uri
v Gledališki in koncertni dvorani Lendava

 V kulturnem programu sodelujejo:
A kulturális programban részt vesznek:

- Mladinski pevski zbor DOŠ I Lendava
- KPZ Vito
- Mešani pevski zbor „Nimam časa“ DU Lendava
- Prifarski muzikanti
- Lucija Enya Jordaki
- Pia Novak
- Katja Ferenc

Prifarski muzikanti

Spominska slovesnost ob marčni revoluciji na Madžarskem v letih 1848/49 v organizaciji Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava. Foto: Arhiv GKD

100

občinskih, lokalnih in tudi državnih slovesnosti. V Gledališki in koncertni dvorani Lendava je bila 30. oktobra 2023 državna proslava ob dnevu reformacije. Slavnostna govornica je bila predsednica Republike Slovenije, dr. Nataša Pirc Musar. Govoru je sledil umetniški del proslave z naslovom *Jezik, knjiga in umetna inteligenca*.

Dvorana je bila in ostaja prostor za domača in mednarodna baletna, pevska, glasbena tekmovanja. V njej se odvijajo slovenske in madžarske abonmajske predstave, otroške predstave, prireditve vzgojno-izobraževalnih institucij, javnih zavodov, amaterskih in polprofesionalnih kulturnih društev.

● **Primož Trubar**
Foto: Arhiv GKD/
Republika Slovenija

● **Regijsko srečanje lutkovnih skupin Pomurja 2019**
»LUTKA/BÁB« v organizaciji Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Območne izpostave Lendava.
Foto: Arhiv GKD

● **Mednarodni koncert učencev glasbenih šol v okviru projekta BOMUK-GRENZ-FREI Fonds 20. marca 2013.** V projektu so sodelovale glasbene šole iz Lendave (SI), Lentija (HU) in St. Stefan im Rosentala (AT). Foto: Arhiv GKD

● **Prireditev »Mi zmoremo!« v organizaciji DOŠ II Lendava.**
Foto: Arhiv GKD

● **Simfonični orkester Festine je skozi več let nastopal v Lendavi.** Na sliki plakat koncerta iz leta 2011.
Foto: Arhiv GKD

Ne le veličastnost same zgradbe, fascinantne so tudi vsebine in možnosti, ki jih nudi uporabnikom in obiskovalcem. Prvotna zaskrbljenost in negotovost o potrebi po taki instituciji sta se kar hitro razblinili. V dvajsetih letih se je tukaj odvilo več kot 2500 prireditev. Te so sledile številnim pripravam, vajam in generalkam.

- Kaligula režiserja Tomaža Pandurja v izvedbi Kazališta Gavella in Pandur Theaters je bila v Sloveniji prvič na ogled v Lendavi, 23. novembra 2008. Naslednji dan je bila predstava odigrana še enkrat. Foto: Arhiv GKD

Poleg dvorane dajejo prostor najrazličnejšim prireditvam tudi letni oder in preddverje. Preddverje, v pritličju in v zgornji avli, se je izkazalo za odličen razstavni prostor amaterskim in profesionalnim slikarjem, ilustratorjem, kiparjem, ustvarjalcem iz tekstila, fotografom in še bi lahko našteali. Tukaj potekajo tudi različne tematske ustvarjalne delavnice. Je tudi kraj, kjer se radi zbirajo in razstavljajo zbiratelji starin. V zadnjih letih vedno več avtorjev tukaj predstavlja svoje knjige.

- Marca 2024 je bila v preddverju organizirana predstavitev zbirke otroških pesmi Judit Zágorec-Csuka z naslovom Ábécés gyermekversek 40 betűre in razstava ilustracij Petra Orbana. Foto: Arhiv GKD

- Tesla – The great musical show, glasbeno-plesni in vizualni spektakel, 24. novembra 2021, v organizaciji Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava. Foto: Arhiv GKD

- Plakat društvene razstave Foto-video kluba Lendava iz leta 2013. Razstave se izvajajo v avli na spodnjem hodniku. Foto: Arhiv GKD

Zavod organizira različne ustvarjalne delavnice ter pedagoške in gledališke delavnice za otroke, ki so se uveljavile z imenom *Gledališke skrivnosti*.

Na letnem odru se že vrsto let odvijata Mednarodni lutkovni pristan Lendava, v okviru katerega gostimo lutkovna gledališča iz različnih držav, ter program Poleti v Lendavo, ki nudi koncerte na letnem odru. Tradicionalno se tu odvijajo tudi Etno večeri, ki prikažejo kulturno bogastvo kraja, ter ostale priložnostne prireditve, kot je Pustovanje v Lendavi in zadnja leta tudi silvestrovanje.

🔴 Festival Vinarium 2023 v Lendavi: Slovenski etno večer
Foto: Tomaž Galič

🔴 Lutkovni pristan Lendava 2010
Foto: Arhiv GKD · Grafika: László Meselics

🔴 Praznične otroške ustvarjalne delavnice leta 2017 so potekale v zgornji avli. Foto: Arhiv GKD

🔴 En izmed plakatov interaktivnih delavnic Gledališke skrivnosti. Foto: Arhiv GKD

- V okviru Poletnega program 2024 so bile organizirane štiri otroške predstave in koncert Maje Keuc. Dogodki so se odvijali na letnem odru in so bili dobro obiskani.

Foto: Arhiv GKD

Zgradba nudi in omogoča vse, kar je značilno za zgradbe Imreeta Makovcza: odprtost in prostor za druženje. V njej deluje tudi kavarna. Lokacija se pogosto znajde na zemljevidu turistov.

18. septembra 2024 je Gledališka in koncertna dvorana Lendava praznovala 20. obletnico delovanja. Zavod bo tudi v bodoče sledil svojemu poslanstvu, ki je izvajanje

- **18. septembra 2024** je Gledališka in koncertna dvorana praznovala 20. obletnico delovanja. Tako kot na otvoritvi, je tudi na tokratni slovesnosti nastopila glasbena skupina Budapest Jazz Orchestra. Foto: Tomaž Galič

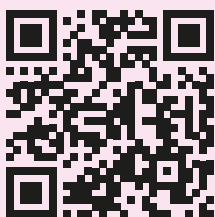
- **Pozdravni govor** direktorice zavoda KKC Lendava, **dr. Judit Zágorec-Csuka, ob 20. obletnici.**

Foto: Tomaž Galič

kulturnih programov, posredovanje umetniške ustvarjalnosti in izvajanje prireditvene dejavnosti ter promocija celovite kulturne ponudbe kraja kakor tudi celotne regije.

VIDEO NA YOUTUBE

Na spodnji povezavi si lahko ogledate film, ki je nastal ob praznovanju 20. obletnice delovanja GKD Lendava:

<https://youtu.be/95-aQATJfag>

20. obletnica delovanja Gledališke in koncertne dvorane Lendava
A lendvai Színház- és Hangversenyterem működésének 20. évfordulója

18. september 2024 • 2024. szeptember 18.

- Ob 20. obletnici delovanja je bila postavljena razstava, ki jo je uredila Gordana Škrilec in je prikazovala najbolj odmevne dogodke. Foto: Gordana Škrilec

Razstava je na ogled tudi v digitalni obliki na spletni strani Gledališke in koncertne dvorane Lendava: <https://www1.kkl.si/sl/20-let-delovanja-gledaliske-in-koncertne-dvorane-lendava/> ►

VIRI

- Arhiv Gledališke in koncertne dvorane Lendava (krajše: GKD)
- Spletna stran KKC Lendava:
 - <https://www1.kkl.si/sl/o-hisi/>
 - https://www1.kkl.si/kulturni-center/vsebina/Sl_zgodovina.php
 - https://www1.kkl.si/kulturni-center/vsebina/Sl_arhitekt.php
 - https://www1.kkl.si/kulturni-center/vsebina/Sl_podatki.php
 - <https://www1.kkl.si/sl/arhiv-spreda/>
 - <https://www1.kkl.si/sl/spored-2024-10/>
- Spletna stran Občine Lendava:
 - <https://www.lendava.si/vsebina/slovesnost-ob-20-obletnici-gledaliske-in-koncertne-dvorane-lendava>

Štampah Miha – Soós Péter

Hétköznapi Hősök

Kedves Olvasó!

Kérem, nézd el nekem a tegeződő hangvételt, de ezt tanultam Hőseinktől, akik idős koruk ellenére mind a közvetlen, bensőséges viszonyt kínálták fel nekünk.

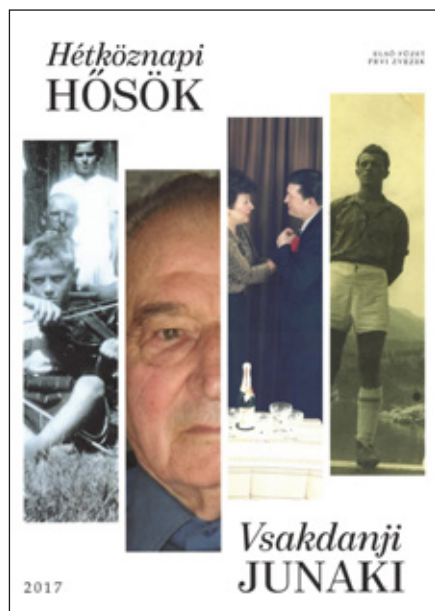
Amikor meghalljátok azt a szót, hogy hős, mi jut először az eszetekbe? Kikre gondoltok? Én általában egy legendába, mondába, valamilyen kitalált történetbe illő karakterre, esetleg egy reális történelmi személyre gondolok. Mondjuk Odüsszeuszra, aki amolyan „mindenes” hős: családszerető, mindenhez értő, bátor, ravasz, hűségese... – habár az utolsó cáfolható, hiszen Kírkével volt egy kis kalandja, valamint a bosszút ő is táplált. Ott a kortársa, Akhilleusz, aki heves, dacos, szenvedélyes szerető, de haragját öldökléssel csillapította – hősiessé ölni? A lovagok hősiessége eléggé egyértelmű: harcoltak és hercegnőket hódítottak. Robin Hood: elvenni a tehetőtől, széjosztani a rászorulóknak közt. Martin Krpan, Toldi, akikért izgulunk és szurkolunk nekik... Dózsa György, Matija Gubec, a lázadó hőseim... Az egri nők vagy az 1848-as gyermekhősök és vezéreik, az aradiak, és megannyi más hős, akiktől

rengeteget kaptunk. Gondolok itt feltalálók, felfedezők, tudósok, sportolók... sorára.

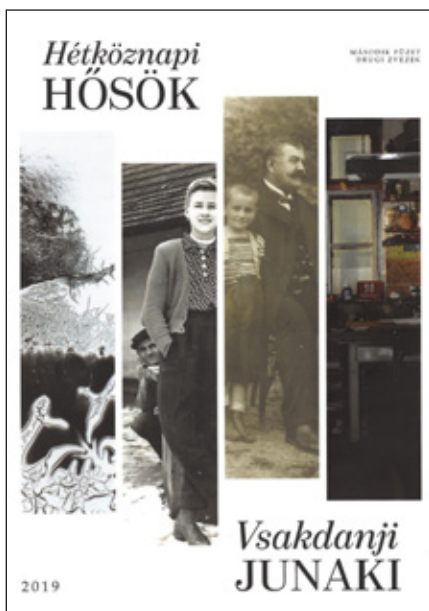
Aztán persze már mindenfelé elkalandoznak gondolataim, hiszen a hős fogalma hihetetlenül tág. Osztom Shakespeare III. Richárdjának gondolatát is, hogy „Amilyen a kor, olyan a hőse”, hiszen a hős fogalma képlékeny és szemszögtől függő. Egy eltorzult világ (mint amiben élünk) torz, hamis hőseket szül. Mi ezzel szembeállítjuk Hétköznapi hőseinket, bizonyítva többek között azt, hogy bárhol hőssé válhatsz, és megvilágítjuk erőnyeiket.

A mi esetünkben hősök azok, akik egy népcsoport, egy kultúra rendkívüli, önfeláldozó tetteket véghezvivő személyiségei. Különlegesek, de mégis nemes egyszerűségükben hétköznapi emberek, akikkel találkozol az utcán, köszönsz nekik, visszaköszönnek, s látod a szemükben, hogy a jót, az erkölcsöt képviselik.

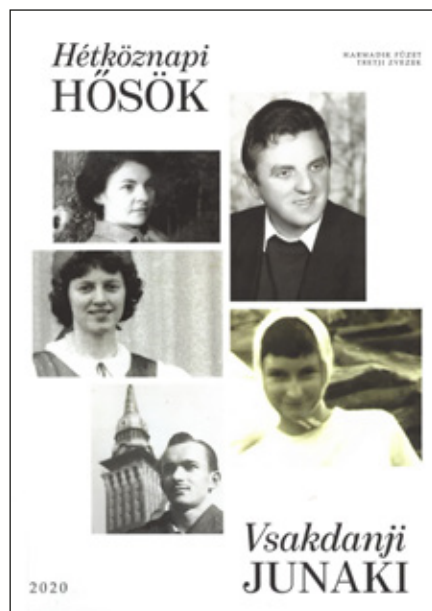
Hőseink, az életüket becsülettel élő és élt szépkorúak átadták életútjuk fontosabb állomásainak emlékezetét a fiatalságnak. Az életcéljaik eléréséhez szükséges munkát alázattal és odaadással végezték, s ezen interjúk által alkalom adódott, hogy tapasztalataikat, történeteiket

➤ Hétköznapi Hősök, 1. füzet, 2017.
Fotó: a MNMI-ZKMN archívuma

➤ Hétköznapi Hősök, 2. füzet, 2019.
Fotó: a MNMI-ZKMN archívuma

➤ Hétköznapi Hősök, 3. füzet, 2020.
Fotó: a MNMI-ZKMN archívuma

megoszthassák néhány középiskolás és egyetemista fiattal, akik nyitottak, kíváncsiak és belátják azt, hogy az „öregek” tanácsai építhetik a személyiségüket, valamint – tevékeny fiatalok lévén – a szűkebb és tágabb közösséget, amiben mozognak. Az idősök emlékezete a múlt bizonyosságát, az élet tanítását hordozza, míg a fiatalok buzgó hozzáállása a reményt és a magyar nyelv, illetve öntudat folytonosságát képviselik.

Emberi erény, ha úgy járjuk a világot, hogy folyamatosan élünk a tanulás lehetőségével. A fiatalok körében az iskola jelenti a formális oktatást, viszont amikor meghallgatunk egy idősebb polgárt – aki már nyolcvan- vagy kilencvenvalahány éve/évig él/élt a Földön, és átélte a királyi Jugoszláviát, a világháborús időszakot és annak „utórezgéseit”, majd a titói szocialista rendszert, s végül az önállósult, „uniós” Szlovéniát éli – az nagymértékben tágítja a tudatunkat és tudástárunkat. Nyitottabban és nagyobb tisztelettel közelítjük meg a világ dolgait, az emberi történeteket egy-egy ilyen beszélgetés után. Könnyebben vesszük észre az igaz értéket, és tudjuk megbecsülni azt. Újat tanulunk egy másik világról egy nyugodtabb mesélési mód által, hiszen nekik, hőseinknek még volt idejük a dolgok, helyzetek megélésére, nem hajtotta őket állandóan valamilyen határidő, nem zavarta a létüket lépten-nyomon valamilyen elektromos kommunikációs eszköz.

Erkölcös emberekről van szó. Az Erkölc nagy kezdőbetűvel az a szó, amit nagy elővigyázatossággal használunk. Rendkívül fontos erény. Csak folyamatos odaadással, tiszta szívvel és higgadt elmével, tartással lehet kiérlelni. Olykor megbotlunk valamilyen akadályban, de a szándéknak mindig jónak kell lennie. Ilyen emberekről szólnak ezek a kiadványok.

Mely erényeket leltük még föl? Mindenekelőtt a becsületesség és az igazságosság, önmagához és a környezetéhez. Szeretet lakozik ezekben az emberekben, és a jóra való törekedés. Elhivatottság egy bizonyos terület iránt: írás, hagyományápolás, kézművesség, gyűjtés, fényképezés, pszichológia, népi kultúra, pedagógia, színjátszás, szervezői-közösségteremtő munka... Minden hősünk nyomot hagyott a világban olyan formában, ami az utókor számára fontos és felhasználható lehet. Az elhivatottság még mindig sugárzik belőlük. Csillog a szemük, amikor tapasztalataikról beszélnek, nekünk pedig sokszor

AZ EDDIGI HŐSÖK FÜZETENKÉNT

1. füzet:

- Gerencsér József
- Biró József
- id. Dora Géza
- Toplak István

2. füzet:

- Gálics Tamás – Ottó
- Császár Ilonka
- Tomka György
- Hagymás István

3. füzet:

- Báti Koncz Zsuzsanna
- Bazsika Magda
- Tivadar Irénke
- Kovács István – Frici
- Salamon Árpád

4. füzet:

- Szabó Ferenc
- Švarda Margit
- Totić Rozália
- Varga József

5. füzet – különkiadás:

- Kovács Tibor – Ringó

6. füzet:

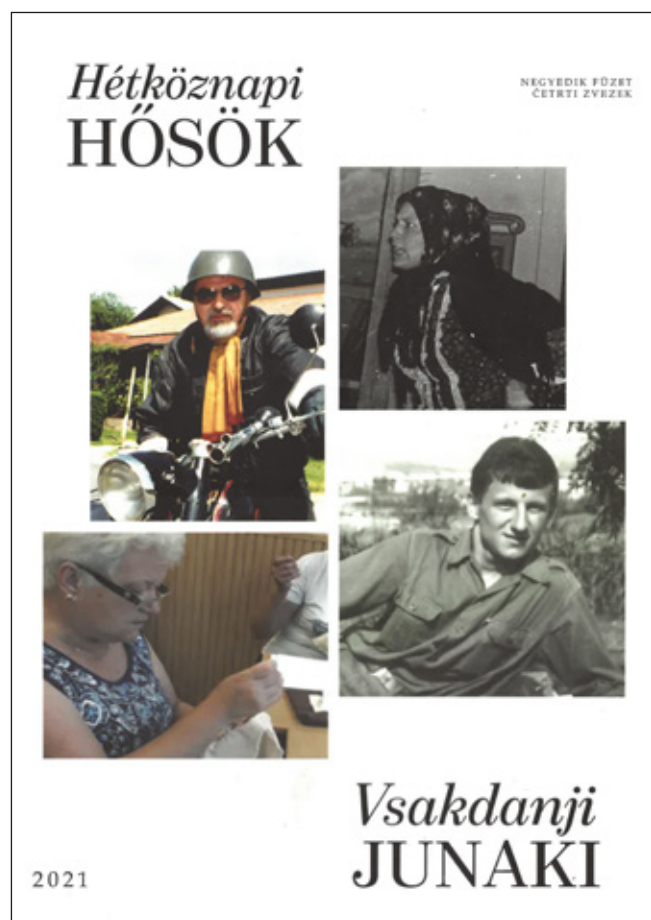
- Cár Anna
- Sečko Zsuzsanna
- Bánótai Éva Mária
- Vörös Tibor

„megborsódnak” a bőrünk. A hőseink szeretnek mesélni és átörökíteni azokat a „tanokat”, amik bennük vannak. A hőseink szerények is, ezért még inkább szerethetők. A tetteik, életük sok-sok emberre hatott, közösséget formált, gyógyított, nevelt és szórakoztatott. Sosem váltak érdektelenné. A nihilt elkerülték. Harcoltak az igazukért, a közösségért, a tágabb és szűkebb hazáért. Ezért ők a Mi Hőseink. A Muravidéken alkottak, itt tevékenykedtek, itt teremtettek és őriztek értéket, és most itt is adták ezt tovább, a fiatalok pedig befogadták, feldolgozták és ők is továbbadják.

Az írás módját leginkább a személyes tapasztalatokon alapuló élménybeszámolók adják. Az interjúkon kívül megjelent cikkek, könyvek, illetve más internetes forrás vagy szakirodalom segít a hős életének feltárásában. A szövegek jó kiindulópontok azon kutatók számára, akik az adott emberek vagy az általuk üzött tevékenység, a megtörtént események után szeretnének kutatni. Az interjúkat a fiatalok készítették önállóan. Ez különösen fontos, hiszen sok fiatal a nagyszülein kívül nem kerül közvetlen kapcsolatba más idősebb emberrel. A fiatalok éltek a lehetőséggel és végighallgatták a hősök mondanivalóját. Ennek a munkafolyamatnak a fő célja,

hogy az idősebb generáció átörökítse pozitív példáit a fiataloknak. Akik (tudtukon kívül) az élménypedagógia módszerén keresztül nevelnek, hogy ne csak megértsék a fiatalok, hanem érezzék is át egy töredékét annak, amit hőseink a világnak nyújtottak. S ezek az élmények valahol magként elültetésre kerülnek a lelkekben, ahol majd remélhetőleg ki fog nőni valami saját, valami új. Ezért többnyire az írások nem csupán száraz, adatokat közlő szövegek, hanem személyes hangvételi, saját gondolatosságot tartalmazó elmélkedések különböző emberekről, témákról, a világról. Ez egy élő kapcsolat a fiatalok és az idősek között, amit már senki sem vehet el tőlük. A fiatalok valamilyen szinten továbbviszik az idősek eszmeiségét, akár gondolatban, akár tettekben.

Én hiszem, hogy mindenki hős, aki becsületes és tisztességes, figyel a környezetére és magára, s felelős döntéseket hozva éli az életét. Felismeri a veszélyt, féltelmet érez, de szembeszáll vele és törekszik a legjobbra.

● Hétköznapi Hősök, 4. füzet, 2021.

Fotó: a MNMI-ZKMN archívuma

A lehetőség mindenkiben megvan, hogy hőssé váljon, de az is, hogy antihős legyen... Olyankor inkább figyeljünk Máraira: „Ne akarj hős lenni. Maradj pártatlan és figyelmes. Az már nagyon elég.”

A mulandóság könyörtelenségében mindig kideríti, hogy időtálló-e valami vagy nem, s ha nem, akkor az a valami az enyészeté lesz. Viszont a füzetek már bizonyos szempontból felértékelődtek, hiszen több hős már nincs közöttünk, azonban a mélyinterjúk az emléküket és az eszmeiségüket tovább őrzik.

Mindkét korosztálytól tanultam a munkafolyamat alatt. Büszke és hálás vagyok, hogy az első négy kiadványnál az én kezemben volt a „varázspálca”.

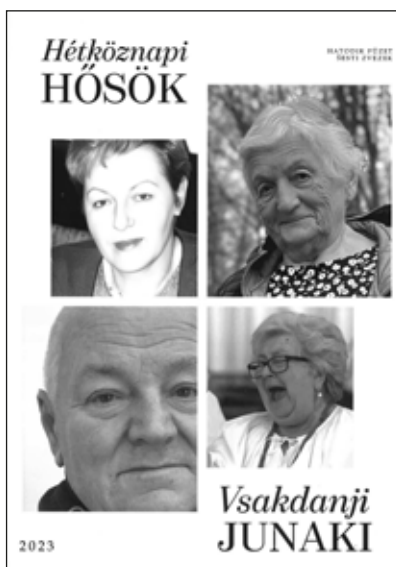
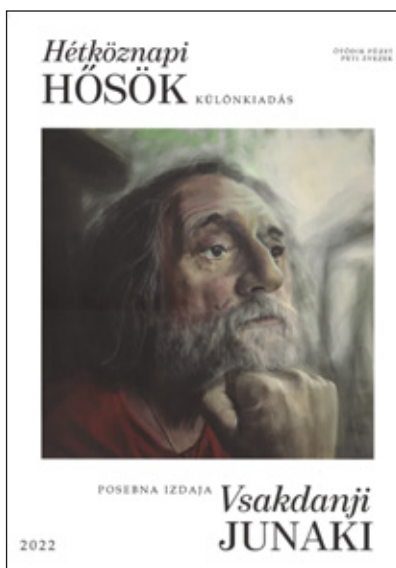
Štampah Miha

„Mindig is érdekelt, miként éltek a mai idősek a múltban, hogyan élték át azokat a megpróbáltatásokat, amelyek elé a nagybetűs élet állította őket. Talán ezért is lettem történész.” – ezeket a sorokat a Hétköznapi hősök 4. füzetébe írtam. Akkor csatlakoztam a projekthez Štampah Misi meghívására, hogy segítek neki szerkeszteni a kiadványt. Elárulta, hogy a következő füzetből már át is adná nekem a szerkesztői stafétabotot. Ezt nagy megtiszteltetésként éltem meg, hiszen ez egy olyan projekt, amiben régóta szerettem volna részt venni, ám sajnos ez interjúkészítőként nem adatott meg. Szokták mondani, hogy ami késik, nem múlik, és ez az én esetemben is így van. Kaptam egy lehetőséget, és éltem vele. Azért fogadtam el a felkérést, mert úgy gondolom, fontos beszélni az idősekkel az életükről, a gondolataikról. Azért fontos meghallgatni őket, mert egy másik világban éltek, de azon a helyen, ahol most már együtt élünk velük. Ezt a világot nem tudja senki sem jobban bemutatni annál, mint aki testközelből megélte, és ha nem beszélünk velük és a halottakat nem jegyezzük le, sok értékes információ veszhet el a feledés homályában. Olyan történetek veszhetnének el, amelyekből akár tanulhat is az olvasó.

Amikor csak tudjuk, igyekszünk úgy válogatni a hősjelöltek közül, hogy ne csak a Lendva-vidékről, hanem Dobronakról és Goricskóról is mutassunk be embereket. A 4. füzetben hőseink Szabó Ferenc, Švarda Margit, Totić Rozália és Varga József voltak, az interjúkat

pedig Bažika Filip, Végi Noémi, Tivadar Martina és Tivadar Barbara készítette. Az 5. füzet különkiadásnak számít, hiszen az addig megszokottól eltérően egyetlen személyt mutat be. Az abban szereplő hős Kovács Tibor Ringo volt, akivel hat szerző beszélgetett egy-egy témát boncolgatva. Tivadar Barbara a fiatalkoráról, Tivadar Martina vándoréletmódjáról, Somi Eva a művészi oldaláról kérdezte, Kepe Buda György a szerelmi életére volt kíváncsi, Čondor Florijan a fafaragásról és főzővideóiról beszélgetett vele, míg a hős fia, Kovács Zsombor bölcsességekről elmélkedett vele. Arra is tehát van lehetőség a projektben, hogy az interjúkészítő egy közvetlen rokonával beszélgethessen, akár olyan dolgokról is, amikről még maga sem tudott. A 4. és az 5. füzetet, valamint az azokat megelőző három füzetet egyszerre mutattuk be 2023 novemberében Dobronakon, majd idén elkészült a legújabb, 6. füzet is, amelyet szeptemberben a Bánffy Központban vehetett először kezébe az olvasó. Most pedig már javában zajlik a 7. füzet készítése, hiszen a hősjelöltek megvannak, régóta köztünk élnek. A projektnek és nem utolsósorban a fiatal interjúkészítőknek is köszönhetően pedig hamarosan őket is megismerheti az olvasó.

Talán értelmetlennek tűnik azt hangsúlyozni és méltatni, hogy egy szöveget hús-vér emberek írnak, de biztos vagyok benne, hogy ez hamarosan nem lesz ennyire egyértelmű. Erre a 6. füzet előszavában is kitértem: „Korunk egyik legnagyobb vívmánya a ChatGPT. Ez egy mesterségesintelligencia-alapú generatív nyelvi modell, amely képes emberi szöveges kommunikációra és interakcióra, valamint kérdésekre válaszolni és felhasználói igényekre reagálni. Azt a parancsot adtam neki, hogy írjon egy rövid szöveget múltunk és szülőföldünk tiszteletéről: »Természetes és fontos, hogy emlékeztessünk a múltunkra és a

➤ **A Hétköznapi Hősök, 5. és 6. füzet 2022, illetve 2023-ból.**

Fotó: a MNMI-ZKMN archívuma

szülőföldünk értékeire. A múltunkban gyökerező hagyományok, a kultúra és az örökség mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az emberiség gazdag és sokszínű legyen. Szülőföldünk tisztelete nem csupán azt jelenti, hogy megbecsüljük az ott élő embereket és a környezetet, hanem azt is, hogy ápoljuk és megőrizük azt a földet, amelyen élünk. Ezért fontos, hogy ne csak a múltunk iránti tisztelettel, hanem a jövő generációiról való gondoskodással is vigyázzunk szülőföldünk értékeire.» Hogy miért hoztam ezt a példát? Nos, a mesterséges intelligenciának köszönhetően hamarosan egyre több olyan szöveget tudunk majd olvasni és hallani, valamint olyan képeket és egyéb alkotásokat látni, amelyeket nem ember készített. A Hétköznapi hősök 6. füzetét azonban ismét fiatalok készítették olyan idősebb személyekkel, akik tudják, mit jelent a múlt és a szülőföld szeretete.”

Úgy gondolom, hogy odaadó munkájuk miatt, amit ezekbe a füzetekbe fektettek, a fiatal interjúkészítőkre is lehet hősként tekinteni. Ki tudja, talán évtizedek múlva is lesz lehetőség és akarat arra, hogy velük is készülhessenek hasonló interjúk, ezzel megőrizve az ő történetüket is az utókornak.

Soós Péter

FELHÍVÁS:

Az írás esetleg gondolkodásra sarkallt? Van ötleted, kivel lehetne interjút készíteni? Esetleg ismersz olyan embert, aki szerinted megfelel a „Hétköznapi Hős” titulusnak?

Akkor ne habozz, és írd meg az ötleted az MNMI-nek! Szükségünk van a névre és egy indoklásra, hogy miért tartod az adott embert érdemesnek arra, hogy bekerüljön valamelyik jövőbeli füzetbe.

Elérhetőség: banffy@mnmi-zkmn.si

Franc Horvat Meštrovič

Paraolimpijec Franc Šimonič

Franc Šimonič se je rodil leta 1951 v Lendavi v družini petih otrok. Namizni tenis je z bratom Janezom in sestro Gizelo začel trenirati v TVD Partizan pri Štefanu Klemenčiču.

Kot perspektiven in izjemno nadarjeni igralec se je udeleževal tekmovanj v posamični in ekipni konkurenci že v mladinski kategoriji. Kasneje je pri delu pomagal Klemenčiču. Šimonič se je v glavnem ukvarjal z začetniki, medtem ko je Klemenčič vadil z igralci, ki so že obvladali osnove namiznega tenisa. Igralci, kot so Šimonič, Frančeškin, Šimonka in Golenko so postali igralci reprezentančnega kova.

Po uspešno končani osnovni šoli se je Franc Šimonič vpisal na srednjo strokovno šolo v Lendavi. Pri opravljanju praktičnega pouka leta 1963 je doživel delovno nesrečo, ki ga je zaznamovala za celo življenje, ostal je brez leve roke, ki mu jo je do podlahti odtrgal delovni stroj.

📍 Nekdanja zgradba TVD Partizan, poznan tudi kot »Titov dom« v Lendavi, kjer so se urili domači športniki.

Po poškodbi roke je za nekaj časa prekinil s tekmovanji, po uspešni rehabilitaciji pa se je ponovno vključil v igranje namiznega tenisa in postal nepogrešljivi član invalidske reprezentance bivše države Jugoslavije.

📍 V zadnji vrsti stoji Franc Šimonič (četrti z leve) poleg trenerja Franca Klemenčiča, ki je skupaj z njegovim očetom Janezom Šimoničem (na skrajni desni) vodil klub namiznega tenisa v Lendavi.

Foto: Tomaž Galič

- ◉ Odprtje razstave z naslovom *Lendavski paraolimpijski zmagovalec* v Gledališki in koncertni dvorani Lendava, 26. 6. 2024. Z leve: Andrej Matjašec, predsednik Športne zveze Lendava in podžupan Občina Lendava, Janez Magyar, župan Občine Lendava, Franc Šimonič, paraolimpijec in višja kustosinja Muzeja novejšje in sodobne zgodovine Slovenije Andreja Zupanec Bajželj.

Kot član reprezentance Jugoslavije se je udeležil treh olimpijad, in sicer v Arheimu (Nizozemska), New Yorku (ZDA) in Seulu (Južna Koreja). Na Nizozemskem je v posamični konkurenci osvojil prvo mesto in ekipno drugo mesto. V New Yorku leta 1984 je prav tako postal zmagovalec in ekipno osvojil še drugo mesto. Kot najuspešnejši športnik invalid je bil celo nosilec Jugoslovanske zastave na otvoritvi paraolimpijskih iger v Seulu.

- ◉ Franc Šimonič (četrty z leve) v New Yorku.
◉ Franc Šimonič na podelitvi z osvojeno zlato medaljo

VIRI FOTOGRAFIJ

- › slikovni arhiv Franca Šimoniča
- › slikovni arhiv Franca Horvat Meštoviča
- › Zveza nogometnih trenerjev Slovenije (ZNTS)
- › Publikacija *Zgodovina namiznega tenisa v Lendavi*, 2009

Zágorec-Csuka Judit

„Anyanyelvi piknik” nemzetközi magyar nyelvi- és olvasásfejlesztési projekt Lendván és Göntérházán

2024. június 6-án és 7-én megvalósult az Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség Tanácsa által anyagilag is támogatott *Anyanyelvi piknik (kicsiknek és nagyoknak)* című nemzetközi magyar nyelvfejlesztési program, amelyet a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelye és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága hirdetett meg és vitelezett ki Lendván.

A Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ vállalta fel, hogy partnerként az említett két fontos magyarországi intézménnyel vitelezi ki a nyelvfejlesztési programot. Ennek megfelelően a következő helyszíneken és időpontokban került sor a program kivitelezésére: 2024. június 6-án a Lendvai Könyvtár olvasótermében prof. dr. Balázs Géza budapesti nyelvészprofesszor tartott érdekes előadást „Ki ötezerben élész... – A magyar nyelv a Gutenberg-galaxis után” címmel a magyar nyelvi kultúra jelenéről és jövőjéről. Majd az előadását követően röviden bemutatta az elmúlt években megjelent könyveit, amelyek a következők voltak: A művészet és a nyelv születése (2021), Folklor és nyelv

1. kép: Prof. dr. Balázs Géza, nyelvészprofesszor „Ki ötezerben élész... – A magyar nyelv a Gutenberg-galaxis után” című előadásával nagy érdeklődést keltett fel a lendvai könyvtár olvasótermében az édeklődő hallgatóságban a magyar nyelvi kultúra jelenével és jövőjével kapcsolatosan.

2. kép: A legkisebb településtől a fővárosig – „Az Anyanyelvi piknik (kicsiknek és nagyoknak)” című nemzetközi magyar nyelvfejlesztési program Lendván és Göntérházán is megvalósult.

(2022), Az internet népe (2023), Szélnyélkban. Művészetkritikai írások (2024). A dinamikus előadásán a nyelvész kitért a magyar nyelv fejlődésére, a gondolatvilágára és a nyelvújításra is. Az est végén dr. Balázs Géza így foglalta össze a magyar nyelv misztériumát: „Ha, a nyelvről beszélünk, akkor mindig van valamilyen titokzatos erő, ami

Grafika: MNyKNT, Budapest

Fotó: KKC Lendava – Lendvai KKK

Fotó: MNyKNT, Budapest

Fotó: KKC Lendava – Lendvai KKK

Fotó: KKC Lendava – Lendvai KKK

➤ **3., 4., 5., 6. kép:** Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola felső tagozatos diákjainak tartott prof. dr. Balázs Géza, nyelvész előadást, majd Terdikné Takács Szilvia, magyartanár vezette az *Anyanyelvi nyelvi piknik* kvíz jellegű csoportos vetélkedőjét és rá épülő műhelymunkákat. A vetélkedő végén a résztvevők könyvjutalomban is részesültek.

összefog minket, hiszen mindenkinek van róla véleménye. Mindenki tud egy nyelvet és mindenkinek vannak gondolatai, illetve valamilyen tudása róla. Ha elkezdünk erről beszélni, akkor egy láthatatlan szál összeköti minket.” Az esemény számos kérdést tett fel a jelenlevők a nyelvészprofesszornak a magyar nyelvvel kapcsolatban, elsősorban: az angolosodó magyar nyelv jelenségeiről, a magyar nyelv igényes használatáról, de a rap mint mű is szóba került. 2024. június 7-én a nyelvészprofesszor és a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelye, valamint a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának a csapata az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola és a Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola felső tagozatos diákjainak tartottak Anyanyelvi piknik előadássorozatot

és anyanyelvi nyelvi-kvíz jellegű csoportos vetélkedőt és műhelymunkákat, amelyet Terdikné Takács Szilvia vezetett. A verseny tematikája megfelelő volt a muravidéki magyarok nyelvű tanulók nyelvi szintjének a tájszavak, a szólások és a közmondások ismeretére, valamint a klasszikus magyar írók nevének a felismerésére irányult. A résztvevő tanulók csoportokba tömörülve lelkesen mérkőztek meg egymással izgalmas vetélkedő során és a vetélkedő végén könyvjutalomban részesültek, amelyet a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelye és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága biztosított számukra. Az anyanyelvi vetélkedőben mindkét iskolában közel 100 tanuló vett részt, akik anyanyelvi szinten tanulják a magyar nyelvet.

Fotók: MNyKNT, Budapest

Fotók: MNyKNT, Budapest

Fotók: MNyKNT, Budapest

Fotó: MNyKNT, Budapest

Fotó: Népiújság, Lendva

- **7., 8., 9., 10., 11., 12. kép:**
- **A Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola felső tagozatos tanulói is részt vettek az Anyanyelvi nyelvi piknik nemzetközi magyar nyelvfejlesztési programban és csoportokba tömörülve lelkesen mérkőztek meg egymással a muravidéki tájszavak, a szólások és a közmondások ismeretének, valamint a klasszikus magyar írók nevének a felismerésében.**

Fotó: KKC Lendava – Lendvai KKC

Judit Zágorec-Csuka

Knjižnica ribiča Tinča na Hotizi

Hotiza je lepa prekmurska vas, ki spada v občino Lendava. Obdana je z vrbami, topoli in znano jelšo. Ne manjka tudi drugih značilnosti, kot so lokvanji, štrki in mrtvice reke Mure. V okolici naselja so na pešчени ravnini njive in travniki, več je tudi gozda (vrbe, topoli, jelše ...). Bujno vodno rastlinstvo z lokvanji, vodne ptice in ribe ter ob bregovih težko prehodni gozd nudijo dobre pogoje za turizem.

Knjižnica ribiča Tinča na Hotizi je postavljena na tamkajšnjem brodu, odprta je bila že od letošnjega junija, vendar so jo 27. septembra, ob Svetovnem dnevu turizma, tudi uradno predali svojemu namenu. Za glasbeni program je poskrbela glasbena skupina Falajček, odvila pa se je tudi predstavitev knjige Sofija in dobra vila avtorice Petre Šobak. Kulturni program je vodila Irena Žižek. Petra Hozjan, tajnica Turističnega društva Hotiza, je bila vodja projekta Knjižnice ribiča Tinča. Zavzela se je za uresničitev projekta in tudi za predstavitev le-tega domačinom, večinoma mladim družinam na Hotizi. Svečane prireditve se je udeležil tudi predsednik sveta Krajevne skupnosti Hotiza, Štefan Farkaš.

Na dogodku sem v imenu naše knjižnice predala knjižno gradivo za knjižnico ribiča Tinča, v svojem slavnostnem govoru pa sem omenila naslednje: »Že nekaj mesecev smo aktivno sodelovali v vašem projektu postavitve Knjižnice ribiča Tinča in v projektu za naslovom »Branje pod krošnjami« v vašem naselju. Danes je svetovni dan turizma,

● **Slika 1:** Uradni napis Knjižnica ribiča Tinča, ki so ga ustvarili člani Turističnega društva Hotiza.

Fotografije: Lendavainfo.com

● **Slika 2:** Ob tej svečani priložnosti sta Judit Zágorec-Csuka, direktorica KKC Lendava, in Igor Köveš, predsednik Turističnega društva Hotiza, prerezala trak pred zbranim občinstvom.

27. september, pomemben dan za odprtje vaše knjižnice na brodu, ki je edinstvena v Pomurju, morda v celi Sloveniji. Letošnji dan turizma je Zavod za gozdove Slovenije v sodelovanju s Turistično zvezo Slovenije, Andragoškim centrom Slovenije in Gozdarsko knjižnico (Gozdarski inštitut Slovenije) obeležil s povabilom k branju v gozdu. S tem spodbujajo bralno kulturo v Sloveniji in se vključujejo tudi v Nacionalni mesec skupnega branja, v katerem je letos osrednja tema branje v javnem prostoru.

To se dogaja tudi sedaj tukaj na Hotizi v Knjižnici ribiča Tinča, ki ste jo sami ustvarili, ker bi radi približali knjige svojim otrokom. Povezovali ste se tudi z nami, knjižničarji v Knjižnici – Kulturnem centru Lendava in z veseljem smo vam podarili slikanice in knjige za mladino, da bi motivirali mlade bralce v njihovem domačem okolju, na Hotizi, na brodu. Mi, knjižničarji, kakor tudi vaši starši, spodbujamo

najmlajše bralce k branju, saj kot odrasle osebe vemo, da je branje užitek, druženje ob knjigi in s knjigo v javnem prostoru pa krepi pripadnost kraju, v katerem živijo otroci in krepi tudi njihovo identiteto. Branje knjig v gozdu še posebej blagodejno vpliva na naš duševni in čustveni razvoj. Branje knjige na brodu, blizu gozda na Hotizi, vas poveže tudi z naravo. To je prostor, namenjen vsem vedoželjnežem, ki si želite odkrivati nova znanja in se sprostiti v objemu narave.

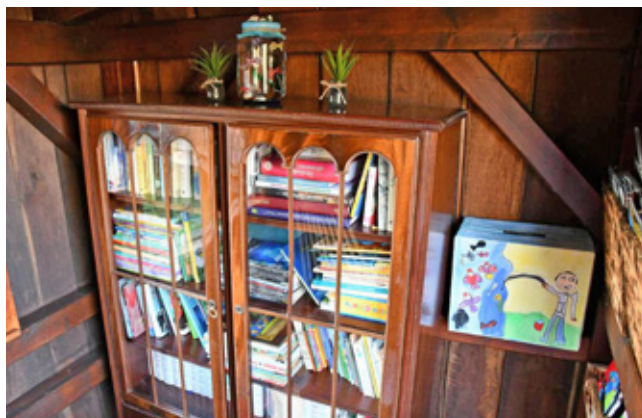
➤ **Slika 3:** Za glasbeni program je poskrbela glasbena skupina Falajček.

Gozdna knjižnica deluje na osnovi zaupanja, spoštovanja in odprtosti. Tu ni rezervacij, rokov vračila ali zamudnin. Vzemite knjigo, ki vas zanima, prelistajte jo, preberite in jo nato enostavno vrnite na isto mesto. Za red in čistočo v knjižnici skrbite kar sami, saj verjamo v skupno odgovornost in skrb za prostor, ki ga delimo.

Poleg tega imate možnost, da prispevate k skupnosti tako, da prinesete svojo knjigo in jo pustite v gozdni knjižnici. S tem omogočite, da znanje in užitek ob branju delite z drugimi obiskovalci. Prepričani smo, da se dobro vrača z dobrim,

➤ **Slika 4:** Ob prisotnosti otrok se je odvila tudi predstavitev knjige *Sofija in dobra vila* avtorice Petre Šobak.

➤ **Slika 5:** Omarica polna knjig v notranjosti Knjižnice ribiča Tinča na hotiškem brodu.

zato skupaj ustvarjamo prostor, poln bogatih izkušenj. Knjižnica ribiča Tinča kot gozdna knjižnica bo odprta vsak dan, vse dni v tednu. Zato lahko obiskovalci uživajo v bralnih trenutkih kadar koli vam to ustreza. Tukaj imate raznoliko izbiro knjig, ki jih skupaj s starši prelistate, vam jih preberejo starši ali jih preberete sami. V knjižnici ali zunaj na brodu pa lahko tudi narišete glavne junake pravljic, ustvarjate likovna dela ali celo dramatizirate zgodbe.

Knjižnico ribiča Tinča lahko obiščete tudi z vzgojiteljicami iz vrtca ali s svojimi babicami, dedki, s starši in prijatelji. Knjižna zbirka vaše gozdne knjižnice na brodu se bo še povečevala z darovanimi knjigami ostalih zavodov in institucij, ki imajo posluh za branje in za knjige. Ta prostor naj bo prostor, kjer so zaželeni knjige o naravi, gozdu, osebni rasti, samooskrbi in drugih vsebinah, ki koristijo vašemu razvoju, dvigu znanj, veščin, zdravju ... Znanje je pomembna vrednota in le-tega nam nihče ne more vzeti. Knjige,

➤ **Slika 5:** Knjige, ki jih je podarila KKC Lendava.

◀ **Slika 7:** Ob svečani otvoritvi je Petra Hozjan, tajnica Turističnega društva Hotiza in vodja projekta Knjižnica ribiča Tinča, prevzela šopek vrtnic in knjižno darilo od Judit Zágorec-Csuka, direktorice KKC Lendava.

kjer koli so, tudi v vaški gozdni knjižnici, pa naj bodo vaši vsakdanji prijatelji.

Kot direktorica Knjižnice – Kulturnega centra Lendava in kot knjižničarka naprošam starše, naj berejo svojim otrokom,

naj z njimi obiskujejo Knjižnico ribiča Tinča, saj skupno branje spodbuja otrokov intelektualni, čustveni in jezikovni razvoj, hrani njegovo domišljijo, pripomore k razvoju empatije in širi njegov besedni zaklad, vse to pa ugodno vpliva na njegov celostni razvoj.

Priporočljivo je, da se z otrokom pogovarjate in mu berete že vse od rojstva naprej. Branje v prijetnem umirjenem vzdušju krepi čustvene vezi med otroki in odraslimi. Pogosto vzemimo svojega otroka v naročje in se pogovarjamo z njim, povejmo mu pesmico, preberimo pravljico ali zgodbo. Otrokovi najljubši bralci so njegovi bližnji, mama in oče, stari starši, bratje in sestre ali druga ljubeča in skrbna oseba. Kasneje, ko se otrok nauči brati, pogosto berimo skupaj z njim in se pogovarjamo o prebranem. Otrok bo užival v druženju z nami in knjigo. Vzljubil bo branje, ob vstopu v šolo bo dobro pripravljen na učenje in bo uspešnejši pri šolskem delu. Če pa že hodi v šolo, ga je treba motivirati za vsakdanje branje in v lepem okolju, kot na primer tukaj na brodu na Hotizi, je še bolj prijeten občutek sodelovati pri razvijanju bralne kulture mladih.«

◀ **Slika 8:** Vesela skupina otrok s Petro Hozjan, Petro Šobak in Judit Zágorec-Csuka pred Knjižnico ribiča Tinča na brodu na Hotizi s podarjenimi knjigami.

Upamo, da bo Knjižnica ribiča Tinča na Hotizi zaživela, saj je branje otroku in branje z otrokom neprecenljiva naložba za življenje. Literatura pomaga otrokom in mladostnikom, da spoznajo druge, svet in same sebe. Knjige nas bogatijo in širijo obzorja. Vključevanje teh dejavnosti v vsakdanje življenje kasneje pozitivno vpliva na šolsko pismenost in na šolski uspeh. Otroci in mladi bralci naj prihajajo v Knjižnico Ribiča Tinča in naj preživljajo čim več prostega časa ob branju v tem okolju.

VIR FOTOGRAFIJ:

- > Lendavainfo, Leon Novak
<https://lendavainfo.com/foto-na-hotizi-tudi-uradno-odprli-knjiznico-ribica-tinca/>

Nemes László

Az élet és az idő labirintusa, avagy 30 éves időutazás a lendvai művészeti életben

Világunk felfokozott, időt és energiákat felemésztő ritmusában időnként érdemes megállni és visszatekin-
teni, ezek a pillanatok alkalmat teremtenek megérteni, összekötni eseményeket, történeteket, ok és okozat
értelmi – és miért ne: érzelmi – dimenzióiba elmerülni. Lendva a régió viszonylatában mindig gazdag kulturális,
képzőművészeti események színtere volt, és napjainkban is büszkélkedhet jelentős programokkal, ide vonzva
a régió élményekre érzékeny és kíváncsi embereit.

A kiállítások változatos tematikával rendelkező
konceptiót képviselnek, ezt a gondolatíságot
érdeemes közelebbről is átnézni. Már a 90-es
esztendőkbén nemzetközi művésztelepek művészei-
nek alkotásai gazdagították a várgaléria gyűjteményét,
egyben egy különös festői exhibicionizmust kölcső-
nöztek a város mindennapjainak. Ebben az időszak-

ban vált nyilvánvalóvá, hogy mindezen eredményeket
csak úgy lehet egy magasabb szinten folytatni, hogy
a jövőt építve, kísérlet formájában megteremtődik
egy fiatal alkotói tehetségeket tömörítő csoport, akik
támogatásra, tanításra várnak. Ők lesznek a kicsit
romantikus lázban égő jövő. Akkor ezt teljes hittel és
szívvel képviseltük.

🔴 A 2002-es Lendvai Nemzetközi Ifjúsági Művésztelep résztvevői a lendvai várfalnál. Balról: Kraščenič Alex grafikusművész
(mentor), Vasari Eva, Nemet Karin, Vidak Klaudija, Vida Timea, Pál Katja, Varga Bálint Tamás, Dolán György festőművész
(mentor), Orbán Péter, Gönc Timea, Časar Sebastijan és Baumgartner Dubravko. Fotó: GML archívuma

• **A 10. Lendvai Nemzetközi Ifjúsági Művésztelep – LindArt kiállítása 2005-ben a lendvai várgalériában. A képen balról: Gerics Ferenc (igazgató), Baumgartner Dubravko, Šimonka Tanja (művészettörténész), Masszi Ferenc grafikusművész (mentor), Orbán Péter, Vasari Eva, Pál Katja és Nemes László festőművész (mentor). Fotó: GML archívuma**

Gerics Ferenc volt ezen gondolatoknak és vágyaknak a legjobb képviselője, az iskolában jó eredményekkel vezette a művészeti szakkört. Megtalálta azt a festői és vad környezetet, ami abszolút megfelelőnek bizonyult egy szabadtéri alkotótábornak a zsitkóci határban. Ebben az időben érkeztem meg Erdélyből a zalai tájakra, egy emlékezetes meghívásnak eleget téve egyéni kiállításom volt a várgalériában. A hazámból magammal hoztam egy másfajta életfelfogást és művészi látásmódot. Azon beidégződéseket is magammal hoztam, melyek értelmében a közösségteremtésnek a szépsége és gyakorlata mindig értékteremtéssel járt. Volt tudásom és tapasztalatom, így rám esett a választás, hogy a szakmai részét a tábori létnek képes legyek teljesíteni, így megszületett a mi kettős világunk, ami hosszú éveken át meghatározta a lendvai fiatal alkotók világát, és ezáltal természetesen az elkövetkező harminc esztendő alkotói világát.

Mindig meghatározó érzés visszagondolni a mindenkor kezdetekre, arra a hitre és reményre, ami végig benne élt ebben a csoportban, nem feledve mindazon látogatókat, kultúrát szeretőket, akik már akkor hittek és segítettek,

hogy a 19 fiatal jól érezze magát és készüljön alapjaiban egy izgalmas jövőre. A három ország fiataljai a régióból érkeztek, és a nyelvi távolság egy pillanatig sem jelentett akadályt számukra, a megfelelő munka, az alkotás boldogságot jelentett mindannyiuk számára. Időnként a természet nyugalmát, a tájat felcseréltük a lendvai utcák izgalmas, mozgalmas szépségével. Jó volt átélni a festőállványok sokaságának látványát, ezáltal időlegesen kis művészváros született.

Az eszmék és gondolatok jelenléte egy magasabb szintre emelte a tábor lényegét, ez végig célként ott volt a napi gondolatainkban, programunkban. Az esti félhomály elhozta a nagy beszélgetések idejét, a táj átalakult, egy kis szellemi műhely született. Ebből a csoportból ma már jelentős szerepet töltenek be a hazai és a határon túli kulturális életben Baumgartner Dubravko, Császár Szabasztijan, Pál Katja, Orbán Péter, Varga Bálint, Szentgróti Dávid, László Edina, Tomka Csilla, Gašparič Marko. Mert az eredménye egy átgondolt és megálmodott munkának megelégedést okoz – jó volt tenni és teremteni a közösségnek, a jövőnek.

Klaudija Sedar

Ob 90. obletnici zgraditve evangeličanske cerkve v Lendavi

Predstavitev ob zahvalnem bogoslužju, 6. 10. 2024

Danes se spominjamo in zahvaljujemo za Božjo hišo, v kateri smo se zbrali, da bi proslavili njenih 90 let. A za razumevanje težnje po ustanovitvi cerkvene občine in zgraditve cerkve v začetku in sredi 20. stoletja se moramo ozreti v 16. stoletje, ko so pridigarji in duhovniki začeli pisati zgodovino reformacije, na katere začetek in potek se tudi tukaj v Lendavi oziramo skozi kulturno, cerkveno, sakralno, jezikovno dediščino.

Danes se spominjamo in zahvaljujemo za Božjo hišo, v kateri smo se zbrali, da bi proslavili njenih 90 let. A za razumevanje težnje po ustanovitvi cerkvene občine in zgraditve cerkve v začetku in sredi 20. stoletja se moramo ozreti v 16. stoletje, ko so pridigarji in duhovniki začeli pisati zgodovino reformacije, na katere začetek in potek se tudi tukaj v Lendavi oziramo skozi kulturno, cerkveno, sakralno, jezikovno dediščino. V tedanji Dolnji Lendavi je bila novemu nauku zelo naklonjena plemiška rodbina Bánffy, ki je gospodovala nad dolnjelendavskim ozemljem, kjer so evangeličanski duhovniki delovali zagotovo od leta 1553. Nova vera pa se ni opirala le na prižnico, ampak tudi na tisk in šolo, s čimer so bili vzpostavljeni temelji za razvoj družbenega kakor tudi

živahnega kulturnega, cerkvenega in humanističnega življenja, kar je bilo okronano z delovanjem tiskarne Rudolfa Hoffhalterja na dolnjelendavskem gradu. Prav

● **Evangeličanska cerkev v Lendavi ob zgraditvi leta 1934.** Vir: Arhiv Evangeličanske cerkve.

tam so bile v letih 1573 in 1574 natisnjene prve knjige na slovenskem ozemlju, to so bile knjige evangeličanskega učitelja in duhovnika Jurija Kulčarja v madžarskem jeziku, kar so lani, ob 450. obletnici prve tiskane madžarske knjige v obdobju reformacije v Dolnji Lendavi, v Mestni hiši počastili z mednarodno konferenco. Čeprav je na prehodu v 17. stoletje vpliv protireformacije zasenčil reformacijski nauk, pa je duh reformacije preživel skozi stoletja, kar potrjujejo nova prizadevanja za nadaljevanje evangeličanske vere po tolerančnem patentu, kakor tudi naše današnje srečanje.

O organizaciji lastne cerkvene občine so začeli intenzivno potekati pogovori leta

1889, ko so se tukajšnji verniki na pobudo takratnega duhovnika v Puconcih, Rudolfa Cipota, kamor so verniki iz območja Lendave tudi spadali, prvič sestali pri od-

vetniku Juriju Petriku, ki se je priselil v Lendavo in imel pomembno vlogo pri sami organizaciji cerkvene občine, tudi kot njen prvi inšpektor. V njegovi in hiši Franca Vučkiča iz Petišovcev, prav tako zelo zavzetega za korak naprej pri samostojnosti, so začeli tudi z opravljanjem Božjih služb, kar je prizadevanje le še povečevalo. Da postane Lendava samostojna cerkvena občina, so sklenili na občnem zboru leta 1902, na naslednjem občnem zboru v letu 1903 je bil izvoljen tudi že prvi duhovnik, Dionizij Teke. Med vidnejšimi podporniki se omenjajo še knjigovez Árpád Bálogh, knez Nikolaj Eszterházy, ki je daroval tudi zemljišče za gradnjo cerkve in šole, Ferenc Unger, Zsigmond Szakonvi in učitelj Lajos Geccsény.

Novonastala cerkvena občina je bila sprva brez cerkve, župnišča in drugega premoženja. Božje službe so tako potekale v tedanji meščanski šoli, obenem pa so ves trud vlagali v zbiranje sredstev za gradnjo potrebnih nepremičnin. Najprej so se leta 1906 lotili gradnje župnišča na zemljišču, ki ga je cerkveni občini podaril vernik, knjigovez Árpád Bálogh, zgradili šolo, učiteljevo in kantorjevo stanovanje, si postavili molilnico, hkrati pa so zbirali denar za gradnjo cerkve, ki se je zaradi vojne in drugih težav nekoliko pomaknila. Vmes so tako tudi že razmišljali le o postavitvi stolpa k obstoječi molilnici, a so leta 1925 sklenili, da se bo zidala cerkev. Največja težava so bila finančna sredstva, katerih večina je zaradi vojnih razmer propadla. Toda upanje ni ugasnilo, prvi svetli žarek je posijal 9. avgusta 1931, ko so položili temeljni kamen cerkve. Dela so stekla, vmes obstala, a cerkev je bila vendarle dokončana čez tri leta. Načrt za cerkev je pripravil inženir Antal Kelemen, zgradil pa jo je Jožef Ascherl iz Lendave. Povsem enako cerkev najdemo tudi v Csorni na Madžarskem, ki je bila zgrajena štiri leta prej. V prisotnosti velikega števila ljudi, tako cerkvenih kot posvetnih predstavnikov, je evangeličansko cerkev v Lendavi 16. septembra 1934 blagoslovil tedanji zagrebški škof dr. Filip Popp. Oltar in prižnico iz hrastovega lesa je izdelal Jenő Kutassy, mizarški mojster iz Bogojine. Oltarna slika, ki prikazuje Jezusovo umirjanje razburkanega morja, pa je delo lendavskega slikarja Lajčija Pandurja.

Kot je zapisano v Evangeličanskem koledarju za leto 1935, je ljubezen do Gospoda in do bližnjega ustvarila to malo, a primerno cerkev in zato je dobila ime Cerkev ljubezni. Zato so nad obokom pred oltarjem dali zapisati

svetopisemski citat iz Prvega pisma Korinčanom (13, 13): Največja pa je ljubezen ... v slovenskem in madžarskem jeziku. Ta zapis je bil kasneje ob prenovi prepleskan, a vendar živi v kolektivnem spominu in v tej Božji hiši.

V Lendavi je prvi duhovnik Dionizij Teke nastopil službo leta 1903 (1903–1923), sledili so mu, nekateri tudi kot administratorji duhovniki, Aleksander Hima (1923–1924), Leopold Hari (1925–1927), Aleksander Škalič (1927–1961), Aleksander Kerčmar (1961–1972), Gustav Škalič (1972–2006), Jana Kerčmar ml. (2006–2013), Mitja Andrejek (2013–2018), od 2018 pa tukaj službuje duhovnica Judit Andrejek.

Evangeličansko cerkev zunaj in znotraj varuje osrednja osebnost reformacije, duhovnik, avtor prvih in številnih knjig v slovenskem jeziku ter prvi škof, Primož Trubar. Doprsni kip Trubarja s knjigo v roki, delo lendavskega akademskega kiparja Ferenca Királyja, je bil odkrit leta 2008 ob Mestni hiši, ob 500-letnici Trubarjevega rojstva in ob 80. obletnici posvetitve evangeličanske cerkve, leta 2014 pa premeščen v bližino vhoda v cerkev ob cesti. Manjši Trubarjev kip, delo akademske kiparke Irene Brunec – Tébi, pa cerkev varuje in bedi nad njo poleg oltarja.

Evangeličanska Cerkev ljubezni, kot so jo poimenovali ob zgraditvi, poleg svojega temeljnega poslanstva pomembno sooblikuje, dopolnjuje in bogati kulturno podobo mesta Lendave, neguje slovenski jezik in ohranja jezik madžarske narodne skupnosti, prispeva k povezanosti družbenega življenja ter krepi medverski in medkulturni dialog. Pri vsem pa naj jo še naprej vodijo svetopisemske besede, ki so ji jih namenili ob zgraditvi (1 Kor 13, 13): »Ostanejo vera, upanje, ljubezen, to troje. In največja od teh je ljubezen.«

VIRI IN LITERATURA:

- › Kerčmar, V. (1995). *Evangeličanska cerkve na Slovenskem*. Murska Sobota: Evangeličanska cerkev v Sloveniji.
- › *Krátka história Lendavske ev. gmâne* (1935). Evangeličanski kalendari.
- › Sedar, K. (2022). *Geschichte der Evangelischen Kirche in Slowenien: zum 100. Jahrestag der Gründung des Evangelischen Seniorats von Prekmurje und damit der Unabhängigkeit der Evangelischen Kirche in Slowenien*. Murska Sobota: Evangelische Kirche A. B. der Republik Slowenien.

Klaudija Sedar

A lendvai evangélikus egyház építésének 90. évfordulója alkalmából

Bemutató a hálaadó istentiszteleten, 2024. október 6-án

Ma megemlékezünk és hálát adunk az Isten Házáért, ahol összegyűltünk, hogy megünnepeljük annak 90 éves fennállását. Ahhoz azonban, hogy megértsük a gyülekezetalapítás és templomépítés lendületét a 20. század elején és közepén, vissza kell tekintenünk a 16. századba, amikor prédikátorok és papok kezdték el írni a reformáció történetét, amelynek kezdetére és menetére itt Lendván mi is visszatekintünk kulturális, egyházi, szakrális és nyelvi örökségünkön keresztül.

Alsólendván – ahol 1553 óta evangélikus lelkészek tevékenykedtek – akkoriban a területet uraló Bánffy nemesi család igen kedvezően fogadta az új tanítást. Az új vallás nemcsak a szószerűkre, hanem a sajtóra és az iskolára is támaszkodott, amely megalapozta a fejlődő társadalmat, valamint a pezsgő kulturális, egyházi és humanista életet, amelyet Hoffhalter Rudolf nyomdájának működése koronázott meg az alsólendvai várban. Itt nyomtatták 1573-ban és 1574-ben az első könyveket a mai szlovén területen, Kulcsár György evangélikus tanító és pap magyar nyelvű könyveit, amelyekről tavaly a Városházán nemzetközi konferencián emlékeztek meg az Alsólendván nyomtatott első magyar könyv 450. évfordulója alkalmából. Bár az ellenreformáció hatása a 17. század fordulóján beárnyékolta a reformáció tanítását, a reformáció szellemisége az évszázadok alatt megmaradt, amit a türelmi rendelet alatt az evangélikus hit folytatására irányuló új törekvések sora, valamint mai találkozóink is bizonyít.

Az egyházközösség megszervezéséről szóló tárgyalások 1889-ben kezdődtek, amikor a helyi hívek Cipot Rudolf akkori puconci lelkész kezdeményezésére, akihez a lendvai hívek is tartoztak, először találkoztak Petrik

György Lendvára bevándorolt ügyvéd otthonában, aki fontos szerepet játszott magának az egyházközösségnek a megszervezésében, többek között első felügyelőjeként is. Az ő házában és a Petesházáról származó Vučkič Ferenc házában, aki szintén nagyon elkötelezett volt a függetlenség mellett, istentiszteleteket is kezdtek tartani, ami csak fokozta erőfeszítéseiket. Az 1902-es közgyűlésen született meg a döntés, hogy Lendva önálló egyházközösséggé válik, és a következő, 1903-as közgyűlésen megválasztották a legelső lelkészt Teke Dénes személyében. A jelesebb támogatók között találjuk Balogh Árpád könyvkereskedőt, Eszterházy Miklós herceget, aki a templom és az iskola építéséhez földet is adományozott, Unger Ferencet, Szakonyi Zsigmondot és Gecsény Lajos tanítót.

Az újonnan alakult egyházközösség kezdetben templom, parókia és egyéb vagyon nélkül volt. Az istentiszteleteket ezért az akkori polgári iskolában tartották, miközben mindent megtettek, hogy a szükséges ingatlanok építéséhez szükséges pénzeszközöket előteremtsék. Először 1906-ban kezdték el építeni a lelkészlakást azon a telken, amelyet egy hívő, Balogh Árpád könyvkereskedő adományozott az egyházközösségnek. Iskolát, tanítói és kántori lakást építettek, imatermet alakítottak ki, és

▶ **Evangeličanska cerkev v Lendavi, 2024.**

Vir: Arhiv Evangeličanske cerkve.

A lendvai Evangélikus templom 2024-ben.

Forrás: Az Evangélikus Egyház archívuma.

együttal pénzt gyűjtöttek a templomépítésre, amely a háború és egyéb problémák miatt némileg elhúzódott. Addig csak arra gondoltak, hogy a meglévő imateremhez tornyot építenek, de 1925-ben úgy döntöttek, hogy

templomot emelnek. A legnagyobb problémát az anyagi források jelentették, amelyek nagy része a háború miatt elveszett. A remény azonban nem múlt, és az első fény sugar 1931. augusztus 9-én ragyogott fel, amikor letették

a templom alapkövét. A munka egyre csak haladt, és a templom három évvel később készült el. A templomot Klemens Antal mérnök tervezte és Ascherl József lendvai építész építette. Ugyanilyen templom található a magyarországi Csorna településen is, amely négy évvel korábban épült. 1934. szeptember 16-án a lendvai evangélikus templomot az akkori zágrábi püspök, Filip Popp áldotta meg nagyszámú egyházi és világi személy jelenlétében. Az oltárt és a szószéket Kutassy Jenő bogojinai asztalosmester készítette tölgyfából. Az oltárképet, amely a viharos tengert lecsendesítő Jézust ábrázolja, Pandur Lajcsi lendvai festőművész festette.

Ahogy az 1935. évi Evangélikus Naptárban olvasható, az Isten és felebarátunk iránti szeretet hozta létre ezt a kicsi, de megfelelő templomot, ezért is nevezték el a Szeretet Templomának. És ezért írták fel az oltár előtti boltív fölé szlovén és magyar nyelven a korinthusiakhoz írt első levélből vett bibliai idézetet (1Kor 13,13). Ezt a feliratot később a felújítás során átfestették, de a közös emlékezetünkben és a templomban tovább él. Az első lelkész, aki Lendván szolgált, Teke Dénes volt 1903-ban (1903–1923), majd – néhányan közülük adminisztrátorként – Hima Aleksander (1923–1924), Hari Leopold (1925–1927), Škalič Aleksander (1927–1961), Kerčmar Aleksander (1961–1972), Škalič Gusztáv (1972–2006), Kerčmar Jana Jr. (2006–2013), Andrejek Mitja (2013–2018), 2018 óta pedig Andrejek Judit lelkésznő szolgál Lendván.

Az evangélikus egyházat kívülről és belülről a reformáció központi alakja, a lelkész, az első és számos más szlovén nyelvű könyv szerzője, az első püspök, Primož Trubar őrzi. Trubar mellszobrát – Király Ferenc lendvai akadémikus szobrászművész alkotását – 2008-ban,

Trubar születésének 500. és az evangélikus templom felszentelésének 80. évfordulója alkalmából avatták fel a Városháza közelében, majd 2014-ben áthelyezték a templom bejáratához, az út mellé. A templomot egy kisebb Trubar-szobor is védi és őrzi az oltár mellett, amelyet Irena Brunec-Tébi akadémikus szobrászművész készített.

A Szeretet Evangélikus Templom, ahogyan építése idején nevezték, alapvető küldetése mellett jelentősen alakítja, kiegészíti és gazdagítja Lendva város kulturális arculatát, ápolja a szlovén nyelvet és megőrzi a magyar nemzeti közösség nyelvét, hozzájárul a társadalmi élet kohéziójához, erősíti a vallásközi és a kultúrák közötti párbeszédet. Mindebben továbbra is a Biblia szavainak kell vezérelnie, amelyek az építés óta érvényesek (1Kor 13,13): „Hit, remény, szeretet, ez a három megmarad. És ezek közül a legnagyobb a szeretet.”

Fordította Andrejek Judit

➤ **Meghívó hálaadó istentiszteletre a lendvai Evangélikus templom 90. évfordulója alkalmából.** Forrás: Lendvai Egyházközség

Pisnjak Atilla

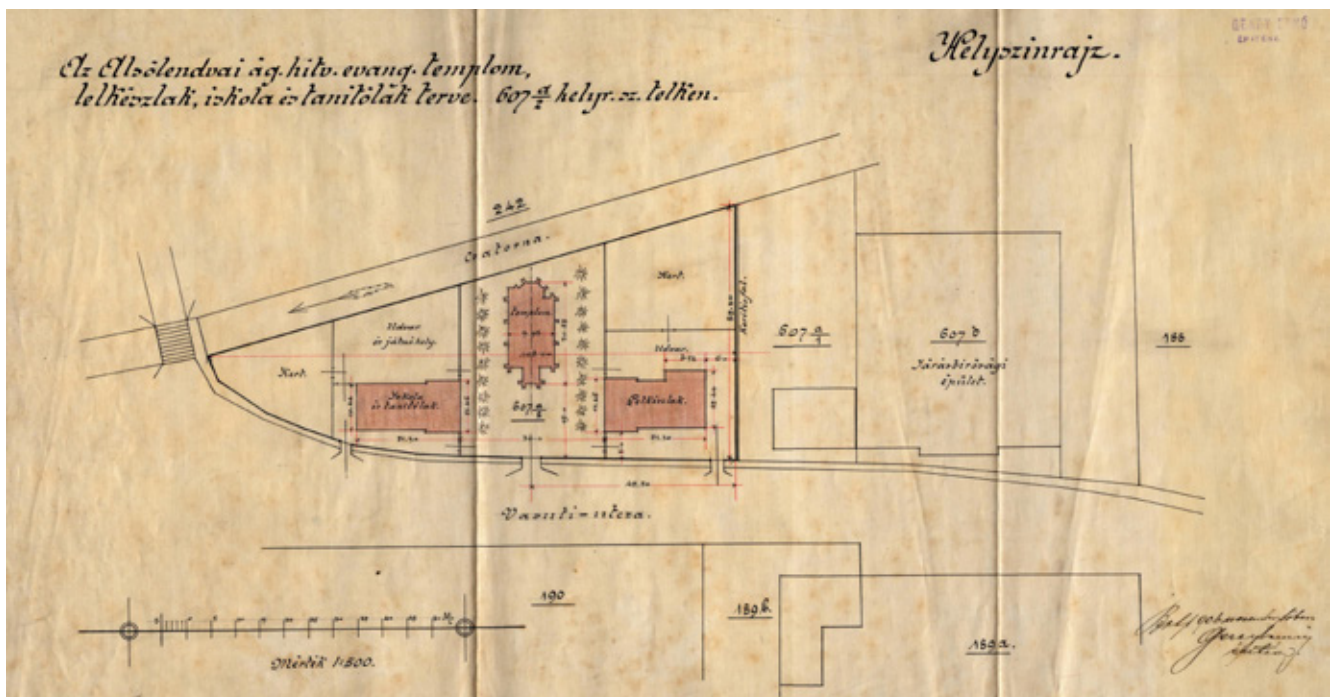
A meg nem épült alsólendvai evangélikus templom

A reformáció korán elterjedt Lendván, mi több: a város a XVI. század közepétől az akkori uralkodó Bánffy családnak köszönhetően a protestantizmus egyik dunántúli fellelegvárának számított. Elég, ha csak három, akkortájt az uradalomban tevékenykedő prédikátor nevét említjük: Tőke Ferenc költő, Beythe István későbbi püspök és egyházi író, valamint Kulcsár György, akinek Alsólendván megjelent három könyve közül a Postilla a legismertebb.

Az ellenreformáció következtében sok más evangélikus gyülekezet mellett az alsólendvai is megszűnt. Az újjászerveződés, amelyben nagy szerepe volt Cipót Rezső battyándi (ma Puconci) lelkésznek, meglehetősen sokáig váratott magára. Az alsólendvai filia felügyelője, dr. Petrik Gyula ügyvéd 1899-ben saját lakását bocsátotta rendelkezésre az istentiszteletek megtartására. Végül 1903. szeptember 8-án került sor az egyházközösség hivatalos anyaegházzá nyilvánítására. A közgyűlés Teke Dénest választotta meg első lelkészének, akit Vargha Gyula esperes október

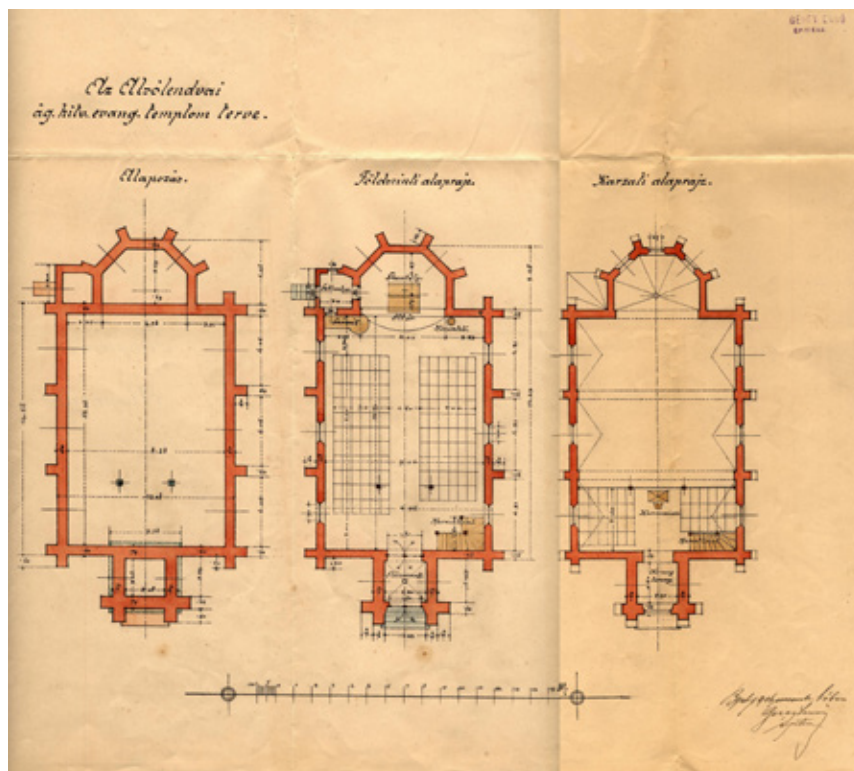
4-én iktatott be. 1908-ig a polgári iskolában tartották az istentiszteleteket.

Az egyházközösség megalakulásával egy időben megindulhattak a templomépítési törekvések is. Az első fontosabb lépés azután történt, hogy Balogh Árpád nyomdász a gyülekezetre hagyta az egyik ingatlanát. Skalics Sándor szerint ezen a telken épült fel 1906-ban az evangélikus lelkészlak, amelyről azonban nincsenek pontos adataink. Skalics hozzáteszi, hogy ugyanabban az évben herceg Eszterházy Miklós öröktulajdonba adott a gyülekezetnek egy nagyobb telket templom- és

➤ Gerey Ernő: A tervezett evangélikus templom és a két melléképület helyszínrajza. Forrás: Galéria-Múzeum Lendva.

iskolaépítés céljára. Ennek azonban ellentmond egy 1905. szeptember 29-i hír az Evangélikus Órallóban, mely szerint addigra már megkapták a telket a hercegtől, és megjegyzik, hogy Balogh Árpád telke nem volt alkalmas templomépítésre, ezért azon az egyházközség egy bérházat szándékozik építtetni. 1906-ban már arról szóltak a jelentések, hogy elkészült az alsólendvai missziói egyház bérháza, amelynek építési költsége 14.200 korona volt, és a tervek szerint évi 1440 koronáért adják ki, így tíz év alatt törleszteni lehet az adósságot. Beszámoltak arról is, hogy a templomépítés lassan halad, ugyanis a hercegtől kapott területet fel kell tölteni. Ennek tükrében megállapítható, hogy Skalics későbbi beszámolója az 1906-ban Balogh telkén megépült lelkészlakról nem teljesen pontosak, de az is elképzelhető, hogy a bérházban kialakítottak egy lakást a lelkész számára.

● **Gerey Ernő: A templom alaprajzai.** Forrás: Galéria-Múzeum Lendva

Valószínűsíthető, hogy Eszterházy herceg már 1906 előtt odaajándékozta a telket az egyházközségnek, hiszen Gerey Ernő budapesti műépítész már 1906 novemberére elkészítette a templom tervét az iskola- és tanítólakéval, valamint a lelkészlakéval együtt. A tervezett épületekből csak az iskolaterem és tanítólak épülete

készült el 1908-ban, ahol egy imaterem és egy kántorlakás is helyet kapott. Innentől kezdve feltehetőleg az istentiszteleteket is ott tartották. A templom végül 1931 és 1934 között épült fel, de nem Gerey tervei alapján. Nincsenek megbízható információink arról, miért nem épült meg a század első évtizedében a tervezett templom, csak feltételezzük, hogy pénzsűke miatt, hiszen a beszámolók szerint 1919-ig folyamatosan gyűjtöttek a templomra.

A Lendvai Galéria-Múzeumban őrzött tervek (megtekinthetők a *Sacra Lindwa*, Muravidék szakrális örökségét bemutató kiállításon) szerint Gerey Ernő egy épületegyüttes létrehozásában gondolkodott, amelyben a templom kapott volna központi szerepet. Körülbelül ott állt volna, mint a mai evangélikus templom, de az utcafronttól valamivel beljebb. Az utcafronthoz közelebb lett volna az egyik oldalon az iskola és a tanítólak épüle-

te, a másik oldalon pedig a lelkészlak. Így egy központi udvar került volna kialakításra, amelyet a három épület fogott volna körbe. Az így kapott tér fórumként szolgálhatott volna a hívek számára, ahol az utcától kissé elszigetelve válthattak volna néhány szót egymással. Másrészt a megoldás rendkívül praktikusnak is nevezhető, hiszen az, hogy egy térről valamennyi kapcsolódó épület elérhető, megkönnyítette volna a „munkavégzést”. Esztétikai szempontból nézve a két melléképület egyfajta keretet adott volna a templomnak, ezzel hangsúlyosabbá vált volna a templomtoronyban feltörő vertikális vonal. Ezt az elképzelést alkalmazta Gerey a muraszombati evangélikus templom tervezésekor is, amiről az elkészült épületegyüttes tanúskodik, a tervek viszont nem maradtak fenn.

Feltételezhetjük, hogy Gerey a lendvai

tervekkel egy időben készítette el azokat, hiszen Muraszombatban a két melléképület közül az északit 1907. október 1-jén adták át, a délit pedig 1908-ban fejezték be. A templomot végül 1910. szeptember 18-án avatták fel.

Lendvára Gerey egyhajós templomot tervezett, amelynek alaprajzi elosztása viszonylag egyszerűnek

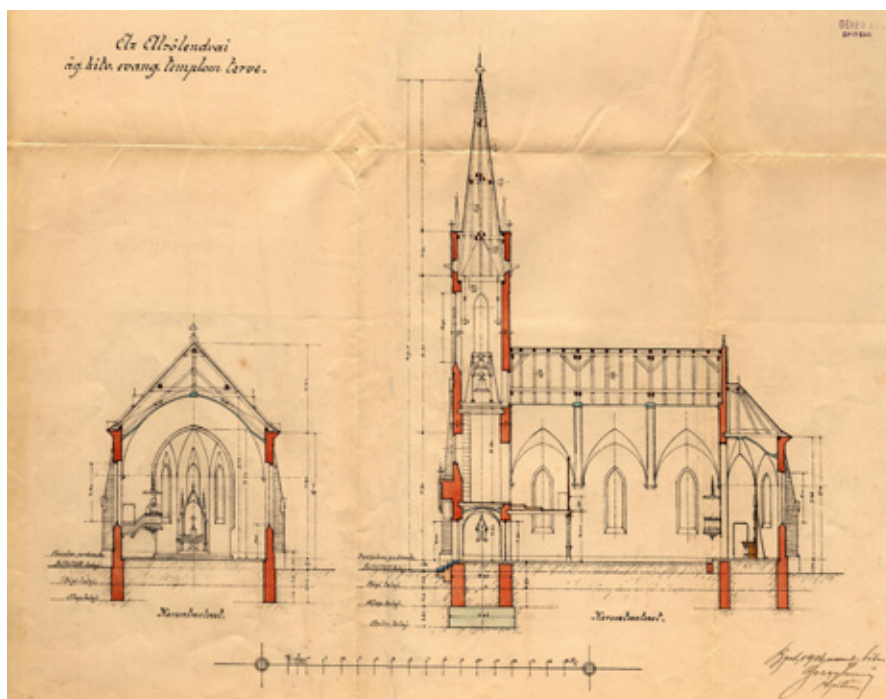
• **Gerey Ernő: A templom homlokzati terve.**

Forrás: Galéria-Múzeum Lendva

mondható. A toronyrészben a földszinten egy 2,2 x 2,2 méteres előtér került volna kialakításra, amely egy 13,38 méter hosszú és 8,88 méter széles egyhajós csarnokba vezetett volna. Szemben egy polygonális szentélyben lett volna az oltár. Ez az arány nagyjából megfelel az aranymet-szésnek. A templomhajóba lépve jobbról vezetett volna fel a karzatra a lépcső. A karzat 3,4 méter mélyen nyúlt volna a hátsó oldaltól a térbe. Középen két pillér, míg a szélső falaknál két félpillér tartotta volna. A karzat miatt a templomba belépve nem lehetett volna azonnal érzékelni annak nagyságát, hiszen a több mint 9 méter belmagasságból a karzat három méter magasságig ért volna. A templombelsőt bordás keresztboltozat fedte volna. A valódi térhatást csak akkor érezte

volna az ember, ha kilép a karzat alatti kis helyiségből. Nemcsak a belmagasság, hanem – a valamivel több mint 29 méterével – a torony is viszonylag magas lett volna. A hajóban a déli részen, a szentély előtt kapott volna helyet a szószék, az északon pedig a keresztelő. A szószékből és a szentélyből lett volna elérhető a sekrestye, amely kívülről is megközelíthető, hozzávetőlegesen négy négyzetméternyi kis helyiség lett volna.

Gerey a neogótika jegyében tervezte meg a templomot, ami főleg a külső megjelenésében lett volna érzékelhető. Az északkeleti főhomlokzatra egy magasba törő tornyot képzelt el, amelynek tengelyében lett volna a főkapu. A kaput egy hatalmas háromszög motívum keretezné, amelyben egy félköríves timpanont helyeztek volna el, feltehetőleg valamilyen díszítéssel vagy motívummal. A háromszög felett egy díszesebb rész került volna kialakításra rózsablakkal, félköríves nyílásokkal és egy, a kompozíciót lezáró háromszögmotívummal. Fölötte kapott volna helyet a hatalmas zsalus harangablak, amely csúcsívesen záródna. A koronázópárkány felett négyoldalt ismét a háromszög alakú mező jelenne meg, órával a közepén. A négy sarkában kisebb huszártornyok örködnének. Az oldalsó homlokzat kialakítását csak rekonstruálni lehet a keresztmetszet és az alaprajzi tervek alapján: három hatalmas mezőre lett volna bontva,

• **Gerey Ernő: A templom keresztmetszetei.** Forrás: Galéria-Múzeum Lendva

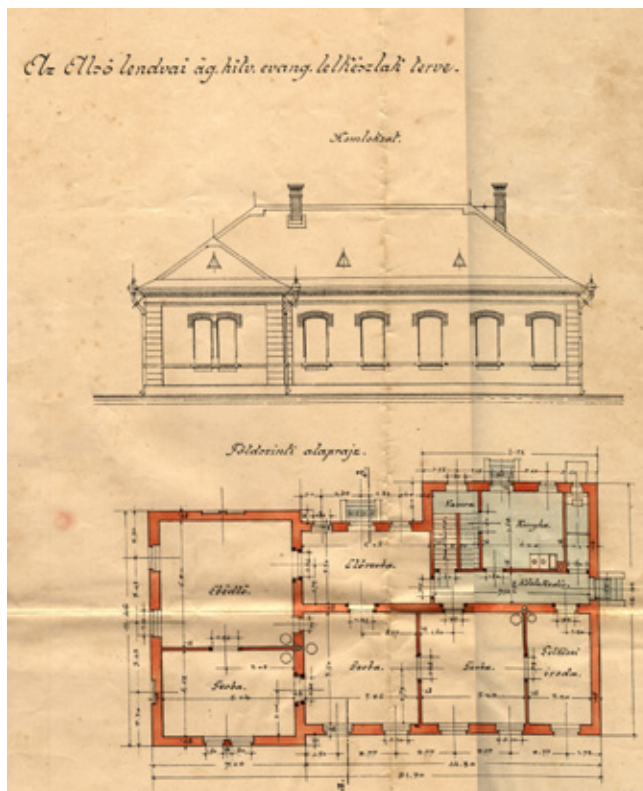
amelyeket támpillérek választanak el egymástól. A mezőkben csúcsíves ablakok foglaltak volna helyet. A homlokzati tervek alapján a támpillérek nyerstéglával lettek volna hangsúlyozva, ami kontrasztot eredményezett volna a belső, világosabbra vakolt felülettel. Ez a megoldás látható a muraszombati templomon is, amelyen több olyan motívumot is felfedezhetünk, amelyet Gerey mindkét templom esetében tervezett. Nagyvonalakban kijelenthető, hogy a két templomterv szinte azonos elképzelések alapján született. Ugyanez elmondható akár a zalaegerszegi evangélikus templomról is, amely szintén Gerey Ernő munkája, és ugyanabban az időben épült.

A két lendvai melléképület közül csak a lelkészlak homlokzati és alaprajza maradt fenn. Az utóbbiból kiderül, hogy Gerey a belső tereknél teljes egészében a funkcionalitást helyezte előtérbe. A homlokzati kialakítás viszonylag visszafogott lett volna, és csak a templomhoz közel eső oldalon helyet kapó rizalit törte volna meg a két épület monoton megjelenését. A rizalitokat egy-egy bifora tagolta volna, az épületrészek szinte egyetlen díszítőelemként. A homlokzat nagyobb részén, amely a rizalit szintjéhez képest kissé beljebb húzódná, öt egyforma ablak kapott volna helyet. A nyílásokat felül erős – a templom kialakításához igazodva nyerstéglából készült – szemöldökpárkányok díszítették volna. A megépült iskolaépület főhomlokzata a mai napig megőrizte ezeket a főbb elemeket.

Összességében elmondható, hogy Gerey Ernő terveinek megvalósulása mai szemmel nézve is jót tett volna a város megjelenésének. Az is elképzelhető, hogy ennek következtében urbanisztikailag máshogy fejlődött volna a város a XX. században, hiszen az épületegyüttes a főutca hangsúlyos pontja lett volna. Az 1930-as években megépült templomról ez nem mondható el, hiszen sem méreteiben, sem architektúrájában nem emelkedik ki annyira, mint az eredetileg tervezettről feltételezhető lenne.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

- › Skalics Sándor: Hazatért gyűlekezeteink. Alsólendva. In: Harangszó, 1942. január 25., XXXIII/2, 27. o.
- › Evangélikus örálló, 1906. november 9., II/45, 436. o.
- › Evangélikus örálló, 1905. szeptember 29., I/40, 397. o.

➤ Gerey Ernő: A lelkészlak homlokzati és alaprajzi terve.

Forrás: Galéria-Múzeum Lendva

➤ A megépült iskola, amelyben ma nyomda és fodrászat működik. Fotó: Pisnjak Atilla

Az alkotó műve
a Magyar Művészeti Akadémia
Művészeti Ösztöndíjprogramjának
támogatásával jött létre

NA NASLOVNICI/A CÍMLAPON
 Izbor likovnih del, objavljenih v publikaciji.
 Válogatás a kiadványban megjelent képzőművészeti alkotásokból.